

Crna Gora
VLADA CRNE GORE
Ministarstvo za ljudska
i manjinska prava

USTAV CRNE GORE
THE CONSTITUTION OF MONTENEGRO
KUSHETUTA E MALIT TË ZI
KONSTITUCIONALLO E CRNA GORAKO

Polazeći od:

odluke građana Crne Gore da žive u nezavisnoj i suverenoj državi Crnoj Gori, donesenoj na referendumu od 21. maja 2006. godine;

opredjeljenja građana Crne Gore da žive u državi u kojoj su osnovne vrijednosti sloboda, mir, tolerancija, poštovanje ljudskih prava i sloboda, multikulturalnost, demokratija i vladavina prava;

odlučnosti da smo kao slobodni i ravnopravni građani, pripadnici naroda i nacionalnih manjina koji žive u Crnoj Gori: Crnogorci, Srbi, Bošnjaci, Albanci, Muslimani, Hrvati i drugi, privrženi demokratskoj i građanskoj Crnoj Gori;

uvjerenja da je država odgovorna za očuvanje prirode, zdrave životne sredine, održivog razvoja, uravnoteženog razvoja svih njenih područja i uspostavljanja socijalne pravde;

privrženosti ravnopravnoj saradnji sa drugim narodima i državama i evropskim i evro-atlantskim integracijama,

Ustavotvorna skupština Republike Crne Gore, na trećoj sjednici drugog redovnog zasijedanja u 2007. godini, dana 19. oktobra 2007. godine, donosi

USTAV CRNE GORE

DIO PRVI OSNOVNE ODREDBE

Država

Član 1

Crna Gora je nezavisna i suverena država, republikanskog oblika vladavine.
Crna Gora je građanska, demokratska, ekološka i država socijalne pravde, zasnovana na vladavini prava.

Suverenost

Član 2

Nosilac suverenosti je građanin koji ima crnogorsko državljanstvo.
Građanin vlast ostvaruje neposredno i preko slobodno izabраних predstav-nika.
Ne može se uspostaviti niti priznati vlast koja ne proističe iz slobodno izražene volje građana na demokratskim izborima, u skladu sa zakonom.

Državna teritorija

Član 3

Teritorija Crne Gore je jedinstvena i neotuđiva.

Državni simboli

Član 4

Crna Gora ima grb, zastavu i himnu.
Grb Crne Gore je zlatni dvoglavi orao sa lavom na prsima.
Zastava Crne Gore je crvene boje sa grbom na sredini i zlatnim obrubom.

Himna Crne Gore je »Oj svijetla majska zoro«.

Glavni grad i Prijestonica

Član 5

Glavni grad Crne Gore je Podgorica.
Prijestonica Crne Gore je Cetinje.

Ljudska prava i slobode

Član 6

Crna Gora jemči i štiti prava i slobode.
Prava i slobode su nepovredivi.
Svako je obavezan da poštuje prava i slobode drugih.

Zabrana izazivanja mržnje

Član 7

Zabranjeno je izazivanje ili podsticanje mržnje ili netrpeljivosti po bilo kom osnovu.

Zabrana diskriminacije

Član 8

Zabranjena je svaka neposredna ili posredna diskriminacija, po bilo kom osnovu.
Neće se smatrati diskriminacijom propisi i uvođenje posebnih mjera koji su usmjereni na stvaranje uslova za ostvarivanje nacionalne, rodne i ukupne ravnopravnosti i zaštite lica koja su po bilo kom osnovu u nejednakom položaju.
Posebne mjere se mogu primjenjivati samo dok se ne ostvare ciljevi zbog kojih su preduzete.

Pravni poredak

Član 9

Potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava sastavni su dio unutrašnjeg pravnog poretka, imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i neposredno se primjenjuju kada odnose uređuju drukčije od unutrašnjeg zakonodavstva.

Granice sloboda

Član 10

U Crnoj Gori slobodno je sve što Ustavom i zakonom nije zabranjeno.
Svako je obavezan da se pridržava Ustava i zakona.

Podjela vlasti

Član 11

Vlast je uređena po načelu podjele vlasti na: zakonodavnu, izvršnu i sudsku.
Zakonodavnu vlast vrši Skupština, izvršnu vlast vrši Vlada, a sudsku sud.
Vlast je ograničena Ustavom i zakonom.
Odnos vlasti počiva na ravnoteži i međusobnoj kontroli.
Crnu Goru predstavlja predsjednik Crne Gore.
Ustavnost i zakonitost štiti Ustavni sud.
Vojska i bezbjednosne službe su pod demokratskom i civilnom kontrolom.

Crnogorsko državljanstvo

Član 12

U Crnoj Gori postoji crnogorsko državljanstvo.
Crna Gora štiti prava i interese crnogorskih državljana.
Crnogorski državljanin ne može biti prognan niti izručen drugoj državi, osim u skladu sa međunarodnim obavezama Crne Gore.

Jezik i pismo

Član 13

Službeni jezik u Crnoj Gori je crnogorski jezik.
Ćirilичno i latinično pismo su ravnopravni.
U službenoj upotrebi su i srpski, bosanski, albanski i hrvatski jezik.

Odvojenost vjerskih zajednica od države

Član 14

Vjerske zajednice odvojene su od države.
Vjerske zajednice su ravnopravne i slobodne u vršenju vjerskih obreda i vjerskih poslova.

Odnos sa drugim državama i međunarodnim organizacijama

Član 15

Crna Gora, na principima i pravilima međunarodnog prava, saraduje i razvija prijateljske odnose sa drugim državama, regionalnim i međunarodnim organizacijama.
Crna Gora može stupati u međunarodne organizacije.
Skupština odlučuje o načinu pristupanja Evropskoj Uniji.
Crna Gora ne može stupiti u savez sa drugom državom kojim gubi nezavisnost i puni međunarodni subjektivitet.

Zakonodavstvo

Član 16

Zakonom se, u skladu sa Ustavom, uređuju:

- 1) način ostvarivanja ljudskih prava i sloboda, kada je to neophodno za njihovo ostvarivanje;
- 2) način ostvarivanja posebnih manjinskih prava;
- 3) način osnivanja, organizacija i nadležnost organa vlasti i postupak pred tim organima, ako je to neophodno za njihovo funkcionisanje;
- 4) sistem lokalne samouprave;
- 5) druga pitanja od interesa za Crnu Goru.

DIO DRUGI LJUDSKA PRAVA I SLOBODE

1. ZAJEDNIČKE ODREDBE

Osnov i jednakost

Član 17

Prava i slobode ostvaruju se na osnovu Ustava i potvrđenih međunarodnih sporazuma. Svi su pred zakonom jednaki, bez obzira na bilo kakvu posebnost ili lično svojstvo.

Rodna ravnopravnost

Član 18

Država jemči ravnopravnost žene i muškarca i razvija politiku jednakih mogućnosti.

Zaštita

Član 19

Svako ima pravo na jednaku zaštitu svojih prava i sloboda.

Pravni lijek

Član 20

Svako ima pravo na pravni lijek protiv odluke kojom se odlučuje o njegovom pravu ili na zakonom zasnovanom interesu.

Pravna pomoć

Član 21

Svako ima pravo na pravnu pomoć.

Pravnu pomoć pruža advokatura, kao nezavisna i samostalna profesija, i druge službe.

Pravna pomoć može biti besplatna, u skladu sa zakonom.

Pravo na lokalnu samoupravu

Član 22

Jemči se pravo na lokalnu samoupravu.

Životna sredina

Član 23

Svako ima pravo na zdravu životnu sredinu.

Svako ima pravo na blagovremeno i potpuno obavještanje o stanju životne sredine, na mogućnost uticaja prilikom odlučivanja o pitanjima od značaja za životnu sredinu i na pravnu zaštitu ovih prava.

Svako je, a posebno država, obavezan da čuva i unapređuje životnu sredinu.

Ograničenje ljudskih prava i sloboda

Član 24

Zajemčena ljudska prava i slobode mogu se ograničiti samo zakonom, u obimu koji dopušta Ustav u mjeri koja je neophodna da bi se u otvorenom i slobodnom demokratskom društvu zadovoljila svrha zbog koje je ograničenje dozvoljeno.

Ograničenja se ne smiju uvoditi u druge svrhe osim onih radi kojih su propisana.

Privremeno ograničenje prava i sloboda

Član 25

Za vrijeme proglašenog ratnog ili vanrednog stanja može se ograničiti ostvarivanje pojedinih ljudskih prava i sloboda, u obimu u kojem je to neophodno.

Ograničenje se ne smije činiti po osnovu pola, nacionalnosti, rase, vjere, jezika, etničkog ili društvenog porijekla, političkog ili drugog uvjerenja, imovnog stanja ili bilo kakvog drugog ličnog svojstva.

Ne mogu se ograničiti prava na: život; pravni lijek i pravnu pomoć; dostojanstvo i poštovanje ličnosti; pravično i javno suđenje i načelo zakonitosti; pretpostavku nevinosti; odbranu; naknadu štete za nezakonito ili neosnovano lišenje slobode i neosnovanu osudu; slobodu misli, savjesti i vjeroispovijesti; zaključenje braka.

Ne mogu se ukidati zabrane: izazivanja ili podsticanja mržnje ili netrpeljivosti; diskriminacije; ponovnog suđenja i osude za isto krivično djelo; nasilne asimilacije.

Mjere ograničenja mogu važiti najduže dok traje ratno ili vanredno stanje.

2. LIČNA PRAVA I SLOBODE

Zabrana smrtne kazne

Član 26

U Crnoj Gori zabranjena je smrtna kazna.

Biomedicina

Član 27

Jamči se pravo čovjeka i dostojanstvo ljudskog bića u pogledu primjene biologije i medicine.

Zabranjena je svaka intervencija usmjerena na stvaranje ljudskog bića koje je genetski identično sa drugim ljudskim bićem, živim ili mrtvim.

Zabranjeno je na ljudskom biću, bez njegove dozvole, vršiti medicinske i druge ogledе.

Dostojanstvo i nepovredivost ličnosti

Član 28

Jemči se dostojanstvo i sigurnost čovjeka.

Jemči se nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta čovjeka, njegove privatnosti i ličnih prava.

Niko ne smije biti podvrgnut mučenju ili nečovječnom ili ponižavajućem postupanju.

Niko se ne smije držati u ropstvu ili ropском položaju.

Lišenje slobode

Član 29

Svako ima pravo na ličnu slobodu.

Lišavanje slobode dopušteno je samo iz razloga i u postupku koji je predviđen zakonom.

Lice lišeno slobode mora odmah biti obaviješteno na svom jeziku ili jeziku koji razumije o razlozima lišenja slobode.

Lice lišeno slobode istovremeno mora biti upoznato da nije dužno ništa da izjavi.

Na zahtjev lica lišenog slobode, organ je dužan da o lišenju slobode odmah obavijesti lice koje lišeni slobode sâm odredi.

Lice lišeno slobode ima pravo da njegovom saslušanju prisustvuje branilac koga izabere.

Nezakonito lišavanje slobode je kažnjivo.

Pritvor **Član 30**

Lice za koje postoji osnovana sumnja da je izvršilo krivično djelo može, na osnovu odluke nadležnog suda, biti pritvoreno i zadržano u pritvoru samo ako je to neophodno radi vođenja krivičnog postupka.

Pritvorenom licu mora se uručiti obrazloženo rješenje u času pritvaranja ili najkasnije u roku od 24 časa od pritvaranja.

Protiv rješenja o pritvoru pritvoreno lice ima pravo žalbe, o kojoj sud odlučuje u roku od 48 časova.

Trajanje pritvora mora biti svedeno na najkraće moguće vrijeme.

Pritvor može trajati po odluci prvostepenog suda najduže tri mjeseca od dana pritvaranja, a odlukom višeg suda, može se produžiti za još tri mjeseca.

Ako se do isteka tih rokova ne podigne optužnica, okrivljeni se pušta na slobodu.

Pritvor maloljetnika ne može trajati duže od 60 dana.

Poštovanje ličnosti **Član 31**

Jemči se poštovanje ljudske ličnosti i dostojanstva u krivičnom ili drugom postupku, u slučaju lišenja ili ograničenja slobode i za vrijeme izvršavanja kazne.

Zabranjeno je i kažnjivo svako nasilje, nečovječno ili ponižavajuće postupanje nad licem koje je lišeno slobode ili mu je sloboda ograničena, kao i iznuđivanje priznanja i izjava.

Pravično i javno suđenje **Član 32**

Svako ima pravo na pravično i javno suđenje u razumnom roku pred nezavisnim, nepristrasnim i zakonom ustanovljenim sudom.

Načelo zakonitosti **Član 33**

Niko ne može biti kažnjen za djelo koje, prije nego što je učinjeno, nije bilo propisano zakonom kao kažnjivo djelo, niti mu se može izreći kazna koja za to djelo nije bila predviđena.

Blaži zakon **Član 34**

Krivična i druga kažnjiva djela utvrđuju se i kazne za njih izriču po zakonu koji je važio u vrijeme izvršenja djela, osim ako je novi zakon blaži za učinioca.

Pretpostavka nevinosti **Član 35**

Svako se smatra nevinim dok se njegova krivica ne utvrdi pravosnažnom odlukom suda.

Okrivljeni nije obavezan da dokazuje svoju nevinost.

Sumnju u pogledu krivice sud je obavezan da tumači u korist okrivljenog.

Ne bis in idem

Član 36

Nikome se ne može ponovo suditi niti može biti ponovo osuđen za isto kažnjivo djelo.

Pravo na odbranu

Član 37

Svakome se jemči pravo na odbranu, a posebno: da na jeziku koji razumije bude upoznat sa optužbom protiv sebe; da ima dovoljno vremena za pripremanje odbrane i da se brani lično ili putem branioca kojega sâm izabere.

Naknada štete zbog nezakonitog postupanja

Član 38

Lice nezakonito ili neosnovano lišeno slobode ili neosnovano osuđeno ima pravo na naknadu štete od države.

Kretanje i nastanjivanje

Član 39

Jemči se pravo na slobodu kretanja i nastanjivanja, kao i pravo napuštanja Crne Gore.

Sloboda kretanja, nastanjivanja i napuštanja Crne Gore može se ograničiti ako je to potrebno za vođenje krivičnog postupka, sprječavanja širenja zaraznih bolesti ili iz razloga bezbjednosti Crne Gore.

Kretanje i boravak stranaca uređuje se zakonom.

Pravo na privatnost

Član 40

Svako ima pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života.

Nepovredivost stana

Član 41

Stan je nepovrediv.

Niko ne može bez odluke suda ući u stan ili druge prostorije protiv volje njegovog držaoca i u njima vršiti pretres.

Pretres se vrši u prisustvu dva svjedoka.

Službeno lice može ući u tuđi stan ili druge prostorije i bez odluke suda i vršiti pretres bez prisustva svjedoka ako je to neophodno radi sprječavanja vršenja krivičnog djela, neposrednog hvatanja učinioca krivičnog djela ili radi spašavanja ljudi i imovine.

Tajnost pisama

Član 42

Nepovrediva je tajnost pisama, telefonskih razgovora i drugih sredstava opštenja.

Od načela nepovredivosti tajnosti pisama, telefonskih razgovora i drugih sredstava opštenja može se odstupiti samo na osnovu odluke suda, ako je to neophodno za vođenje krivičnog postupka ili iz razloga bezbjednosti Crne Gore.

Podaci o ličnosti

Član 43

Jemči se zaštita podataka o ličnosti.
Zabranjena je upotreba podataka o ličnosti van namjene za koju su prikupljeni.
Svako ima pravo da bude upoznat sa podacima koji su prikupljeni o njegovoj ličnosti i pravo na sudsku zaštitu u slučaju zloupotrebe.

Pravo azila Član 44

Stranac koji osnovano strahuje od progona zbog svoje rase, jezika, vjere ili pripadnosti nekoj naciji ili grupi ili zbog političkih uvjerenja može da traži azil u Crnoj Gori.

Stranac se ne može protjerati iz Crne Gore tamo gdje mu, zbog rase, vjere, jezika ili nacionalne pripadnosti, prijete osuda na smrtnu kaznu, mučenje, neljudsko ponižavanje, progon ili ozbiljno kršenje prava koja jemči ovaj Ustav.

Stranac se može protjerati iz Crne Gore samo na osnovu odluke nadležnog organa i u zakonom propisanom postupku.

3. POLITIČKA PRAVA I SLOBODE

Biračko pravo Član 45

Pravo da bira i da bude biran ima državljanin Crne Gore koji je navršio 18 godina života i ima najmanje dvije godine prebivališta u Crnoj Gori.

Biračko pravo se ostvaruje na izborima.

Biračko pravo je opšte i jednako.

Izbori su slobodni i neposredni, a glasanje je tajno.

Sloboda misli, savjesti i vjeroispovjesti Član 46

Svakome se jemči pravo na slobodu misli, savjesti i vjeroispovijesti, kao i pravo da promijeni vjeru ili uvjerenje i slobodu da, sâm ili u zajednici sa drugima, javno ili privatno, ispoljava vjeru ili uvjerenje molitvom, propovijedima, običajima ili obredom.

Niko nije obavezan da se izjašnjava o svojim vjerskim i drugim uvjerenjima.

Sloboda ispoljavanja vjerskih uvjerenja može se ograničiti samo ako je to neophodno radi zaštite života i zdravlja ljudi, javnog reda i mira, kao i ostalih prava zajemčenih Ustavom.

Sloboda izražavanja Član 47

Svako ima pravo na slobodu izražavanja govorom, pisanom riječju, slikom ili na drugi način.

Pravo na slobodu izražavanja može se ograničiti samo pravom drugoga na dostojanstvo, ugled i čast i ako se ugrožava javni moral ili bezbjednost Crne Gore.

Prigovor savjesti Član 48

Svako ima pravo na prigovor savjesti.

Niko nije dužan da protivno svojoj vjeri ili ubjedenju ispunjava vojnu ili drugu obavezu koja uključuje upotrebu oružja.

Sloboda štampe

Član 49

Jemči se sloboda štampe i drugih vidova javnog obavještanja.

Jemči se pravo da se, bez odobrenja, osnivaju novine i druga sredstva javnog informisanja, uz upis kod nadležnog organa.

Jemči se pravo na odgovor i pravo na ispravku neistinite, nepotpune ili netačno prenijete informacije kojom je povrijeđeno nečije pravo ili interes i pravo na naknadu štete prouzrokovane objavljivanjem netačnog podatka ili obavje-štenja.

Zabrana cenzure

Član 50

U Crnoj Gori nema cenzure.

Nadležni sud može spriječiti širenje informacija i ideja putem sredstava javnog obavještanja samo ako je to neophodno radi: sprječavanja pozivanja na nasilno rušenje Ustavom utvrđenog poretka; očuvanja teritorijalnog integriteta Crne Gore; sprječavanja propagiranja rata ili podstrekavanja na nasilje ili vršenje krivičnog djela; sprječavanja propagiranja rasne, nacionalne i vjerske mržnje ili diskriminacije.

Pristup informaciji

Član 51

Svako ima pravo pristupa informacijama u posjedu državnih organa i organizacija koje vrše javna ovlašćenja.

Pravo pristupa informacijama može se ograničiti ako je to u interesu: zaštite života; javnog zdravlja; morala i privatnosti; vođenja krivičnog postupka; bezbjednosti i odbrane Crne Gore; spoljne, monetarne i ekonomske politike.

Sloboda okupljanja

Član 52

Jemči se sloboda mirnog okupljanja, bez odobrenja, uz prethodnu prijavu nadležnom organu.

Sloboda okupljanja može se privremeno ograničiti odlukom nadležnog organa radi sprječavanja nereda ili vršenja krivičnog djela, ugrožavanja zdravlja, morala ili radi bezbjednosti ljudi i imovine, u skladu sa zakonom.

Sloboda udruživanja

Član 53

Jemči se sloboda političkog, sindikalnog i drugog udruživanja i djelovanja, bez odobrenja, uz upis kod nadležnog organa.

Niko se ne može prisiliti da bude član nekog udruženja.

Država pomaže politička i druga udruženja, kada za to postoji javni interes.

Zabrana organizovanja

Član 54

Zabranjeno je političko organizovanje u državnim organima.

Sudija Ustavnog suda, sudija, državni tužilac i njegov zamjenik, zaštitnik ljudskih prava i sloboda, član Savjeta Centralne banke, član Senata Državne revizorske institucije, profesionalni pripadnik Vojske, Policije i drugih službi bezbjednosti ne može biti član političke organizacije.

Zabranjeno je političko organizovanje i djelovanje stranaca i političkih organizacija čije je sjedište van Crne Gore.

Zabrana djelovanja i osnivanja

Član 55

Zabranjeno je djelovanje političkih i drugih organizacija koje je usmjereno na nasilno rušenje ustavnog poretka, narušavanje teritorijalne cjelokupnosti Crne Gore, kršenje zajemčenih sloboda i prava ili izazivanje nacionalne, rasne, vjerske i druge mržnje i netrpeljivosti.

Zabranjeno je osnivanje tajnih subverzivnih organizacija i neregularnih vojski.

Pravo obraćanja međunarodnim organizacijama

Član 56

Svako ima pravo obraćanja međunarodnim organizacijama radi zaštite svojih prava i sloboda zajemčenih Ustavom.

Pravo obraćanja

Član 57

Svako ima pravo da se, pojedinačno ili zajedno sa drugim, obrati državnom organu ili organizaciji koja vrši javna ovlašćenja i da dobije odgovor.

Niko ne može da bude pozvan na odgovornost, niti da trpi druge štetne posljedice zbog stavova iznijetih u obraćanju, osim ako je time učinio krivično djelo.

4. EKONOMSKA, SOCIJALNA I KULTURNA PRAVA I SLOBODE

Svojina

Član 58

Jemči se pravo svojine.

Niko ne može biti lišen ili ograničen prava svojine, osim kada to zahtijeva javni interes, uz pravičnu naknadu.

Prirodna bogatstva i dobra u opštoj upotrebi su u državnoj svojini.

Preduzetništvo

Član 59

Jemči se sloboda preduzetništva.

Sloboda preduzetništva može se ograničiti samo ako je to neophodno radi zaštite zdravlja ljudi, životne sredine, prirodnih bogatstava, kulturne baštine ili bezbjednosti i odbrane Crne Gore.

Pravo nasljeđivanja

Član 60

Jemči se pravo nasljeđivanja.

Prava stranaca

Član 61

Strano lice može biti subjekat prava svojine u skladu sa zakonom.

Pravo na rad

Član 62

Svako ima pravo na rad, na slobodan izbor zanimanja i zapošljavanja, na pravične i humane uslove rada i na zaštitu za vrijeme nezaposlenosti.

Zabrana prinudnog rada

Član 63

Zabranjen je prinudni rad.

Prinudnim radom ne smatra se: rad uobičajen u sklopu izdržavanja kazne lišenja slobode; obavljanje službe vojne prirode ili službe koja se zahtijeva umjesto nje; rad koji se zahtijeva u slučaju krize ili nesreće koja prijete ljudskim životima ili imovini.

Prava zaposlenih

Član 64

Zaposleni imaju pravo na odgovarajuću zaradu.

Zaposleni imaju pravo na ograničeno radno vrijeme i plaćeni odmor.

Zaposleni imaju pravo na zaštitu na radu.

Omladina, žene i invalidi uživaju posebnu zaštitu na radu.

Socijalni savjet

Član 65

Socijalni položaj zaposlenih usklađuje se u Socijalnom savjetu.

Socijalni savjet čine predstavnici sindikata, poslodavaca i Vlade.

Štrajk

Član 66

Zaposleni imaju pravo na štrajk.

Pravo na štrajk može se ograničiti zaposlenim u Vojsci, policiji, državnim organima i javnoj službi u cilju zaštite javnog interesa, u skladu sa zakonom.

Socijalno osiguranje

Član 67

Socijalno osiguranje zaposlenih je obavezno.

Država obezbjeđuje materijalnu sigurnost licu koje je nesposobno za rad i nema sredstva za život.

Zaštita lica sa invaliditetom

Član 68

Jemči se posebna zaštita lica sa invaliditetom.

Zdravstvena zaštita

Član 69

Svako ima pravo na zdravstvenu zaštitu.

Dijete, trudnica, staro lice i lice sa invaliditetom imaju pravo na zdravstvenu zaštitu iz javnih prihoda, ako to pravo ne ostvaruju po nekom drugom osnovu.

Zaštita potrošača

Član 70

Država štiti potrošača.

Zabranjene su radnje kojima se narušava zdravlje, bezbjednost i privatnost potrošača.

Brak

Član 71

Brak se može zaključiti samo uz slobodan pristanak žene i muškarca.

Brak se zasniva na ravnopravnosti supružnika.

Porodica

Član 72

Porodica uživa posebnu zaštitu.

Roditelji su obavezni da brinu o djeci, da ih vaspitavaju i školuju.

Djeca su obavezna da se staraju o svojim roditeljima kojima je potrebna pomoć.

Djeca rođena van braka imaju ista prava i obaveze kao i djeca rođena u braku.

Zaštita majke i djeteta

Član 73

Majka i dijete uživaju posebnu zaštitu.

Država stvara uslove kojima se podstiče rađanje djece.

Prava djeteta

Član 74

Dijete uživa prava i slobode primjereno njegovom uzrastu i zrelosti.

Djetetu se jemči posebna zaštita od psihičkog, fizičkog, ekonomskog i svakog drugog iskorišćavanja ili zloupotrebe.

Školovanje

Član 75

Jemči se pravo na školovanje pod jednakim uslovima.

Osnovno školovanje je obavezno i besplatno.

Jemči se autonomija univerziteta, visokoškolskih i naučnih ustanova.

Sloboda stvaralaštva

Član 76

Jemči se sloboda naučnog, kulturnog i umjetničkog stvaralaštva.

Jemči se sloboda objavljivanja naučnih i umjetničkih djela, naučnih otkrića i tehničkih izuma, a njihovim stvaraocima moralna i imovinska prava.

Nauka, kultura i umjetnost

Član 77

Država podstiče i pomaže razvoj prosvjete, nauke, kulture, umjetnosti, sporta, fizičke i tehničke kulture.

Država štiti naučne, kulturne, umjetničke i istorijske vrijednosti.

Zaštita prirodne i kulturne baštine

Član 78

Svako je dužan da čuva prirodnu i kulturnu baštinu od opšteg interesa.

Država štiti prirodnu i kulturnu baštinu.

5. POSEBNA - MANJINSKA PRAVA

Zaštita identiteta

Član 79

Pripadnicima manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica jemče se prava i slobode koja mogu koristiti pojedinačno i u zajednici sa drugima:

1) na izražavanje, čuvanje, razvijanje i javno ispoljavanje nacionalne, etničke, kulturne i vjerske posebnosti;

2) na izbor, upotrebu i javno isticanje nacionalnih simbola i obilježavanje nacionalnih praznika;

3) na upotrebu svog jezika i pisma u privatnoj, javnoj i službenoj upotrebi;

4) na školovanje na svom jeziku i pismu u državnim ustanovama i da nastavni programi obuhvataju i istoriju i kulturu pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica;

5) da u sredinama sa značajnim učešćem u stanovništvu organi lokalne samouprave, državni i sudski organi vode postupak i na jeziku manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica;

6) da osnivaju prosvjetna, kulturna i vjerska udruženja uz materijalnu pomoć države;

7) da sopstveno ime i prezime upisuju i koriste na svom jeziku i pismu u službenim ispravama;

8) da u sredinama sa značajnim učešćem u stanovništvu tradicionalni lokalni nazivi, imena ulica i naselja, kao i topografske oznake budu ispisani i na jeziku manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica;

9) na autentičnu zastupljenost u Skupštini Crne Gore i skupštinama jedinica lokalne samouprave u kojima čine značajan dio stanovništva, shodno principu afirmativne akcije;

10) na srazmjernu zastupljenost u javnim službama, organima državne vlasti i lokalne samouprave;

11) na informisanje na svom jeziku;

12) da uspostavljaju i održavaju kontakte sa građanima i udruženjima van Crne Gore sa kojima imaju zajedničko nacionalno i etničko porijeklo, kulturno-istorijsko nasljeđe, kao i vjerska ubjeđenja;

13) na osnivanje savjeta za zaštitu i unapređenje posebnih prava.

Zabrana asimilacije

Član 80

Zabranjena je nasilna asimilacija pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica.

Država je dužna da zaštiti pripadnike manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica od svih oblika nasilne asimilacije.

6. ZAŠTITNIK LJUDSKIH PRAVA I SLOBODA

Član 81

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore je samostalan i nezavisan organ koji preduzima mjere za zaštitu ljudskih prava i sloboda.

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda vrši funkciju na osnovu Ustava, zakona i potvrđenih međunarodnih ugovora, pridržavajući se i načela pravde i pravičnosti.

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda imenuje se na vrijeme od šest godina i može biti razriješen u slučajevima predviđenim zakonom.

DIO TREĆI UREĐENJE VLASTI

1. SKUPŠTINA CRNE GORE

Nadležnost

Član 82

Skupština:

- 1) donosi ustav;
- 2) donosi zakone;
- 3) donosi druge propise i opšte akte (odluke, zaključke, rezolucije, deklaracije i preporuke)
- 4) proglašava ratno i vanredno stanje;
- 5) donosi budžet i završni račun budžeta;
- 6) donosi strategiju nacionalne bezbjednosti i strategiju odbrane;
- 7) donosi plan razvoja i prostorni plan Crne Gore;
- 8) odlučuje o upotrebi jedinica Vojske Crne Gore u međunarodnim snagama;
- 9) uređuje sistem državne uprave;
- 10) vrši nadzor nad Vojskom i bezbjednosnim službama;
- 11) raspisuje državni referendum;
- 12) bira i razrješava predsjednika i članove Vlade;
- 13) bira i razrješava predsjednika Vrhovnog suda, predsjednika i sudije Ustavnog suda;
- 14) imenuje i razrješava: vrhovnog državnog tužioca i državne tužioce, zaštitnika ljudskih prava i sloboda; guvernera Centralne banke i članove Savjeta Centralne banke Crne Gore; predsjednika i članove Senata Državne revizorske institucije i druge nosioce funkcija određene zakonom;
- 15) odlučuje o imunitetskim pravima;

- 16) daje amnestiju;
- 17) potvrđuje međunarodne ugovore;
- 18) raspisuje javne zajmove i odlučuje o zaduživanju Crne Gore;
- 19) odlučuje o raspolaganju državnom imovinom iznad vrijednosti određene zakonom;
- 20) vrši i druge poslove utvrđene Ustavom ili zakonom.

Sastav Skupštine

Član 83

Skupštinu čine poslanici koji se biraju neposredno, na osnovu opšteg i jednakog biračkog prava i tajnim glasanjem.

Skupština ima 81 poslanika.

Mandat Skupštine

Član 84

Mandat Skupštine traje četiri godine.

Skupštini može prestati mandat prije vremena na koje je izabrana raspuštanjem ili skraćanjem mandata Skupštine.

Ako mandat Skupštine ističe za vrijeme ratnog ili vanrednog stanja, mandat joj se produžava najduže 90 dana po prestanku okolnosti koje su izazvale to stanje.

Na predlog predsjednika Crne Gore, Vlade ili najmanje 25 poslanika, Skupština može skratiti mandat.

Prava i dužnosti poslanika

Član 85

Poslanik se opredjeljuje i glasa po sopstvenom uvjerenju.

Poslanik ima pravo da poslaničku funkciju obavlja profesionalno.

Imunitet

Član 86

Poslanik uživa imunitet.

Poslanik ne može biti pozvan na krivičnu ili drugu odgovornost ili pritvoren za izraženo mišljenje ili glasanje u vršenju svoje poslaničke funkcije.

Protiv poslanika ne može se pokrenuti krivični postupak, niti odrediti pritvor, bez odobrenja Skupštine, osim ako je zatečen u vršenju krivičnog djela za koje je propisana kazna u trajanju dužem od pet godina zatvora.

Imunitet, kao i poslanik, uživaju: predsjednik Crne Gore, predsjednik i članovi Vlade, predsjednik Vrhovnog suda, predsjednik i sudije Ustavnog suda, vrhovni državni tužilac .

Prestanak mandata poslanika

Član 87

Poslaniku prestaje mandat prije isteka vremena na koje je biran:

- 1) podnošenjem ostavke;
- 2) ako je pravosnažnom odlukom suda osuđen na безусловnu kaznu zatvora u trajanju od najmanje šest mjeseci;
- 3) ako je pravosnažnom odlukom lišen poslovne sposobnosti;

4) prestankom crnogorskog državljanstva.

Konstituisanje Skupštine

Član 88

Prvu sjednicu novoizabranog sastava Skupštine saziva predsjednik Skupštine prethodnog saziva i održava se najkasnije 15 dana od dana objavljivanja konačnih rezultata izbora.

Predsjednik i potpredsjednik Skupštine

Član 89

Skupština ima predsjednika i jednog ili više potpredsjednika, koje bira iz svog sastava na vrijeme od četiri godine.

Predsjednik Skupštine predstavlja Skupštinu, saziva Skupštinu na sjednice i predsjedava im, stara se o primjeni poslovnika Skupštine, raspisuje izbore za predsjednika Crne Gore i vrši druge poslove utvrđene Ustavom, zakonom i poslovníkom Skupštine.

Potpredsjednik zamjenjuje predsjednika Skupštine u vršenju poslova kada je on spriječen ili kada mu on povjeri da ga zamjenjuje.

Zasijedanje Skupštine

Član 90

Skupština radi na redovnim i vanrednim zasijedanjima.

Redovno zasijedanje održava se dva puta godišnje.

Prvo redovno zasijedanje počinje prvog radnog dana u martu i traje do kraja jula, a drugo prvog radnog dana u oktobru i traje do kraja decembra.

Vanredno zasijedanje saziva se na zahtjev predsjednika Crne Gore, Vlade ili najmanje trećine ukupnog broja poslanika.

Odlučivanje

Član 91

Skupština odlučuje većinom glasova prisutnih poslanika na sjednici kojoj prisustvuje više od polovine svih poslanika, ako Ustavom nije drukčije određeno.

Većinom glasova svih poslanika Skupština donosi zakone kojima se uređuju: način ostvarivanja sloboda i prava građana, crnogorsko državljanstvo, referendum, materijalne obaveze građana, državni simboli i upotreba i korišćenje državnih simbola, odbrana i bezbjednost, vojska, osnivanje, spajanje i ukidanje opština; proglašava ratno i vanredno stanje; donosi prostorni plan; donosi poslovnik Skupštine; odlučuje o raspisivanju državnog referenduma; odlučuje o skraćenju mandata; odlučuje o razrješenju predsjednika Republike; bira i razrješava predsjednika i članove Vlade i odlučuje o povjerenju Vladi; bira i razrješava predsjednika Vrhovnog suda, predsjednike i sudije Ustavnog suda; imenuje i razrješava zaštitnika ljudskih prava i sloboda.

Skupština odlučuje 2/3 većinom glasova svih poslanika o zakonima kojima se uređuje izborni sistem i imovinska prava stranaca.

U prvom glasanju 2/3 većinom i u drugom glasanju većinom svih poslanika najranije nakon tri mjeseca, Skupština odlučuje o zakonima kojima se uređuje način ostvarivanja stečenih manjinskih prava i upotreba jedinica Vojske u međunarodnim snagama.

Raspuštanje Skupštine

Član 92

Skupština se raspušta, ako ne izabere Vladu u roku od 90 dana od dana kada predsjednik Crne Gore prvi put predloži mandataru.

Ako Skupština duže vrijeme ne obavlja nadležnosti utvrđene Ustavom, Vlada može, pošto sasluša mišljenje predsjednika Skupštine i predsjednika klubova poslanika u Skupštini, raspustiti Skupštinu.

Skupština se raspušta ukazom predsjednika Crne Gore.

Skupština se ne može raspustiti za vrijeme ratnog ili vanrednog stanja, ako je pokrenut postupak glasanja o nepovjerenju Vladi, kao ni u prva tri mjeseca od konstituisanja i tri mjeseca prije isteka mandata.

Predsjednik Crne Gore raspisuje izbore prvog narednog dana po raspuštanju Skupštine.

Predlaganje zakona i drugih akata

Član 93

Pravo predlaganja zakona i drugih akata imaju Vlada i poslanik.

Pravo predlaganja zakona ima i šest hiljada birača, preko poslanika koga ovlaste.

Predlog za raspisivanje državnog referenduma mogu podnijeti: najmanje 25 poslanika, predsjednik Crne Gore, Vlada ili najmanje 10% građana koji imaju biračko pravo.

Proglašavanje zakona

Član 94

Predsjednik Crne Gore je dužan da proglasi zakon u roku od sedam dana od dana usvajanja zakona, odnosno u roku od tri dana ako je zakon usvojen po hitnom postupku ili da zakon vrati Skupštini na ponovno odlučivanje.

Predsjednik Crne Gore dužan je da proglasi ponovno izglasani zakon.

2. PREDSJEDNIK CRNE GORE

Nadležnost

Član 95

Predsjednik Crne Gore:

- 1) predstavlja Crnu Goru u zemlji i inostranstvu;
- 2) komanduje Vojskom na osnovu odluka Savjeta za odbranu i bezbjednost;
- 3) ukazom proglašava zakone;
- 4) raspisuje izbore za Skupštinu;
- 5) predlaže Skupštini: mandataru za sastav Vlade, nakon obavljenog razgovora sa predstavnicima političkih partija zastupljenih u Skupštini; predsjednika i sudije Ustavnog suda i zaštitnika ljudskih prava i sloboda;
- 6) postavlja i opoziva ambasadore i šefove drugih diplomatskih predstavništava Crne Gore u inostranstvu, na predlog Vlade i uz mišljenje odbora Skupštine nadležnog za međunarodne odnose;
- 7) prima akreditivna i opozivna pisma stranih diplomatskih predstavnika;
- 8) dodjeljuje odlikovanja i priznanja Crne Gore;
- 9) daje pomilovanja;

10) vrši i druge poslove utvrđene Ustavom ili zakonom.

Izbor
Član 96

Predsjednik Crne Gore bira se na osnovu opšteg i jednakog biračkog prava, neposrednim i tajnim glasanjem.

Za predsjednika Crne Gore može biti biran crnogorski državljanin koji ima prebivalište u Crnoj Gori najmanje 10 godina u posljednjih 15 godina.

Izbor za predsjednika Crne Gore raspisuje predsjednik Skupštine.

Mandat
Član 97

Predsjednik Crne Gore bira se na pet godina.

Isto lice može biti predsjednik Crne Gore najviše dva puta.

Predsjednik Crne Gore stupa na dužnost danom polaganja zakletve pred poslanicima u Skupštini.

Ako mandat predsjednika ističe za vrijeme ratnog ili vanrednog stanja, mandat se produžava najduže 90 dana po prestanku okolnosti koje su izazvale to stanje.

Predsjednik Crne Gore ne može obavljati drugu javnu funkciju.

Prestanak mandata
Član 98

Mandat predsjednika Crne Gore prestaje istekom vremena na koje je biran, ostavkom, ako je trajno spriječen da vrši dužnost predsjednika i razrješenjem.

Predsjednik odgovara za povredu Ustava.

Postupak za utvrđivanje da li je predsjednik Crne Gore povrijedio Ustav može pokrenuti Skupština, na predlog najmanje 25 poslanika.

Predlog za pokretanje postupka Skupština dostavlja predsjedniku Crne Gore na izjašnjenje.

Odluku o postojanju ili nepostojanju povrede Ustava donosi Ustavni sud i bez odlaganja je objavljuje i dostavlja Skupštini i predsjedniku Crne Gore.

Predsjednika Crne Gore Skupština može razriješiti kada Ustavni sud utvrdi da je povrijedio Ustav.

Vršenje funkcije u slučaju spriječenosti ili prestanka mandata
Član 99

U slučaju prestanka mandata predsjednika Crne Gore, do izbora novog predsjednika, kao i u slučaju privremene spriječenosti predsjednika da obavlja funkciju, tu funkciju obavlja predsjednik Skupštine.

3. VLADA CRNE GORE

Nadležnost
Član 100

Vlada:

- 1) vodi unutrašnju i vanjsku politiku Crne Gore ;
- 2) izvršava zakone, druge propise i opšte akte;
- 3) donosi uredbe, odluke i druge akte za izvršavanje zakona;
- 4) zaključuje međunarodne ugovore;
- 5) predlaže plan razvoja i prostorni plan Crne Gore ;
- 6) predlaže budžet i završni račun budžeta;
- 7) predlaže strategiju nacionalne bezbjednosti i strategiju odbrane;
- 8) odlučuje o priznavanju država i uspostavljanju diplomatskih i konzularnih odnosa sa drugim državama;
- 9) predlaže ambasadore i šefove drugih diplomatskih predstavništava Crne Gore u inostranstvu;
- 10) vrši i druge poslove utvrđene Ustavom ili zakonom.

Uredbe sa zakonskom snagom

Član 101

Vlada može, za vrijeme ratnog ili vanrednog stanja, donositi uredbe sa zakonskom snagom, ako Skupština nije u mogućnosti da se sastane.

Vlada je dužna da uredbe sa zakonskom snagom podnese Skupštini na potvrđivanje čim Skupština bude u mogućnosti da se sastane.

Sastav Vlade

Član 102

Vladu čine predsjednik, jedan ili više potpredsjednika i ministri.

Predsjednik Vlade predstavlja Vladu i rukovodi njenim radom.

Izbor

Član 103

Predsjednik Crne Gore predlaže mandataru u roku od 30 dana od dana konstituisanja Skupštine.

Mandatar za sastav Vlade iznosi u Skupštini svoj program i predlaže sastav Vlade.

O programu mandataru i predlogu za sastav Vlade Skupština odlučuje istovremeno.

Nespojivost funkcije

Član 104

Predsjednik Vlade i član Vlade ne može vršiti poslaničku i drugu javnu funkciju, niti profesionalno obavljati drugu djelatnost.

Ostavka i razrješenje

Član 105

Vlada i član Vlade mogu podnijeti ostavku.

Ostavka predsjednika Vlade smatra se ostavkom Vlade.

Predsjednik Vlade može predložiti Skupštini da razriješi člana Vlade.

Pitanje povjerenja

Član 106

Vlada može u Skupštini postaviti pitanje svog povjerenja.

Pitanje nepovjerenja

Član 107

Skupština može izglasati nepovjerenje Vladi.

Predlog da se glasa o nepovjerenju Vladi može podnijeti najmanje 27 poslanika.

Ako je Vlada dobila povjerenje, potpisnici predloga ne mogu podnijeti novi predlog za glasanje o nepovjerenju prije isteka roka od 90 dana.

Interpelacija

Član 108

Interpelaciju za pretresanje određenih pitanja o radu Vlade može podnijeti najmanje 27 poslanika.

Interpelacija se podnosi u pisanom obliku i mora biti obrazložena.

Vlada dostavlja odgovor u roku od 30 dana od dana kada je primila interpelaciju.

Parlamentarna istraga

Član 109

Skupština može, na predlog najmanje 27 poslanika, obrazovati anketni odbor radi prikupljanja informacija i činjenica o događajima koji se odnose na rad državnih organa.

Prestanak mandata

Član 110

Vladi prestaje mandat: prestankom mandata Skupštine, podnošenjem ostavke, kad izgubi povjerenje i ako ne predloži budžet do 31. marta budžetske godine.

Vlada kojoj je prestao mandat nastavlja rad do izbora Vlade u novom sastavu.

Vlada kojoj je prestao mandat ne može raspustiti Skupštinu.

Državna uprava

Član 111

Poslove državne uprave vrše ministarstva i drugi organi uprave.

Prenošenje i povjeravanje poslova

Član 112

Pojedini poslovi državne uprave mogu se zakonom prenijeti na lokalnu samoupravu ili drugo pravno lice.

Pojedini poslovi državne uprave mogu se propisom Vlade povjeriti lokalnoj samoupravi ili drugom pravnom licu.

4. LOKALNA SAMOUPRAVA

Način odlučivanja

Član 113

U lokalnoj samoupravi odlučuje se neposredno i preko slobodno izabranih predstavnika.

Pravo na lokalnu samoupravu obuhvata pravo građana i organa lokalne samouprave da uređuju i upravljaju određenim javnim i drugim poslovima, na osnovu sopstvene odgovornosti i u interesu lokalnog stanovništva.

Oblik lokalne samouprave

Član 114

Osnovni oblik lokalne samouprave je opština.
Mogu se osnivati i drugi oblici lokalne samouprave.

Opština

Član 115

Opština ima svojstvo pravnog lica.
Opština donosi statut i opšte akte.
Organi opštine su skupština i predsjednik.

Svojinska ovlašćenja i finansiranje

Član 116

Opština vrši određena svojinska ovlašćenja na stvarima u državnoj svojini u skladu sa zakonom.

Opština ima imovinu.
Opština se finansira iz sopstvenih prihoda i sredstava države.
Opština ima budžet.

Samostalnost

Član 117

Opština je samostalna u vršenju svojih nadležnosti.
Vlada može raspustiti skupštinu opštine, odnosno razriješiti predsjednika opštine samo ako skupština opštine, odnosno predsjednik opštine, u vremenu dužem od šest mjeseci, ne vrše svoje nadležnosti.

5. S U D

Načela sudstva

Član 118

Sud je samostalan i nezavisan.
Sud sudi na osnovu Ustava, zakona i potvrđenih i objavljenih međunarodnih ugovora.
Zabranjeno je osnivanje prijekih i vanrednih sudova.

Sudsko vijeće

Član 119

Sud sudi u vijeću, osim kada je zakonom određeno da sudi sudija pojedinac.
U suđenju učestvuju i sudije-porotnici, kada je to utvrđeno zakonom.

Javnost suđenja

Član 120

Rasprava pred sudom je javna i presude se izriču javno.

Izuzetno, sud može isključiti javnost sa rasprave ili njenog dijela iz razloga koji su nužni u demokratskom društvu, samo u obimu koji je potreban: u interesu morala ; javnog reda; kada se sudi maloljetnicima; radi zaštite privatnog života stranaka; u bračnim sporovima; u postupcima u vezi sa starateljstvom ili usvojenjem; radi čuvanja vojne, poslovne ili službene tajne i zaštite bezbjednosti i odbrane Crne Gore.

Stalnost funkcije

Član 121

Sudijska funkcija je stalna.

Sudiji prestaje funkcija ako to sâm zatraži, kada ispuni uslove za ostvarivanje prava na starosnu penziju i ako je osuđen na безусловnu kaznu zatvora.

Sudija se razrješava dužnosti: ako je osuđen za djelo koje ga čini nedostojnim za vršenje sudijske funkcije; nestručno ili nesavjesno obavlja sudijsku funkciju ili ako trajno izgubi sposobnost za vršenje sudijske funkcije.

Sudija ne može biti premješten ili upućen u drugi sud protiv svoje volje, osim odlukom Sudskog savjeta u slučaju reorganizacije sudova.

Funkcionalni imunitet

Član 122

Sudija i sudija-porotnik uživa funkcionalni imunitet.

Sudija i sudija-porotnik ne može biti pozvan na odgovornost za izraženo mišljenje i glasanje pri donošenju sudske odluke, osim ako se radi o krivičnom djelu.

Sudija, u postupku pokrenutom zbog krivičnog djela učinjenog u obavljanju sudijske funkcije, ne može biti pritvoren bez odobrenja Sudskog savjeta.

Nespojivost funkcije

Član 123

Sudija ne može vršiti poslaničku ili drugu javnu funkciju niti profesionalno obavljati drugu djelatnost.

Vrhovni sud

Član 124

Vrhovni sud je najviši sud u Crnoj Gori.

Vrhovni sud obezbjeđuje jedinstvenu primjenu zakona od strane sudova.

Predsjednika Vrhovnog suda bira i razrješava te funkcije Skupština na zajednički predlog predsjednika Crne Gore, predsjednika Skupštine i predsjednika Vlade.

Ako se predlog za izbor predsjednika Vrhovnog suda ne podnese u roku od 30 dana, predsjednik Vrhovnog suda se bira na predlog nadležnog radnog tijela Skupštine.

Izbor sudija

Član 125

Sudiju i predsjednika suda bira i razrješava Sudski savjet.

Predsjednik suda bira se na vrijeme od pet godina.

Predsjednik suda ne može biti član Sudskog savjeta.

Sudski savjet

Član 126

Sudski savjet je samostalan i nezavisan organ koji obezbjeđuje nezavisnost i samostalnost sudova i sudija.

Sastav Sudskog savjeta

Član 127

Sudski savjet ima predsjednika i devet članova.

Predsjednik Sudskog savjeta je predsjednik Vrhovnog suda.

Članovi Sudskog savjeta su:

- 1) četiri sudije koje bira i razrješava Konferencija sudija;
- 2) dva poslanika koje bira i razrješava Skupština iz reda parlamentarne većine i opozicije;
- 3) dva ugledna pravnika koje bira i razrješava predsjednik Crne Gore;
- 4) ministar pravde.

Sastav Sudskog savjeta proglašava predsjednik Crne Gore.

Mandat Sudskog savjeta je četiri godine.

Nadležnost Sudskog savjeta

Član 128

Sudski savjet:

- 1) bira i razrješava sudiju, predsjednika suda i sudiju- porotnika;
- 2) utvrđuje prestanak sudijske funkcije;
- 3) utvrđuje broj sudija i sudija-porotnika u sudu;
- 4) razmatra izvještaj o radu suda, predstavke i pritužbe na rad suda i zauzima stavove o njima;
- 5) odlučuje o imunitetu sudije;
- 6) predlaže Vladi iznos sredstava za rad sudova;
- 7) vrši i druge poslove utvrđene zakonom.

Sudski savjet odlučuje većinom glasova svih članova.

U postupcima disciplinske odgovornosti sudija, ministar pravde ne glasa.

6. VOJSKA CRNE GORE

Načela

Član 129

Vojska brani nezavisnost, suverenost i državnu teritoriju Crne Gore, u skladu sa principima međunarodnog prava o upotrebi sile.

Vojska je pod demokratskom i civilnom kontrolom.

Pripadnici Vojske mogu biti u sastavu međunarodnih snaga.

7. SAVJET ZA ODBRANU I BEZBJEDNOST

Nadležnost

Član 130

Savjet za odbranu i bezbjednost:

- 1) donosi odluke o komandovanju Vojskom Crne Gore;
- 2) analizira i ocjenjuje bezbjednosnu situaciju u Crnoj Gori i donosi odluke za preduzimanje odgovarajućih mjera;
- 3) postavlja, unapređuje i razrješava oficire Vojske;
- 4) predlaže Skupštini proglašenje ratnog i vanrednog stanja;
- 5) predlaže upotrebu Vojske u međunarodnim snagama;
- 6) vrši i druge poslove utvrđene Ustavom ili zakonom.

Sastav

Član 131

Savjet za odbranu i bezbjednost Crne Gore čine: predsjednik Crne Gore, predsjednik Skupštine i predsjednik Vlade.

Predsjednik Crne Gore je predsjednik Savjeta za odbranu i bezbjednost.

Proglašenje ratnog stanja

Član 132

Ratno stanje proglašava se kada postoji neposredna ratna opasnost za Crnu Goru, kada je Crna Gora napadnuta ili joj je objavljen rat.

Ako Skupština nije u mogućnosti da se sastane, odluku o proglašenju ratnog stanja donosi Savjet za odbranu i bezbjednost i podnosi je Skupštini na potvrđivanje čim Skupština bude u mogućnosti da se sastane.

Proglašenje vanrednog stanja

Član 133

Vanredno stanje može se proglasiti na teritoriji ili dijelu teritorije Crne Gore u slučaju :

- 1) velikih prirodnih nepogoda;
- 2) tehničko-tehnoloških i ekoloških nesreća i epidemija;
- 3) većeg narušavanja javnog reda i mira;
- 4) ugrožavanja ili pokušaja rušenja ustavnog poretka.

Ako Skupština nije u mogućnosti da se sastane, odluku o proglašenju vanrednog stanja donosi Savjet za odbranu i bezbjednost i podnosi je na potvrdu Skupštini, čim ona bude u mogućnosti da se sastane.

Vanredno stanje traje do prestanka okolnosti zbog kojih je proglašeno.

8. DRŽAVNO TUŽILAŠTVO

Status i nadležnost

Član 134

Državno tužilaštvo je jedinstven i samostalan državni organ koji vrši poslove gonjenja učinilaca krivičnih djela i drugih kažnjivih djela koja se gone po službenoj dužnosti .

Imenovanje i mandat

Član 135

Poslove Državnog tužilaštva vrši državni tužilac.
Državni tužilac ima jednog ili više zamjenika.
Vrhovnog državnog tužioca i državne tužioce imenuje i razrješava Skupština.
Vrhovni državni tužilac i državni tužioci imenuju se na vrijeme od pet godina.

Tužilački savjet

Član 136

Tužilački savjet obezbjeđuje samostalnost državnog tužilaštva i državnih tužilaca.
Tužilački savjet bira i razrješava Skupština.
Izbor, mandat, nadležnosti, organizacija i način rada Tužilačkog savjeta uređuju se zakonom.

Funkcionalni imunitet

Član 137

Državni tužilac i zamjenik državnog tužioca uživaju funkcionalni imunitet i ne mogu biti pozvani na odgovornost za mišljenje dato ili odluku donijetu u vršenju svoje funkcije, osim ako se radi o krivičnom djelu.

Nespojivost funkcije

Član 138

Državni tužilac i zamjenik državnog tužioca ne mogu vršiti poslaničku i drugu javnu funkciju, niti profesionalno obavljati drugu djelatnost.

DIO ČETVRTI EKONOMSKO UREĐENJE

Principi

Član 139

Ekonomsko uređenje zasniva se na slobodnom i otvorenom tržištu, slobodi preduzetništva i konkurencije, samostalnosti privrednih subjekata i njihovoj odgovornosti za preuzete obaveze u pravnom prometu, zaštiti i ravnopravnosti svih oblika svojine.

Ekonomski prostor i jednakost

Član 140

Teritorija Crne Gore je jedinstven ekonomski prostor.
Država podstiče ravnomjeran ekonomski razvoj svih njenih područja.
Zabranjeno je narušavanje i ograničavanje slobodne konkurencije i pod-sticanje neravnopravnog, monopolskog ili dominantnog položaja na tržištu.

Državna svojina

Član 141

Stvari u državnoj svojini pripadaju državi Crnoj Gori.

Poreska obaveza

Član 142

Država se finansira od poreza, dažbina i drugih prihoda.
Svako je dužan da plaća poreze i druge dažbine.
Porezi i druge dažbine mogu se uvoditi samo zakonom.

Centralna banka Crne Gore

Član 143

Centralna banka Crne Gore je samostalna organizacija, odgovorna za monetarnu i finansijsku stabilnost i funkcionisanje bankarskog sistema .

Centralnom bankom Crne Gore upravlja Savjet Centralne banke.

Centralnom bankom Crne Gore rukovodi guverner Centralne banke.

Državna revizorska institucija

Član 144

Državna revizorska institucija Crne Gore je samostalan i vrhovni organ državne revizije.

Državna revizorska institucija vrši reviziju zakonitosti i uspješnosti upravljanja državnom imovinom i obavezama, budžetima i svim finansijskim poslovima subjekata čiji su izvori finansiranja javni ili nastaju korišćenjem državne imovine.

Državna revizorska institucija podnosi Skupštini godišnji izvještaj.

Državnom revizorskom institucijom upravlja Senat.

DIO PETI

USTAVNOST I ZAKONITOST

Saglasnost pravnih propisa

Član 145

Zakon mora biti saglasan sa Ustavom i potvrđenim međunarodnim ugovorima, a drugi propis mora biti saglasan sa Ustavom i zakonom.

Objavljivanje i stupanje na snagu propisa

Član 146

Zakon i drugi propis objavljuje se prije stupanja na snagu, a stupa na snagu najranije osmog dana od dana objavljivanja.

Izuzetno, kada za to postoje razlozi utvrđeni u postupku donošenja, zakon i drugi propis može stupiti na snagu najranije danom objavljivanja.

Zabrana povratnog dejstva

Član 147

Zakon i drugi propis ne može imati povratno dejstvo.

Izuzetno, pojedine odredbe zakona, ako to zahtijeva javni interes utvrđen u postupku donošenja zakona, mogu imati povratno dejstvo.

Odredba krivičnog zakona može imati povratno dejstvo samo ako je blaža za učinioca krivičnog djela.

Zakornost pojedinačnih akata

Član 148

Pojedinačni pravni akt mora biti saglasan sa zakonom.
Konačni pojedinačni pravni akti uživaju sudsku zaštitu.

DIO ŠESTI USTAVNI SUD CRNE GORE

Nadležnost

Član 149

Ustavni sud odlučuje:

- 1) saglasnosti zakona sa Ustavom i potvrđenim i objavljenim međuna-rodnim ugovorima;
- 2) saglasnosti drugih propisa i opštih akata sa Ustavom i zakonom;
- 3) ustavnoj žalbi zbog povrede ljudskih prava i sloboda zajamčenih Ustavom, nakon iscrpljivanja svih djelotvornih pravnih sredstava;
- 4) da li je predsjednik Crne Gore povrijedio Ustav ;
- 5) sukobu nadležnosti između sudova i drugih državnih organa, između državnih organa i organa jedinica lokalne samouprave i između organa jedinica lokalne samouprave;
- 6) zabrani rada političke partije ili nevladine organizacije;
- 7) izbornim sporovima i sporovima u vezi sa referendumom koji nijesu u nadležnosti drugih sudova;
- 8) saglasnosti sa Ustavom mjera i radnji državnih organa preduzetih za vrijeme ratnog i vanrednog stanja;
- 9) vrši i druge poslove utvrđene Ustavom.

Ako je u toku postupka za ocjenu ustavnosti i zakonitosti propis prestao da važi, a nijesu otklonjene posljedice njegove primjene, Ustavni sud utvrđuje da li je taj propis bio saglasan sa Ustavom, odnosno sa zakonom za vrijeme njegovog važenja.

Ustavni sud prati ostvarivanje ustavnosti i zakonitosti i o uočenim pojavama neustavnosti i nezakonitosti obavještava Skupštinu.

Pokretanje postupka za ocjenu ustavnosti i zakonitosti

Član 150

Svako može dati inicijativu za pokretanje postupka za ocjenu ustavnosti i zakonitosti.

Postupak pred Ustavnim sudom za ocjenu ustavnosti i zakonitosti može da pokrene sud, drugi državni organ, organ lokalne samouprave i pet poslanika.

Ustavni sud može i sâm pokrenuti postupak za ocjenu ustavnosti i zakonitosti.

U toku postupka, Ustavni sud može narediti da se obustavi izvršenje pojedinačnog akta ili radnje koji su preduzeti na osnovu zakona, drugog propisa ili opšteg akta čija se ustavnost ili zakonitost ocjenjuje, ako bi njihovim izvršenjem mogle nastupiti neotklonjive štetne posljedice.

Odluka Ustavnog suda

Član 151

Ustavni sud odlučuje većinom glasova svih sudija.

Odluka Ustavnog suda se objavljuje.

Odluka Ustavnog suda je obavezna i izvršna.
Izvršenje odluke Ustavnog suda, kada je to potrebno, obezbjeđuje Vlada.

Prestanak važenja propisa

Član 152

Kad Ustavni sud utvrdi da zakon nije u saglasnosti sa Ustavom i potvrđenim i objavljenim međunarodnim ugovorima, odnosno da drugi propis nije saglasan sa Ustavom i zakonom, taj zakon i drugi propis prestaje da važi danom objavljivanja odluke Ustavnog suda.

Zakon ili drugi propis, odnosno pojedine njihove odredbe, za koje je odlukom Ustavnog suda utvrđeno da nijesu saglasne sa Ustavom ili zakonom, ne mogu se primjenjivati na odnose koji su nastali prije objavljivanja odluke Ustavnog suda ako do tog dana nijesu pravosnažno riješeni.

Sastav i izbor

Član 153

Ustavni sud ima sedam sudija.

Sudija Ustavnog suda bira se na vrijeme od devet godina.

Predsjednik Ustavnog suda bira se iz reda sudija na vrijeme od tri godine.

Za sudiju Ustavnog suda može biti birano lice koje uživa ugled istaknutog pravnog stručnjaka, sa najmanje 15 godina rada u struci.

Predsjednik i sudija Ustavnog suda ne može vršiti poslaničku i drugu javnu funkciju, niti profesionalno obavljati drugu djelatnost.

Prestanak funkcije

Član 154

Predsjedniku i sudiji Ustavnog suda prestaje funkcija prije isteka vremena na koje je izabran ako to sâm zatraži, kad ispuni uslove za starosnu penziju ili ako je osuđen na bezuslovnu kaznu zatvora.

Predsjednik i sudija Ustavnog suda razrješava se dužnosti ako je osuđen za djelo koje ga čini nedostojnim za vršenje funkcije, ako trajno izgubi sposobnost za vršenje funkcije ili javno ispoljava svoja politička uvjerenja.

Nastupanje razloga za prestanak funkcije ili razrješenje utvrđuje Ustavni sud na sjednici i o tome obavještava Skupštinu.

Ustavni sud može odlučiti da predsjednik ili sudija Ustavnog suda protiv koga je pokrenut krivični postupak, ne vrši dužnost dok taj postupak traje.

DIO SEDMI PROMJENA USTAVA

Predlog za promjenu ustava

Član 155

Predlog za promjenu Ustava može podnijeti predsjednik Crne Gore, Vlada ili najmanje 25 poslanika.

Predlogom za promjenu Ustava može se predložiti izmjena ili dopuna pojedinih odredbi Ustava ili donošenje novog ustava.

Predlog za promjenu pojedinih odredaba Ustava mora da sadrži naznačenje odredbi čije se promjene traže i obrazloženje.

Predlog za promjenu Ustava usvojen je u Skupštini, ako za njega glasa dvije trećine svih poslanika.

Ako predlog za promjenu Ustava nije usvojen, isti predlog ne može se ponoviti prije isteka jedne godine od dana kada je predlog odbijen.

Akt o promjeni Ustava

Član 156

Promjena pojedinih odredbi Ustava vrši se amandmanima.

Nacrt akta o promjeni Ustava sačinjava nadležno radno tijelo Skupštine.

Nacrt akta o promjeni Ustava usvojen je u Skupštini, ako za njega glasa dvije trećine svih poslanika.

Usvojeni nacrt akta o promjeni Ustava Skupština stavlja na javnu raspravu koja ne može trajati kraće od mjesec dana.

Po završetku javne rasprave nadležno radno tijelo Skupštine utvrđuje predlog akta o promjeni Ustava.

Akt o promjeni Ustava usvojen je u Skupštini ako za njega glasa dvije trećine svih poslanika.

Promjena Ustava ne može se vršiti za vrijeme ratnog i vanrednog stanja.

Potvrda na referendumu

Član 157

Promjena članova 1, 2, 3, 4, 12, 13, 15, 45 i 157 konačna je ako se na državnom referendumu za promjenu izjasni najmanje tri petine svih birača.

DIO OSMI PRELAZNA I ZAVRŠNA ODREDBA

Ustavni zakon za sprovođenje ustava

Član 158

Za sprovođenje Ustava donosi se ustavni zakon.

Ustavni zakon za sprovođenje Ustava donosi Skupština većinom glasova svih poslanika.

Ustavni zakon proglašava se i stupa na snagu istovremeno sa Ustavom.

Stemming from:

The decision of the citizens of Montenegro to live in an independent and sovereign state of Montenegro, made in the referendum held on May 21, 2006;

The commitment of the citizens of Montenegro to live in a state in which the basic values are freedom, peace, tolerance, respect for human rights and liberties, multiculturalism, democracy and the rule of law;

The determination that, as free and equal citizens, persons belonging to nations and national minorities living in Montenegro: Montenegrins, Serbs, Bosnians, Albanians, Muslims, Croats and others, we are loyal to the democratic and civil state of Montenegro;

The conviction that the state is responsible for the preservation of nature, sound environment, sustainable development, balanced development of all its regions and the establishment of social justice;

The dedication to cooperation on equal footing with other nations and states and to the European and Euro-Atlantic integrations,

The Constitutional assembly of the Republic of Montenegro, at its third meeting within the second regular session in 2007, held on October 19, 2007, adopts

THE CONSTITUTION OF MONTENEGRO

PART ONE BASIC PROVISIONS

The State

Article 1

Montenegro is an independent and sovereign state, with the republican form of government.

Montenegro is a civil, democratic, ecological and the state of social justice, based on the rule of law.

Sovereignty

Article 2

Bearer of sovereignty is the citizen with Montenegrin citizenship. The citizen shall exercise power directly and through the freely elected representatives. The power that is not stemming from the freely expressed will of the citizens in the democratic elections, in accordance with the law, shall not be established nor recognized.

State territory

Article 3

The territory of Montenegro is unified and inalienable.

State symbols

Article 4

Montenegro shall have a coat of arms, a flag and a national anthem.

The coat of arms of Montenegro shall be the golden double-headed eagle with lion on its chest.

The flag of Montenegro shall be red in color, with the coat of arms in the center and the golden brim.

The national anthem of Montenegro shall be “Oj svijetla majska zoro”.

Capital and Old Royal Capital

Article 5

The capital of Montenegro shall be Podgorica, The Old Royal Capital of Montenegro shall be Cetinje.

Human rights and liberties

Article 6

Montenegro shall guarantee and protect rights and liberties. The rights and liberties shall be inviolable. Everyone shall be obliged to respect the rights and liberties of others.

Prohibition of infliction of hatred

Article 7

Infliction or encouragement of hatred or intolerance on any grounds shall be prohibited.

Prohibition of discrimination

Article 8

Direct or indirect discrimination on any grounds shall be prohibited.

Regulations and introduction of special measures aimed at creating the conditions for the exercise of national, gender and overall equality and protection of persons who are in an unequal position on any grounds shall not be considered discrimination.

Special measures may only be applied until the achievement of the aims for which they were undertaken.

Legal order

Article 9

The ratified and published international agreements and generally accepted rules of international law shall make an integral part of the internal legal order, shall have the supremacy over the national legislation and shall apply directly when they regulate relations differently than the national legislation.

Limits of liberties

Article 10

In Montenegro, anything not prohibited by the Constitution and the law shall be free.

Every person shall abide by the Constitution and the law.

Division of powers

Article 11

The power shall be regulated following the principle of the division of powers into the legislative, executive and judicial.

The legislative power shall be exercised by the Parliament, the executive power by the Government and the judicial by the courts.

The power shall be limited by the Constitution and the law.

The relationship between powers shall be based on balance and mutual control.

Montenegro shall be represented by the President of Montenegro.

Constitutionality and legality shall be protected by the Constitutional Court.

The army and the security services shall be subject to democratic and civil control.

Montenegrin citizenship

Article 12

Montenegrin citizenship shall exist in Montenegro.

Montenegro shall protect the rights and interests of the Montenegrin citizens.

Montenegrin citizen shall not be expelled or extradited to other state, except in accordance with the international obligations of Montenegro.

Language and alphabet

Article 13

In Montenegro Montenegrin shall be the language in official use.

Cyrillic and Latin alphabet shall be equal.

Serbian, Bosnian, Albanian and Croatian languages shall also be in official use.

Separation of the religious communities from the State

Article 14

Religious communities shall be separated from the state.

Religious communities shall be equal and free in the exercise of religious rites and religious affairs.

Relations with other states and international organizations

Article 15

Montenegro shall cooperate and develop friendly relations with other states, regional and international organizations, based on the principles and rules of international law.

Montenegro may accede to international organizations.

The Parliament shall decide on the manner of accession to the European Union.

Montenegro shall not enter into a union with another state by which it loses its independence and full international personality.

Legislation

Article 16

In accordance with the Constitution, the law shall regulate:

- 1) the manner of exercise of human rights and liberties, when this is necessary for their exercise;
- 2) the manner of exercise of the special minority rights;
- 3) the manner of establishment, organization and competences of the authorities and the procedure before those authorities, if so required for their operation;

- 4) the system of local self-government;
- 5) other matters of interest for Montenegro.

PART TWO HUMAN RIGHTS AND LIBERTIES

1. COMMON PROVISIONS

Grounds and equality

Article 17

Rights and liberties shall be exercised on the basis of the Constitution and the confirmed international agreements.

All persons shall be deemed equal before the law, regardless of any particularity or personal feature.

Gender equality

Article 18

The state shall guarantee the equality of women and men and shall develop the policy of equal opportunities.

Protection

Article 19

Everyone shall have the right to equal protection of the rights and liberties thereof.

Legal remedy

Article 20

Everyone shall have the right to legal remedy against the decision ruling on the right or legally based interest thereof.

Legal aid

Article 21

Everyone shall have the right to legal aid.

Legal aid shall be provided by the bar, as an independent and autonomous profession, and by other services.

Legal aid may be provided free of charge, in accordance with the law.

Right to local self-government

Article 22

The right to local self-government shall be guaranteed.

Environment

Article 23

Everyone shall have the right to a sound environment.

Everyone shall have the right to receive timely and full information about the status of the environment, to influence the decision-making regarding the issues of importance for the environment, and to legal protection of these rights.

Everyone, the state in particular, shall be bound to preserve and improve the environment.

Limitation of human rights and liberties

Article 24

Guaranteed human rights and freedoms may be limited only by the law, within the scope permitted by the Constitution, to the extent necessary in an open and democratic society in order to satisfy the purpose for which the limitation has been permitted.

Limitations shall not be introduced for purposes other than the ones for which they were prescribed.

Temporary limitation of rights and liberties

Article 25

During the proclaimed state of war or emergency, the exercise of certain human rights and liberties may be limited, to the necessary extent.

The limitations shall not be introduced on the grounds of sex, nationality, race, religion, language, ethnic or social origin, political or other beliefs, financial standing or any other personal feature.

There shall be no limitations imposed on the rights to: life, legal remedy and legal aid; dignity of and respect for a person; fair and public trial and the principle of legality; presumption of innocence; defense; compensation of damage for illegal or ungrounded deprivation of liberty and ungrounded conviction; freedom of thought, conscience and religion; entry into marriage.

There shall be no abolishment of the prohibition of: inflicting or encouraging hatred or intolerance; discrimination; trial and conviction twice for one and the same criminal offence (ne bis in idem); forced assimilation.

Measures of limitation may be in effect at the most for the period of duration of the state of war or emergency.

2. PERSONAL RIGHTS AND LIBERTIES

Prohibition of death penalty

Article 26

There shall be no death penalty in Montenegro.

Biomedicine

Article 27

The right of a person and the dignity of the human being shall be guaranteed with regard to the use of biology and medicine.

Any intervention aimed at creating a human being that is genetically identical to another human being, living or dead shall be prohibited.

It is prohibited to perform medical and other experiments on human beings, against their will.

Dignity and inviolability of persona

Article 28

The dignity and security of a man shall be guaranteed.

The inviolability of the physical and mental integrity of a man, and privacy and individual rights thereof shall be guaranteed.

No person shall be subject to torture or inhumane or degrading treatment.

No person shall be held as a slave or in a position of slavery.

Deprivation of liberty

Article 29

Everyone shall have the right to personal liberty.

Deprivation of liberty shall be permitted only for the reasons and in the procedure prescribed by the law.

Person deprived of liberty shall be notified immediately of the reasons for the arrest thereof, in own language or in the language he/she understands.

Concurrently, person deprived of liberty shall be informed that he/she is not obliged to give any statement.

At the request of the person deprived of his/her liberty, the authority shall immediately inform about the deprivation of liberty the person of own choosing of the person deprived of his/her liberty.

The person deprived of his/her liberty shall have the right to the defense counsel of his/her own choosing present at his interrogation.

Unlawful deprivation of liberty shall be punishable.

Detention

Article 30

Person suspected with reasonable doubt to have committed a crime may, on the basis of the decision of the competent court, be detained and kept in confinement only if this is necessary for the pre-trial procedure.

Detainee shall be given the justified decision of detention at the time of being placed in detention or no later than within 24 hours from being put in detention.

Detainee shall have the right of appeal against the decision of detention, upon which the court shall decide within 48 hours.

The duration of detention shall be reduced to the shortest possible period of time.

Detention by the decision of first-instance court may last up to three months from the day of detention, and by the decision of a higher court, the detention may be extended for additional three months.

If no indictment is raised by time of expiry of those deadlines, the detainee shall be released.

Detention of minors shall not exceed 60 days.

Respect for person

Article 31

The respect of human personality and dignity in the criminal or other procedure, in case of deprivation or limitation of liberty and during the execution of imprisonment sentence shall be guaranteed.

Any form of violence, inhuman or degrading behavior against a person deprived of liberty or whose liberty has been limited, and any extortion of confession and statement shall be prohibited and punishable.

Fair and public trial

Article 32

Everyone shall have the right to fair and public trial within reasonable time before an independent, impartial court established by the law.

Principle of legality

Article 33

No one shall be punished for an act that, prior to being committed, was not stipulated by the law as punishable, nor may be pronounced a punishment which was not envisaged for that act.

More lenient law

Article 34

Criminal and other punishable acts shall be stipulated and the punishments for them shall be pronounced in accordance with the law in force at the time when the act was committed, unless the new law is more lenient for the perpetrator.

Presumption of innocence

Article 35

Every one shall be deemed innocent until the guilt thereof has been established by an enforceable court decision.

The accused shall not be obliged to prove the innocence thereof.

The court shall interpret the doubt regarding the guilt to the benefit of the accused.

Ne bis in idem

Article 36

No one may be trialed or convicted twice for one and the same punishable act.

Right to defense

Article 37

Every one shall be guaranteed the right to defense, and especially: to be informed in the language he/she understands about the charges against thereof; to have sufficient time to prepare defense and to be defended personally or through a defense attorney of his/her own choosing.

Compensation of damage for illegal action

Article 38

Person deprived of liberty in an illegal or ungrounded manner or convicted without grounds shall have the right to the compensation of damage from the state.

Movement and residence

Article 39

Freedom of movement and residence shall be guaranteed, as well as the right to depart from Montenegro.

Freedom of movement, residence and departure from Montenegro may be restricted if required so for conducting the criminal procedure, prevention of contagious diseases spreading or for the security of Montenegro.

Movement and residence of foreigner citizens shall be regulated by the law.

Right to privacy

Article 40

Every person shall have the right to respect for private and family life.

Inviolability of home

Article 41

Home shall be inviolable.

No one shall enter the dwelling place or other premises against the will of the possessor thereof and search them without a court warrant.

The search of premises shall be conducted in the presence of two witnesses.

A person in official capacity may enter other people's dwelling place or other premises without the court warrant and conduct the search without the presence of witnesses if so necessary for the prevention of execution of a criminal offence, immediate apprehension of a perpetrator or in order to save people and property.

Confidentiality of correspondence

Article 42

Confidentiality of letters, telephone conversations and other means of communication shall be inviolable.

The principle of inviolability of confidentiality of letters, telephone calls and other means of communication shall be deviated from only on the basis of a court decision, if so required for the purposes of conducting criminal proceedings or for the security of Montenegro.

Personal data

Article 43

The protection of personal data shall be guaranteed.

It is prohibited to use personal data for purposes other than those for which they were collected.

Everyone shall have the right to be informed about the personal data collected about him or her and the right to court protection in case of abuse.

Right to asylum

Article 44

A foreign national reasonably fearing from persecution on the grounds of his/her race, language, religion or association with a nation or a group or due to own political beliefs may request asylum in Montenegro.

A foreign national shall not be expelled from Montenegro to where due to his race, religion, language or association with a nation he/she is threatened with death sentence, torture, inhuman degradation, persecution or serious violation of rights guaranteed by this Constitution.

A foreign national may be expelled from Montenegro solely on the basis of the decision of the responsible authority and following the legally prescribed procedure.

3. POLITICAL RIGHTS AND LIBERTIES

Electoral right

Article 45

The right to elect and stand for elections shall be granted to the citizen of Montenegro who is 18 years of age or above and who has minimum two years of residence in Montenegro.

The electoral right shall be exercised in elections.

The electoral right shall be general and equal.

Elections shall be free and direct, by secret ballot.

Freedom of thought, conscience and religion

Article 46

Everyone shall be guaranteed the right to freedom of thought, conscience and religion, as well as the right to change the religion or belief and the freedom to, individually or collectively with others, publicly or privately, express the religion or belief by prayer, preaches, customs or rites.

No one shall be obliged to declare own religious and other beliefs.

Freedom to express religious beliefs may be restricted only if so required in order to protect life and health of the people, public peace and order, as well as other rights guaranteed by the Constitution.

Freedom of expression

Article 47

Everyone shall have the right to freedom of expression by speech, writing, picture or in some other manner.

The right to freedom of expression may be limited only by the right of others to dignity, reputation and honor and if it threatens public morality or the security of Montenegro.

Objection of conscience

Article 48

Everyone shall have the right to objection of conscience.

No one shall be obliged, contrary to own religion or conviction, to fulfill a military or other duty involving the use of arms.

Freedom of press

Article 49

Freedom of press and other forms of public information shall be guaranteed.

The right to establish newspapers and other public information media, without approval, by registration with the competent authority, shall be guaranteed.

The right to a response and the right to a correction of any untrue, incomplete or incorrectly conveyed information that violates a person's right or interest and the right to

compensation of damage caused by the publication of untruthful data or information shall be guaranteed.

Prohibition of censorship

Article 50

There shall be no censorship in Montenegro.

The competent court may prevent dissemination of information and ideas via the public media only if so required in order to prevent invitation to forcible destruction of the order defined by the Constitution; preservation of territorial integrity of Montenegro; prevention of propagating war or incitement to violence or performance of criminal offences; prevention of propagating racial, national and religious hatred or discrimination.

Access to information

Article 51

Everyone shall have the right to obtain information held by the state authorities and organizations exercising public authority.

The right to accessibility of information may be limited if this is in the interest of: the protection of life; public health; morality and privacy; carrying of criminal proceedings; security and defense of Montenegro; foreign, monetary and economic policy.

Freedom of assembly

Article 52

The freedom of peaceful assembly, without approval, with prior notification of the competent authority shall be guaranteed.

The freedom of assembly may be temporarily restricted by the decision of the competent authority in order to prevent disorder or execution of a criminal offence, threat to health, morality or security of people and property, in accordance with the law.

Freedom of association

Article 53

The freedom of political, trade union and other association and action, without approval, by the registration with the competent authority, shall be guaranteed.

No one shall be forced to become a member of an association.

The state supports political and other associations, when there is a public interest to do so.

Prohibition of organizing

Article 54

Political organizing in state authorities shall be prohibited.

A judge of the Constitutional Court, a judge, a state prosecutor and his/her deputy, an Ombudsman, a member of the Council of the Central Bank, a member of the Senate of the State Audit Institution, a professional member of the Army, Police and other security services shall not be a member of any political organization.

Political organizing and actions of foreign nationals and political organizations with the seat outside of Montenegro shall be prohibited.

Prohibition of operation and establishment

Article 55

The operation of political and other organizations directed towards forceful destruction of the constitutional order, infringement of the territorial integrity of Montenegro, violation of guaranteed freedoms and rights or instigating national, racial, religious and other hatred and intolerance shall be prohibited.

The establishment of secret subversive organizations and irregular armies shall be prohibited.

Right of recourse to international organizations

Article 56

Everyone shall have the right of recourse to international organizations for the protection of own rights and freedoms guaranteed by the Constitution.

Right of recourse

Article 57

Everyone shall have the right of recourse, individually or collectively with others, to the state authority or the organization exercising public powers and to receive a response.

No one shall be held responsible, or suffer other harmful consequences due to the views expressed in the recourse, unless having committed a crime in doing so.

4. ECONOMIC, SOCIAL AND CULTURAL RIGHTS AND LIBERTIES

Property

Article 58

Property rights shall be guaranteed.

No one shall be deprived of or restricted in property rights, unless when so required by the public interest, with rightful compensation.

Natural wealth and goods in general use shall be owned by the state.

Entrepreneurship

Article 59

Freedom of entrepreneurship shall be guaranteed.

Freedom of entrepreneurship may be limited only if so necessary in order to protect the health of the people, environment, natural resources, cultural heritage or security and defense of Montenegro.

Right to succession

Article 60

The right to succession shall be guaranteed.

Rights of foreign nationals

Article 61

A foreign national may be the holder of property rights in accordance with the law.

Right to work

Article 62

Everyone shall have the right to work, to free choice of occupation and employment, to fair and human working conditions and to protection during unemployment.

Prohibition of forced labor

Article 63

Forced labor shall be prohibited.

The following shall not be considered forced labor: labor customary during the serving of sentence, deprivation of liberty; performance of duties of military nature or duties required instead of military service; work demanded in case of crisis or accident that threatens human lives or property.

Rights of the employed

Article 64

The employed shall have the right to adequate salary.

The employed shall have the right to limited working hours and paid vacation.

The employed shall have the right to occupational health and safety (protection at work).

Youth, women and the disabled shall enjoy special protection at work.

Social council

Article 65

Social position of the employed shall be adjusted in the Social council.

Social council shall consist of the representatives of the trade union, the employers and the Government.

Strike

Article 66

The employed shall have the right to strike.

The right to strike may be restricted to the persons employed in the Army, the Police, state authorities and public service, in order to protect the public interest, in accordance with the law.

Social insurance

Article 67

Social insurance of the employed shall be mandatory.

The state shall provide material security to the person that is unable to work and has no funds for life.

Protection of the persons with disability

Article 68

Special protection of the persons with disability shall be guaranteed.

Health protection

Article 69

Everyone shall have the right to health protection.

A child, a pregnant woman, an elderly person and a person with disability shall have the right to health protection from public revenues, if they do not exercise this right on some other grounds.

Consumer protection

Article 70

The state shall protect the consumer.

Actions that harm the health, security and privacy of consumers shall be prohibited.

Marriage

Article 71

Marriage may be entered into only on the basis of a free consent of a woman and a man.

Marriage shall be based on equality of spouses.

Family

Article 72

Family shall enjoy special protection.

Parents shall be obliged to take care of their children, to bring them up and educate them.

Children shall take care of their own parents in need of assistance.

Children born out of wedlock shall have the same rights and responsibilities as children born in marriage.

Protection of mother and child

Article 73

Mother and child shall enjoy special protection.

The state shall create the conditions that encourage childbirth.

Rights of a child

Article 74

A child shall enjoy rights and freedoms appropriate to his age and maturity.

A child shall be guaranteed special protection from psychological, physical, economic and any other exploitation or abuse.

Education

Article 75

The right to education under same conditions shall be guaranteed.

Elementary education shall be obligatory and free of charge.

The autonomy of universities, high education and scientific institutions shall be guaranteed.

Freedom of creation

Article 76

The freedom of scientific, cultural and artistic creation shall be guaranteed.

The freedom to publish works of science and arts, scientific discoveries and technical inventions shall be guaranteed, and their authors shall be guaranteed the moral and property rights.

Science, culture and arts

Article 77

The state shall encourage and support the development of education, science, culture, arts, sport, physical and technical culture.

The state shall protect the scientific, cultural, artistic and historic values.

Protection of natural and cultural heritage

Article 78

Everyone shall be obliged to preserve natural and cultural heritage of general interest.

The state shall protect the natural and cultural heritage.

5. SPECIAL – MINORITY RIGHTS

Protection of identity

Article 79

Persons belonging to minority nations and other minority national communities shall be guaranteed the rights and liberties, which they can exercise individually or collectively with others, as follows:

- 1) the right to exercise, protect, develop and publicly express national, ethnic, cultural and religious particularities;
- 2) the right to choose, use and publicly post national symbols and to celebrate national holidays;
- 3) the right to use their own language and alphabet in private, public and official use;
- 4) the right to education in their own language and alphabet in public institutions and the right to have included in the curricula the history and culture of the persons belonging to minority nations and other minority national communities;
- 5) the right, in the areas with significant share in the total population, to have the local self-government authorities, state and court authorities carry out the proceedings also in the language of minority nations and other minority national communities;
- 6) the right to establish educational, cultural and religious associations, with the material support of the state;
- 7) the right to write and use their own name and surname in their own language and alphabet in the official documents;
- 8) the right, in the areas with significant share in total population, to have traditional local terms, names of streets and settlements, as well as topographic signs written also in the language of minority nations and other minority national communities;
- 9) the right to authentic representation in the Parliament of the Republic of Montenegro and in the assemblies of the local self-government units in which they represent a significant share in the population, according to the principle of affirmative action;
- 10) the right to proportionate representation in public services, state authorities and local self-government bodies;
- 11) the right to information in their own language;
- 12) the right to establish and maintain contacts with the citizens and associations outside of Montenegro, with whom they have common national and ethnic background, cultural and historic heritage, as well as religious beliefs;

13) the right to establish councils for the protection and improvement of special rights.

Prohibition of assimilation

Article 80

Forceful assimilation of the persons belonging to minority nations and other minority national communities shall be prohibited.

The state shall protect the persons belonging to minority nations and other minority national communities from all forms of forceful assimilation.

6. PROTECTOR OF HUMAN RIGHTS AND LIBERTIES

Article 81

The protector of human rights and liberties of Montenegro shall be independent and autonomous authority that takes measures to protect human rights and liberties.

The protector of human rights and liberties shall exercise duties on the basis of the Constitution, the law and the confirmed international agreements, observing also the principles of justice and fairness.

The protector of human rights and liberties shall be appointed for the period of six years and can be released from duty in cases prescribed by the law.

PART THREE ORGANIZATION OF POWERS

1. PARLIAMENT OF MONTENEGRO

Responsibility

Article 82

The Parliament shall:

- 1) Adopt the Constitution;
- 2) Adopt laws;
- 3) Adopt other regulations and general acts (decisions, conclusions, resolutions, declarations and recommendations);
- 4) Proclaim the state of war and the state of emergency;
- 5) Adopt the budget and the final statement of the budget;
- 6) Adopt the National security strategy and Defense strategy;
- 7) Adopt the Development plan and Spatial plan of Montenegro;
- 8) Decide on the use of units of the Army of Montenegro in the international forces;
- 9) Regulate the state administration system;
- 10) Perform supervision of the army and security services;
- 11) Call for the national referendum;
- 12) Elect and dismiss from duty: the Prime Minister and members of the Government;
- 13) Elect and dismiss from duty the President of the Supreme Court, the President and the judges of the Constitutional Court;

- 14) Appoint and dismiss from duty: the Supreme State Prosecutor and State Prosecutors, the Protector of human rights and liberties (Ombudsman), the Governor of the Central Bank and members of the Council of the Central Bank of Montenegro, the President and members of the Senate of the State Audit Institution, and other officials stipulated by the law;
- 15) Decide on immunity rights;
- 16) Grant amnesty;
- 17) Confirm international agreements;
- 18) Announce public loans and decide on borrowing of Montenegro;
- 19) Decide on the use of state property above the value stipulated by the law;
- 20) Perform other duties stipulated by the Constitution or the law.

Composition of the Parliament

Article 83

The Parliament shall consist of the Members of the Parliament elected directly on the basis of the general and equal electoral right and by secret ballot.

The Parliament shall have 81 Members.

Mandate of the Parliament

Article 84

The mandate of the Parliament shall last for four years.

The mandate of the parliament may cease prior to the expiry of the period for which it was elected by dissolving it or reducing the mandate of the Parliament.

If the mandate of the Parliament expires during the state of war or the state of emergency, the mandate shall be extended for the period of up to 90 days upon termination of the circumstances that have caused such state.

At the proposal of the President of Montenegro, the Government or minimum 25 MP's, the Parliament may reduce the duration of its mandate.

Rights and responsibilities of the Members of the Parliament

Article 85

Member of the Parliament shall decide and vote according to his/her own conviction.

Member of the Parliament shall have the right to perform the duty of an MP as an occupation.

Immunity

Article 86

Member of the Parliament shall enjoy immunity.

Member of the Parliament shall not be called to criminal or other account or detained because of the expressed opinion or vote in the performance of his/her duty as a Member of the Parliament.

No penal action shall be taken against and no detention shall be assigned to a Member of the Parliament, without the consent of the Parliament, unless the Member has been caught performing a criminal offense for which there is a prescribed sentence of over five years of imprisonment.

The President of Montenegro, the Prime Minister and members of the Government, the President of the Supreme Court, the President and the judges of the Constitutional Court, and the Supreme State Prosecutor shall enjoy the same immunity as the Member of the Parliament.

Cessation of mandate of the Member of the Parliament

Article 87

Mandate of a Member of the Parliament shall cease prior to the expiry of the period for which he/she was elected:

- 1) By resignation;
- 2) If he/she was convicted by an enforceable decision of the court to an unconditional imprisonment sentence of minimum six months;
- 3) If he/she was deprived of the ability to work by an enforceable decision;
- 4) Due to cessation of Montenegrin citizenship.

Constitution of the Parliament

Article 88

The first session of the newly elected composition of the Parliament shall be called for by the Speaker of the previous composition of the Parliament and it shall be held within 15 days from the date of publication of the final results of the elections.

Speaker and Deputy Speaker of the Parliament

Article 89

The Parliament shall have a Speaker and one or more Deputy Speakers, elected from its own composition for the period of four years.

Speaker of the Parliament shall represent the Parliament, call for the sessions of the Parliament and chair them, take care of the enforcement of the Rules of Procedure of the Parliament, call for elections for the President of Montenegro and perform other affairs stipulated by the Constitution, the law and the Rules of Procedure of the Parliament.

The Deputy Speaker shall substitute the Speaker of the Parliament in the performance of affairs when the Speaker is prevented to do so or when the Speaker entrusts the Deputy Speaker the duty to substitute him.

Sessions of the Parliament

Article 90

The Parliament shall work in regular and extraordinary sessions.

Regular sessions shall be held twice a year.

The first regular session shall start on the first working day in March and shall last until the end of July, and the second one shall start on the first working day in October and shall last until the end of December.

Extraordinary session shall be called for at the request of the President of Montenegro, the Government or minimum one third of the total number of Members of the Parliament.

Decision-making

Article 91

The Parliament shall decide by majority vote of the present Members of the Parliament in the session attended by over one half of the total number of Members, unless otherwise regulated by the Constitution.

With the majority vote of the total number of Members the Parliament shall adopt the laws that regulate: manner of exercise of liberties and rights of the citizens, Montenegrin citizenship, referendum, material responsibilities of the citizens, state symbols and use of state symbols, defense and security, the army, establishment, merger and abolition of municipalities; proclaims the state of war and state of emergency; adopts the spatial plan; adopts the Rules of Procedure of the Parliament; decides on calling for the referendum; decide on the use of units of the Army of Montenegro in the international forces; decides on the reduction of the mandate; decides on the removal of the President of the Republic from office; elects and dismisses the Prime Minister and members of the Government and decides on the trust in the Government; elects and dismisses the President of the Supreme court, presidents and judges of the Constitutional court; appoints and dismisses the Protector of human rights and liberties.

The Parliament shall decide with 2/3 majority of votes of all Members on the laws that regulate the electoral system and property rights of foreign citizens.

In the first round with 2/3 majority, and in the second round, which can take place no earlier than after three months, with the majority of all MP's, the Parliament shall decide on the laws that regulate the manner of exercise of acquired minority rights and the use of Army units in the international forces.

Dissolution of Parliament

Article 92

The Parliament shall be dissolved if it fails to elect the Government within 90 days from the date when the President of Montenegro proposed for the first time the candidate for the position of the Prime Minister.

Upon hearing the opinion of the Speaker of the Parliament and the presidents of the caucuses in the Parliament, the Government may dissolve the Parliament if the Parliament fails to perform the responsibilities stipulated by the Constitution for a longer period of time.

The Parliament shall be dissolved by the Ordinance of the President of Montenegro.

The Parliament shall not be dissolved during the state of war or state of emergency, if the ballot procedure of no confidence in the Government has been initiated, and in the first three months from its constitution and the three months prior to the expiry of its mandate.

The President of Montenegro shall call for the elections the first day after the dissolution of the Parliament.

Proposing laws and other acts

Article 93

The right to propose laws and other acts shall be granted to the Government and the Member of the Parliament.

The right to propose laws shall also be granted to six thousand voters, through the Member of the Parliament they authorized.

The proposal to call for the national referendum may be submitted by: 25 Members of the Parliament, the President of Montenegro, the Government or minimum 10% of the citizens with the right to vote.

Proclamation of laws

Article 94

The President of Montenegro shall proclaim the law within seven days from the day of adoption of the law, that is, within three days if the law has been adopted under a speedy procedure or send the law back to the Parliament for new decision-making process.

The President of Montenegro shall proclaim the re-adopted law.

2. PRESIDENT OF MONTENEGRO

Responsibility

Article 95

The President of Montenegro:

- 1) Represents Montenegro in the country and abroad;
- 2) Commands over the Army on the basis of the decisions of the Defense and Security Council;
- 3) Proclaims laws by Ordinance;
- 4) Calls for the elections for the Parliament
- 5) Proposes to the Parliament: candidate for the Prime Minister, after consultations with the representatives of the political parties represented in the Parliament; President and judges of the Constitutional Court; and the Protector of human rights and liberties;
- 6) Appoints and revokes ambassadors and heads of other diplomatic missions of Montenegro abroad, at the proposal of the Government and after obtaining the opinion of the Parliamentary Committee responsible for international relations;
- 7) Accepts letters of accreditation and revocation of the foreign diplomats;
- 8) Awards medals and honors of Montenegro;
- 9) Grants amnesty;
- 10) Performs other tasks stipulated by the Constitution or the law.

Election

Article 96

The President of Montenegro shall be elected on the basis of a general and equal electoral right, through direct and secret ballot.

A Montenegrin citizen residing in Montenegro for minimum 10 years in the past 15 years may be elected for the President of Montenegro.

The Speaker of the Parliament shall call for the elections for the President of Montenegro.

Mandate

Article 97

The President of Montenegro shall be elected for the period of five years.

The same person may be elected the President of Montenegro maximum two times.

The President of Montenegro shall assume the duty on the date of taking an oath before the Members of the Parliament.

If the mandate of the President expires during the state of war or the state of emergency, the mandate shall be extended for maximum 90 days after the end of circumstances that have caused that state.

The President of Montenegro shall not perform any other public duty.

Cessation of mandate

Article 98

The mandate of the President of Montenegro shall end with the expiry of time for which he/she was elected, by resignation, if he/she is permanently unable to perform the duty of the President and by impeachment.

The President shall be held responsible for the violation of the Constitution.

The procedure to determine whether the President of Montenegro has violated the Constitution shall be initiated by the Parliament, at the proposal of minimum 25 Members of the Parliament.

The Parliament shall submit the proposal to initiate the procedure to the President of Montenegro for plead.

The Constitutional Court shall decide on existence or non-existence of violation of the Constitution and shall publish the decision and submit it to the Parliament and the President of Montenegro without delay.

The Parliament may impeach the President of Montenegro when the Constitutional Court finds that he/she has violated the Constitution.

Discharge of duties in case of impediment or cessation of mandate

Article 99

In case of cessation of mandate of the President of Montenegro, until the election of the new President, as well as in the case of temporary impediment of the President to discharge his/her duties, the Speaker of the Parliament shall discharge this duty.

3. GOVERNMENT OF MONTENEGRO

Responsibility

Article 100

The Government shall:

- 1) Manage internal and foreign policy of Montenegro;
- 2) Enforce laws, other regulations and general acts;
- 3) Adopt decrees, decisions and other acts for the enforcement of laws;
- 4) Sign international agreements;
- 5) Propose the Development plan and Spatial plan of Montenegro;
- 6) Propose the Budget and the Final Statement of the Budget;
- 7) Propose the National Security Strategy and Defense Strategy;
- 8) Decide on the recognition of states and establishment of diplomatic and consular relations with other states;
- 9) Nominate ambassadors and heads of diplomatic missions of Montenegro abroad;
- 10) Perform other tasks stipulated by the Constitution or the law.

Decrees with legal power

Article 101

During the state of war or the state of emergency, the Government may adopt decrees with legal power, if the Parliament is not able to meet.

The Government shall submit the decrees with legal power to the Parliament for confirmation as soon as the Parliament is able to meet.

Composition of the Government

Article 102

The Government shall consist of the Prime Minister, one or more Deputy Prime Ministers and the ministers.

The Prime Minister represents the Government and manages its work.

Election

Article 103

The President of Montenegro proposes the mandator within 30 days from the day of constitution of the Parliament.

The candidate for the position of the Prime Minister presents to the Parliament his/her program and proposes composition of the Government.

The Parliament shall decide simultaneously on the program of the mandator and the proposal for the composition of the Government.

Incompatibility of duties

Article 104

The Prime Minister and the member of the Government shall not discharge duties of a Member of the Parliament or other public duties or professionally perform some other activity.

Resignation and impeachment

Article 105

The Government and the member of the Government may resign from duty.

Resignation of the Prime Minister shall be considered the resignation of the Government.

The Prime Minister may propose to the Parliament to impeach a member of the Government.

Issue of confidence

Article 106

The Government may raise the issue of confidence in it before the Parliament.

Issue of no confidence

Article 107

The Parliament may vote no confidence in the Government.

The proposal for no confidence ballot regarding the Government may be submitted by minimum 27 Members of the Parliament.

If the Government gained confidence, the signatories of the proposal shall not submit a new proposal for no confidence ballot prior to the expiry of the 90 days deadline.

Interpellation

Article 108

The interpellation to examine certain issues regarding the work of the Government may be submitted by minimum 27 Members of the Parliament.

The interpellation shall be submitted in written form and shall be justified.

The Government shall submit an answer within thirty days from the date of receipt of interpellation.

Parliamentary investigation

Article 109

The Parliament may, at the proposal of minimum 27 Members of the Parliament, establish a Fact-finding Commission in order to collect information and facts about the events related to the work of the state authorities.

Cessation of mandate

Article 110

The Government mandate shall cease: with the expiry of the Parliament mandate, by resignation, when it loses confidence and if it fails to propose the Budget by March 31 of the budgetary year.

The Government whose mandate has ceased shall continue with its work until the election of the new composition of the Government.

The Government whose mandate has ceased shall not dissolve the Parliament.

Civil service

Article 111

The duties of the civil service shall be discharged by the ministries and other administrative authorities.

Delegation and entrusting of duties

Article 112

Individual duties of the civil service may be delegated to the local selfgovernment or some other legal entity by the law.

Individual duties of the civil service may be entrusted to the local self-government or some other legal entity by the regulation of the Government.

4. LOCAL SELF-GOVERNMENT

Manner of decision-making

Article 113

In the local self-government the decisions shall be made directly and through the freely elected representatives.

The right to local self-government shall incorporate the right of the citizens and local self-government authorities to regulate and manage specific public and other affairs on the basis of their own responsibility and in the interest of the local population.

Form of local self-government

Article 114

The basic form of the local self-government shall be the municipality.
It shall also be possible to establish other forms of local self-government.

Municipality

Article 115

The municipality shall have the status of a legal entity.
Municipality shall adopt the Statute and General Acts.
Authorities of the municipality shall be the Assembly and the President.

Property-related powers and financing

Article 116

The Municipality shall exercise certain property related powers over the state owned assets in accordance with the law.

The Municipality shall have its own property.

The Municipality shall be financed from its own resources and the assets of the state.

The Municipality shall have a budget.

Autonomy

Article 117

The Municipality shall be autonomous in the performance of its duties.

The Government may dismiss the municipal Assembly, that is, discharge the President of the municipality from duty, only if the municipal assembly, that is, the President of the municipality, fails to perform the duties thereof for a period longer than six months.

5. THE COURT

Principles of the judiciary

Article 118

The court is autonomous and independent.

The court shall rule on the basis of the Constitution, laws and confirmed and published international agreements.

Establishment of court marshal and extraordinary courts shall be prohibited.

Panel of judges

Article 119

The court shall rule in panel, except when the law stipulates that an individual judge shall rule.

Lay-judges shall also participate in the trial in cases stipulated by the law.

Publicity of trial

Article 120

The hearing before the court shall be public and the ruling shall be pronounced publicly.

Exceptionally, the court may exclude the public from the hearing or one part of the hearing for the reasons necessary in a democratic society, only to the extent necessary: in the interest of morality; public order; when minors are tried; in order to protect private life of the

parties; in marital disputes; in the proceedings related to guardianship or adoption; in order to protect military, business or official secret; and for the protection of security and defense of Montenegro.

Standing duty

Article 121

The judicial duty shall be permanent.

The duty of a judge shall cease at his/her own request, when he/she fulfills the requirements for age pension and if the judge has been sentenced to an unconditional imprisonment sentence.

The judge shall be released from duty if he/she has been convicted of an act that makes him/her unworthy of the judicial duty, if he/she performs the judicial duty in an unprofessional or negligent manner or loses permanently the ability to perform the judicial duty.

The judge shall not be transferred or sent to another court against his/her will, except by the decision of the Judicial Council in case of reorganization of courts.

Functional immunity

Article 122

The judge and the lay judge shall enjoy functional immunity.

The judge and the lay judge shall not be held responsible for the expressed opinion or vote at the time of adoption of the decision of the court, unless this represents a criminal offense.

In the proceedings initiated because of the criminal offense made in the performance of judicial duty, the judge shall not be detained without the approval of the Judicial Council.

Incompatibility of duties

Article 123

The judge shall not discharge duties of a Member of the Parliament or other public duties or professionally perform some other activity.

Supreme Court

Article 124

The Supreme Court shall be the highest court in Montenegro.

The Supreme Court shall secure unified enforcement of laws by the courts.

The President of the Supreme Court shall be elected and dismissed from duty by the Parliament at the joint proposal of the President of Montenegro, the Speaker of the Parliament and the Prime Minister.

If the proposal for the election of the President of the Supreme Court fails to be submitted within 30 days, the President of the Supreme Court shall be elected at the proposal of the responsible working body of the Parliament.

Election of judges

Article 125

A Judge and a president of the court shall be elected and dismissed from duty by the Judicial Council.

The President of the court shall be elected for the period of five years.
The President of the court shall not be a member of the Judicial Council.

Judicial Council

Article 126

The Judicial Council shall be autonomous and independent authority that secures autonomy and independence of the courts and the judges.

Composition of the Judicial Council

Article 127

The Judicial Council shall have the president and nine members.

The President of the Judicial Council shall be the President of the Supreme Court.

Members of the Judicial Council shall be as follows:

- 1) four judges elected and dismissed from duty by the Conference of Judges;
- 2) two Members of the Parliament elected and dismissed from duty by the Parliament from amongst the parliamentary majority and the opposition;
- 3) two renowned lawyers elected and dismissed from duty by the President of Montenegro;
- 4) the Minister of Justice.

The President of Montenegro shall proclaim the composition of the Judicial Council.

The mandate of the Judicial Council shall be four years.

Responsibility of the Judicial Council

Article 128

The Judicial Council shall:

- 1) elect and dismiss from duty a judge, a president of a court and a lay judge;
- 2) establish the cessation of the judicial duty;
- 3) determine number of judges and lay judges in a court;
- 4) deliberate on the activity report of the court, applications and complaints regarding the work of court and take a standpoint with regard to them;
- 5) decide on the immunity of a judge;
- 6) propose to the Government the amount of funds for the work of courts;
- 7) perform other duties stipulated by the law.

The Judicial Council shall decide by majority vote of all its members.

In the procedures related to disciplinary responsibility of the judges, the Minister of Justice shall not vote.

6. ARMY OF MONTENEGRO

Principles

Article 129

The Army shall defend independence, sovereignty and state territory of Montenegro, in accordance with the principles of international law regarding the use of force.

The Army shall be subject to democratic and civil control.

The members of the Army may be part of the international forces.

7. DEFENSE AND SECURITY COUNCIL

Responsibility

Article 130

The Defense and Security Council shall:

- 1) Adopt the decisions regarding the command over the Army;
- 2) Analyze and assess the security situation in Montenegro and decide to take adequate measures;
- 3) Appoint, promote and discharge from duty the Army officers;
- 4) Propose to the Parliament proclamation of the state of war and state of emergency;
- 5) Propose the use of Army in international forces;
- 6) Perform other duties stipulated by the Constitution and the law.

Composition

Article 131

The Defense and Security Council of Montenegro shall consist of the President of Montenegro, the Speaker of the Parliament and the Prime Minister.

The President of Montenegro shall act as the President of the Defense and Security Council.

Proclamation of the state of war

Article 132

The state of war shall be proclaimed when there is direct danger of war for Montenegro, when Montenegro is attacked or war is declared against it.

If the Parliament is not able to meet, the Defense and Security Council shall adopt the decision to proclaim the state of war and submit it to the Parliament for confirmation as soon as the Parliament is able to meet.

Proclamation of the state of emergency

Article 133

The state of emergency may be proclaimed in the territory or part of the territory of Montenegro in case of the following:

- 1) Big natural disasters;
- 2) Technical-technological and environmental accidents and epidemics;
- 3) Greater disruption of public peace and order;
- 4) Violation or attempt to abolish the constitutional order.

If the Parliament is not able to meet, the Defense and Security Council shall adopt the decision to proclaim the state of emergency and submit it to the Parliament for confirmation as soon as it is able to meet.

The state of emergency shall last until the circumstances that have caused it have ceased to exist.

8. STATE PROSECUTION

Status and responsibility

Article 134

The State Prosecution shall be a unique and independent state authority that performs the affairs of prosecution of the perpetrators of criminal offenses and other punishable acts who are prosecuted ex officio.

Appointment and mandate

Article 135

The affairs of the State Prosecution shall be performed by the State Prosecutor.

The State Prosecutor shall have one or more deputies.

The Supreme State Prosecutor and state prosecutors shall be appointed and dismissed from duty by the Parliament.

The Supreme State Prosecutor and state prosecutors shall be appointed for the period of five years.

Council of Prosecutors

Article 136

The Council of Prosecutors shall secure the independence of the state prosecution and the state prosecutors.

The Council of Prosecutors shall be elected and dismissed from duty by the Parliament.

The election, mandate, responsibilities, organization and manner of work of the Council of Prosecutors shall be regulated by the law.

Functional immunity

Article 137

State Prosecutor and Deputy State Prosecutor shall enjoy functional immunity and shall not be held responsible for the expressed opinion or decision made in the performance of the duties thereof, unless this represents a criminal offense.

Incompatibility of duties

Article 138

State Prosecutor and Deputy State Prosecutor shall not discharge duties of a Member of the Parliament or other public duties or professionally perform some other activity.

PART FOUR ECONOMIC SYSTEM

Principles

Article 139

Economic system shall be based on a free and open market, freedom of entrepreneurship and competition, independence of the economic entities and their responsibility for the obligations accepted in the legal undertakings, protection and equality of all forms of property.

Economic area and equality

Article 140

The territory of Montenegro shall represent a unique (unified) economic area.
The state shall encourage balanced economic development of all of its areas.
It shall be prohibited to obstruct and limit free competition and to encourage unequal, monopolistic or dominant position in the market.

State property

Article 141

Assets in state property shall belong to the state of Montenegro.

Tax obligation

Article 142

The state shall be financed from taxes, duties and other revenues.
Every one shall pay taxes and other duties.
Taxes and other duties shall be introduced exclusively by the law.

Central Bank of Montenegro

Article 143

The Central Bank of Montenegro shall be an independent organization, responsible for monetary and financial stability and banking system operations.
The Central Bank Council shall govern the Central Bank of Montenegro.
The Central Bank Governor shall manage the Central Bank of Montenegro.

National Audit Institution

Article 144

The National Audit Institution of Montenegro shall be an independent and supreme authority of the national audit.
The National Audit Institution shall audit the legality of and success in the management of state assets and liabilities, budgets and all the financial affairs of the entities whose sources of finance are public or created through the use of state property.
The National Audit Institution shall submit an annual report to the Parliament.
The Senate shall manage the National Audit Institution.

PART FIVE CONSTITUTIONALITY AND LEGALITY

Conformity of legal regulations

Article 145

The law shall be in conformity with the Constitution and confirmed international agreements, and other regulations shall be in conformity with the Constitution and the law.

Publication and coming into effect of the regulations

Article 146

The law and other regulation shall be published prior to coming into effect, and shall come into effect no sooner than the eighth day from the day of publication thereof.

Exceptionally, when the reasons for such action exist and have been established in the adoption procedure, law and other regulation may come into effect no sooner than the date of publication thereof.

Prohibition of ex post facto effect (retroactive effect)

Article 147

Law and other regulation shall not have retroactive effect.

Exceptionally, if required so by the public interest established in the process of law adoption, individual provisions of the law may have retroactive effect.

Provision of the Criminal code may have retroactive effect only if it is more lenient for the perpetrator of a criminal offense.

Legality of individual acts

Article 148

Individual legal act shall be in conformity with the law.

Final individual legal act shall enjoy court protection.

PART SIX CONSTITUTIONAL COURT OF MONTENEGRO

Responsibility

Article 149

The Constitutional Court shall decide on the following:

- 1) Conformity of laws with the Constitution and confirmed and published international agreements;
- 2) Conformity of other regulations and general acts with the Constitution and the law;
- 3) Constitutional appeal due to the violation of human rights and liberties granted by the Constitution, after all the effective legal remedies have been exhausted;
- 4) Whether the President of Montenegro has violated the Constitution,
- 5) The conflict of responsibilities between courts and other state authorities, between state authorities and local self-government authorities, and between the authorities of the local self-government units;
- 6) Prohibition of work of a political party or a non-governmental organization;
- 7) Electoral disputes and disputes related to the referendum, which are not the responsibility of other courts;
- 8) Conformity with the Constitution of the measures and actions of state authorities taken during the state of war or the state of emergency;
- 9) Performs other tasks stipulated by the Constitution.

If the regulation ceased to be valid during the procedure for the assessment of constitutionality and legality, and the consequences of its enforcement have not been recovered, the Constitutional Court shall establish whether that regulation was in conformity with the Constitution, that is, with the law during its period of validity.

The Constitutional Court shall monitor the enforcement of constitutionality and legality and shall inform the Parliament about the noted cases of unconstitutionality and illegality.

Initiation of the procedure to assess constitutionality and legality

Article 150

Any person may file an initiative to start the procedure for the assessment of constitutionality and legality.

The procedure before the Constitutional Court for the assessment of constitutionality and legality may be initiated by the court, other state authority, local self-government authority and five Members of the Parliament.

The Constitutional Court itself may also initiate the procedure for the assessment of constitutionality and legality.

During the procedure, the Constitutional Court may order to stop the enforcement of an individual act or actions that have been taken on the basis of the law, other regulation or general act, the constitutionality, i.e. legality of which is being assessed, if the enforcement thereof could cause irreparable damage.

Decision of the Constitutional Court

Article 151

The Constitutional Court shall decide by majority vote of all judges.

The decision of the Constitutional Court shall be published.

The decision of the Constitutional Court shall be generally binding and enforceable.

When necessary, the Government shall secure the enforcement of the decision of the Constitutional Court.

Cessation of validity of a regulation

Article 152

When the Constitutional Court establishes that the law is not in conformity with the Constitution and confirmed and published international agreements, that is, that other regulation is not in conformity with the Constitution and the law, that law and other regulation shall cease to be valid on the date of publication of the decision of the Constitutional Court.

The law or other regulation, i.e. their individual provisions that were found inconsistent with the Constitution or the law by the decision of the Constitutional Court, shall not be applied to the relations that have occurred prior to the publication of the Constitutional Court decision, if they have not been solved by an absolute ruling by that date.

Composition and election

Article 153

The Constitutional Court shall have seven judges.

The Constitutional Court judge shall be elected for the period of nine years.

The President of the Constitutional Court shall be elected from amongst the judges for the period of three years.

The person enjoying reputation of a renowned legal expert, with minimum 15 years of experience in this profession may be elected to the position of the Constitutional Court judge.

The President and the judge of the Constitutional Court shall not discharge duties of a Member of the Parliament or other public duties or professionally perform some other activity.

Cessation of duty

Article 154

The duty of the President and the judge of the Constitutional Court shall cease prior to the expiry of the period for which he/she was elected, at his/her own request, when he/she fulfills the requirements for age pension or if he/she was sentenced to an unconditional imprisonment sentence.

The President and the judge of the Constitutional Court shall be released from duty if he/she has been found guilty of an offense that makes him/her unworthy of the duty, if he/she permanently loses the ability to perform the duty or if he/she expresses publicly his/her political convictions.

The Constitutional Court shall establish the emergence of reasons for cessation of duty or release from duty, in its session and shall inform the Parliament of that case.

The Constitutional Court may decide that the President or the judge of the Constitutional Court that penal action has been initiated against shall not perform the duty for the period of duration of that action.

PART SEVEN CHANGE OF THE CONSTITUTION

Proposal for the change of the constitution

Article 155

The proposal to change the Constitution may be submitted by the President of Montenegro, the Government or minimum 25 Members of the Parliament.

With the Proposal to change the Constitution it may be proposed to change or amend individual provisions of the Constitution or to adopt the new Constitution.

The Proposal to change individual provisions of the Constitution shall contain the indication of the provisions for which change is demanded and the justification.

The Proposal to change the Constitution shall be adopted in the Parliament if two thirds of the total number of Members of the Parliament vote in favor of it.

If the proposal to change the Constitution has not been adopted, the same proposal shall not be repeated prior to the expiry of one year from the day when the proposal was rejected.

Act on the change of the Constitution

Article 156

Change of the individual provisions of the Constitution shall be made through amendments.

Draft act on the change of the Constitution shall be prepared by the responsible working body of the Parliament.

Draft act on the change of the Constitution shall be adopted in the Parliament if two thirds of all the Members of the Parliaments vote in favor of it.

The Parliament shall submit the adopted Draft act on the change of the Constitution for public hearing, which shall not last less than one month.

After the end of the public hearing, the responsible working body of the Parliament shall define the Proposal of the act on the change of the Constitution.

The act on the change of the Constitution shall be adopted in the Parliament if two thirds of all the Members of the Parliament vote in favor of it.

Change of the Constitution shall not take place during the state of war and the state of emergency.

Confirmation in the referendum

Article 157

Change of Articles 1, 2, 3, 4, 12, 13, 15, 45 and 157 shall be final if minimum three fifths of the total number of voters support the change in the national referendum.

**PART EIGHT
TRANSITIONAL AND FINAL PROVISION**

Constitutional law for the enforcement of the Constitution

Article 158

The Constitutional Law shall be adopted for the enforcement of the Constitution.

The Constitutional Law for the enforcement of the Constitution shall be adopted by the Parliament with a majority vote of all the Members of the Parliament.

The Constitutional Law shall be proclaimed and shall come into effect concurrently with the Constitution.

Duke u nisur nga:

vendimi i qytetarëve të Malit të Zi që të jetojnë në shtetin e pavarur dhe sovran të Malit të Zi, të marrë në referendumin e 21 majit 2006;

deklarimi i qytetarëve të Malit të Zi që të jetojnë në shtetin në të cilin vlerat themelore janë liria, paqja, toleranca, respektimi i të drejtave dhe lirive të njeriut, multikulturalizmi, demokracia dhe sundimi i ligjit;

vendosmëria që si qytetarë të lirë dhe të barabartë, pjesëtarë të popujve dhe pakicave nacionale që jetojnë në Mal të Zi: malazezë, serbë, boshnjakë, shqiptarë, myslimanë, kroatë dhe të tjerë, jemi të përkushtuar Malit të Zi demokratik dhe qytetar;

bindja se shteti është përgjegjës për ruajtjen e natyrës, mjedisit jetësor të shëndetshëm, zhvillimit të qëndrueshëm, zhvillimit të balancuar të të gjitha rajoneve të tij dhe vendosjes së të drejtës sociale;

besnikëria ndaj bashkëpunimit të barabartë me popujt dhe shtetet e tjera dhe integrimet evropiane dhe euro-atlantike;

Kuvendi Kushtetues i Republikës së Malit të Zi, në mbledhjen e tretë të seancës së dytë të rregullt në vitin 2007, me datën 19 tetor 2007 miraton

KUSHETUTËN E MALIT TË ZI

PJESA E PARË DISPOZITAT THEMELORE

Shteti

Neni 1

Mali i Zi është shtet i pavarur dhe sovran, me formë republikane të sundimit.

Mali i Zi është shtet qytetar, demokratik, ekologjik dhe shtet i së drejtës sociale, i bazuar në sundimin e ligjit.

Sovraniteti

Neni 2

Bartës i sovranitetit është qytetari që ka shtetësinë malazeze.

Qytetari e realizon pushtetin drejtpërdrejt dhe përmes përfaqësuesve të zgjedhur lirshëm.

Nuk mund të vendoset dhe as të pranohet pushteti që nuk del nga vullneti i lirë i shprehur i qytetarëve në zgjedhjet demokratike, në pajtim me ligjin.

Territori shtetëror

Neni 3

Territori i Malit të Zi është unitar dhe i patjetërsueshëm.

Simbolet shtetërore

Neni 4

Mali i Zi ka stemën, flamurin dhe himnin.
Stema e Malit të Zi është shqiponja e artë dykrenore me luanin në gjoks.
Flamuri i Malit të Zi është me ngjyrë të kuqe me stemë në mes dhe kornizë të artë.
Himni i Malit të Zi është “Oj svijetlla majska zoro” (“O agim i ndritshmi i majit”)

Qyteti i Fronit dhe kryeqyteti

Neni 5

Qyteti kryesor i Malit të Zi është Podgorica.
Qyteti i Fronit i Malit të Zi është Cetina.

Të drejtat dhe liritë e njeriut

Neni 6

Mali i Zi garanton dhe mbron të drejtat dhe liritë.
Të drejtat dhe liritë janë të pacenueshme.
Secili është i obliguar të respektojë të drejtat dhe liritë e të tjerëve.

Ndalimi i nxitjes së urrejtjes

Neni 7

Ndalohet provokimi ose nxitja e urrejtjes ose jotolerancës në çfarëdo baze.

Ndalimi i diskriminimit

Neni 8

Ndalohet çdo diskriminim i drejtpërdrejtë ose i tërthortë, në çfarëdo baze.
Nuk do të konsiderohen diskriminim dispozitat dhe futja e masave të veçanta të cilat janë të drejtuara në krijimin e kushteve për realizimin barazisë nacionale, gjinore dhe të përgjithshme dhe mbrojtjes së personave që janë sipas cilësdo bazë në pozitë të pabarabartë.
Masat e veçanta mund të zbatohen vetëm deri sa të mos arrihen qëllimet për të cilat janë ndërmarrë.

Rendi juridik

Neni 9

Kontratat ndërkombëtare të verifikuara dhe të publikuara dhe rregullat e pranuar në përgjithësi të së drejtës ndërkombëtare janë pjesë përbërëse e rregullimit të brendshëm juridik, kanë përparësi mbi legjislacionin vendas dhe zbatohen drejtpërdrejt, kur raportet i rregullojnë ndryshe nga legjislacioni i brendshëm.

Kufijtë e lirive

Neni 10

Në Mal të Zi është e lirë gjithçka që nuk ndalohet me Kushtetutë dhe Ligj.
Çdokush është i obliguar t'i përmbahet Kushtetutës dhe ligjit.

Ndarja e pushtetit

Neni 11

Pushteti është i organizuar sipas parimit të ndarjes së pushtetit në: legjislativ, ekzekutiv dhe gjyqësor.

Pushtetin legjislativ e kryen Kuvendi, pushtetin ekzekutiv e kryen Qeveria, kurse atë gjyqësor gjykatat.

Pushteti kufizohet me Kushtetutë dhe ligj.

Raporti i pushtetit bazohet në ekuilibrin dhe kontrollin e ndërsjellë.

Malin e Zi e përfaqëson Presidenti i Malit të Zi.

Kushtetutshmërinë dhe ligjshmërinë e mbron gjykata Kushtetuese.

Ushtria dhe shërbimet e sigurisë janë nën kontrollin demokratik dhe civil.

Shtetësia malazeze

Neni 12

Në Mal të Zi ekziston shtetësia malazeze.

Mali i Zi mbron të drejtat dhe interesat e shtetasve malazezë.

Shtetasi malazez nuk mund të jetë i dëbuar e as i ekstraduar në një shtet tjetër, përveç në pajtim me detyrimet ndërkombëtare të Malit të Zi.

Gjuha dhe alfabeti

Neni 13

Gjuha zyrtare në Mal të Zi është gjuha malazeze.

Alfabeti cirilik dhe alfabeti latin janë me të drejta të barabarta.

Në përdorim zyrtar janë edhe gjuha serbe, boshnjake, shqipe dhe kroate

Ndarja e bashkësive fetare nga shteti

Neni 14

Bashkësitë fetare janë të ndara nga shteti.

Bashkësitë fetare janë të barabarta dhe të lira në kryerjen e ceremonive dhe punëve fetare.

Raporti me shtetet e tjera dhe organizatat ndërkombëtare

Neni 15

Mali i Zi, sipas parimeve dhe rregullave të së drejtës ndërkombëtare, bashkëpunon dhe zhvillon marrëdhënie miqësore me shtetet e tjera, me organizatat rajonale dhe ndërkombëtare.

Mali i Zi mund të anëtarësohet në organizata ndërkombëtare.

Kuvendi vendos për mënyrën e aderimit në Bashkimin Evropian.

Mali i Zi nuk mund të hyjë në bashkësi me një shtet tjetër me të cilin humb pavarësinë dhe sovranitetin e plotë ndërkombëtar.

Legjislacioni

Neni 16

Me ligj, në pajtim me Kushtetutën, rregullohen:

- 1) mënyra e realizimit të Drejtave dhe Lirive të Njeriut, kur kjo është e domosdoshme për realizimin e tyre;
- 2) mënyra e realizimit të të drejtave të veçanta të pakicave;
- 3) mënyra e themelimit, organizimi dhe kompetencat e organeve të pushtetit dhe procedura para këtyre organeve, nëse kjo është e domosdoshme për funksionimin e tyre;

- 4) sistemi i vetëqeverisjes lokale;
- 5) çështje të tjera me interes për Malin e Zi.

PJESA E DYTË TË DREJTAT DHE LIRITË E NJERIUT

1. DISPOZITAT E PËRBASHKËTA

Baza dhe barazia Neni 17

Të drejtat dhe liritë realizohen në bazë të Kushtetutës dhe marrëveshjeve ndërkombëtare të ratifikuara.

Të gjithë janë të barabartë para ligjit, pavarësisht nga çdo dallim ose karakteristikë personale.

Barazia gjinore Neni 18

Shteti garanton barazinë e gruas dhe të burrit dhe zhvillon politikën e mundësive të barabarta.

Mbrojtja Neni 19

Çdokush ka të drejtë në mbrojtje të njëjtë të drejtave dhe lirive të veta.

Këshillimi juridik Neni 20

Gjithkush ka të drejtën e këshillimit ligjor kundër vendimit me të cilën vendoset për të drejtën e tij ose për interesin e bazuar në ligj.

Ndihma juridike Neni 21

Gjithkush ka drejtën e ndihmës juridike.

Të drejtën juridike e ofron avokatura, si profesion i pavarur dhe autonom, dhe shërbime të tjera.

Ndihma juridike mund të jetë falas, në pajtim me ligjin.

E drejta e vetëqeverisjes lokale Neni 22

Garantohet e drejta e vetëqeverisjes lokale.

Mjedisi jetësor Neni 23

Gjithkush ka të drejtën e mjedisit jetësor të shëndetshëm.

Gjithkush ka të drejtë të njoftohet në kohën e duhur dhe plotësisht mbi gjendjen e mjedisit jetësor, për mundësinë e ndikimit me rastin e vendosjes për çështjet me rëndësi për mjedisin jetësor dhe në mbrojtjen juridike të këtyre të drejtave.

Gjithkush, e veçanërisht shteti, është i obliguar të ruajë dhe të përparojë mjedisin jetësor.

Kufizimet e të drejtave dhe lirive të njeriut

Neni 24

Të drejtat dhe liritë e njeriut mund të kufizohen vetëm me ligj, aq sa e lejon Kushtetuta dhe në masën që është e domosdoshme me qëllim që në shoqërinë e hapur dhe të lirë demokratike të plotësohet qëllimi për të cilin është lejuar kufizimi.

Kufizimet nuk mund të futen për qëllime të tjera përveç atyre për hir të të cilave janë paraparë.

Kufizimi i përkohshëm i të drejtave dhe lirive

Neni 25

Gjatë kohës së shpalljes së gjendjes së luftës ose gjendjes së jashtëzakonshme mund të kufizohet realizimi i të drejtave dhe lirive të veçanta të njeriut, me sasinë në të cilën kjo është e domosdoshme.

Kufizimi nuk guxohet të bëhet në bazë të seksit, nacionalitetit, racës, besimit, gjuhës, prejardhjes etnike ose shoqërore, bindjes politike ose çfarëdo bindjeje tjetër, gjendjes materiale ose cilësdo karakteristikë tjetër personale.

Nuk mund të kufizohet e drejta për: jetën; këshillimin juridik dhe ndihmën juridike; dinjitetin dhe respektimin e personalitetit; procesin gjyqësor të drejtë, publik dhe parimor legal; premisën e pafajësisë; mbrojtjen; dëmshpërblimin për heqjen e lirisë në mënyrë të paligjshme ose të pa bazë dhe dënim të pa bazë; lirinë e mendimit, ndërgjegjes dhe besimit; lidhjen martesore.

Nuk mund të hiqen ndalesat: e shkakimit dhe të nxitjes së urrejtjes ose jo tolerancës; diskriminimit; rigjykimit dhe gjykimit për të njëjtën vepër penale; asimilimit të dhunshëm.

Masat e kufizimit mund të jenë në fuqi derisa të zgjasë gjendja e luftës ose gjendja e jashtëzakonshme.

2. TË DREJTAT DHE LIRITË PERSONALE

Ndalimi i dënimit me vdekje

Neni 26

Në Malin e Zi është i ndaluar dënimi me vdekje.

Biomedicina

Neni 27

Garantohet e drejta e njeriut dhe dinjiteti i qenies njerëzore në drejtim të zbatimit të biologjisë dhe të mjekësisë.

Ndalohet çdo intervenim i drejtuar në krijimin e qenies njerëzore e cila është gjenetikiisht identike me qenien njerëzore, të gjallë ose të vdekur.

Ndalohet që në qenien njerëzore, pa pëlqimin e tij, të kryhen eksperimente mjekësore dhe të tjera.

Dinjiteti dhe paprekshmëria e personalitetit

Neni 28

Garantohet dinjiteti dhe siguria e njeriut.

Garantohet paprekshmëria e integritetit fizik dhe psikik të njeriut, privatësisë së tij dhe të drejtave personale.

Askush nuk guxon t'i nënshtrohet torturës ose sjelljes jonjerëzore ose poshtëruese.

Askush nuk guxon të mbahet në robëri ose gjendje robërie.

Heqja e lirisë

Neni 29

Secili ka të drejtë në lirinë personale.

Heqja e lirisë është e lejuar vetëm për shkakun dhe në procedurën që është paraparë me ligj.

Personi, të cilit i është hequr liria, duhet menjëherë të njoftohet në gjuhën e vet ose në gjuhën që e kupton për shkaqet e heqjes së lirisë.

Personi, të cilit i është hequr liria, në të njëjtën kohë duhet të njoftohet se nuk është i obliguar të deklaroj asgjë.

Me kërkesë të personit, të cilit i është hequr liria, organi është i obliguar që për heqjen e lirisë të njoftojë menjëherë personin, të cilin e cakton personi të cilit i është hequr liria.

Personi, të cilit i është hequr liria, ka të drejtë që gjatë deklarimit të tij të jetë i pranishëm mbrojtësi që ka zgjedhur.

Heqja e lirisë në mënyrë të paligjshme është e dënueshme.

Arresti

Neni 30

Personi për të cilin ekziston dyshimi i bazuar se ka kryer një veprë penale mundet, në bazë të vendimit të gjykatës kompetente, të arrestohet dhe të mbahet në paraburgim vetëm, nëse kjo është e domosdoshme për përcjelljen e procedurës penale.

Personit të arrestuar duhet t'i dorëzohet vendimi i arsyetuar në momentin e arrestimit ose më së largu në afatin prej 24 orësh nga arrestimi.

Kundër vendimit për paraburgim personi i arrestuar ka të drejtë ankese, për të cilën gjykata vendos në afatin prej 48 orësh.

Kohëzgjatja e paraburgimit duhet të bihet në afatin kohor më të shkurtër të mundshëm.

Paraburgimi mund të zgjasë sipas vendimit të gjykatës së shkallës së parë jo më gjatë se tre muaj nga dita e paraburgimit, ndërsa me vendimin e gjykatës së lartë, mund të zgjatet edhe tre muaj.

Nëse deri në kalimin e këtyre afateve nuk ngrihet padia, i pandehuri lëshohet në liri.

Paraburgimi i personit të mitur nuk mund të zgjasë më shumë se 60 ditë.

Respektimi i personalitetit

Neni 31

Garantohet respektimi i personalitetit dhe i dinjitetit njerëzor në procesin penal ose në ndonjë proces tjetër, në rastin e heqjes ose kufizimit të lirisë dhe gjatë kohës së kryerjes të dënimit.

Ndalohet dhe dënohet çdo dhunë, sjellje jonjerëzore ose poshtëruese ndaj personit të cilit i është hequr liria ose i është kufizuar liria, si dhe shantazhi i pranimi dhe i deklaratës.

Gjykimi i drejtë dhe publik

Neni 32

Secili ka të drejtë në proces gjyqësor të drejtë dhe publik në afatin kohor të kuptueshëm para gjykatës së pavarur, të paanshme dhe të themeluar me ligj.

Parimi i ligjshmëris

Neni 33

Askush nuk mund të ndëshkohet për veprën që, para se është kryer, nuk ka qenë e paraparë me ligj si vepër e ndëshkueshme, e as që mund t'i jepet dënimi që për këtë vepër nuk ka qenë i paraparë.

Ligji më i butë

Neni 34

Veprat penale dhe veprat e tjera të dënueshme vërtetohen dhe dënimet për to shprehen sipas ligjit që ka qenë në fuqi në kohën e kryerjes së këtyre veprave, përveç nëse ligji i ri është më i butë për kryerësin.

Supozimi i pafajësisë

Neni 35

Secili konsiderohet i pafajshëm përderisa të mos përcaktohet fajësia me vendim të plotfuqishëm të gjykatës.

I pandehuri nuk është i obliguar të dëshmojë pafajësinë e vet.

Dyshimin në drejtim të vështrimit të fajësisë gjykata është e obliguar ta komentojë në interes të të pandehurit.

Ne bis in idem

Neni 36

Askush nuk mund të rigjykohe e as të dënohet përsëri për të njëjtën vepër të dënueshme.

E drejta e mbrojtjes

Neni 37

Secilit i garantohet e drejta e mbrojtjes, e veçanërisht: që të jetë i njoftuar në gjuhën që e kupton për akuzën kundër vetes; që të ketë kohë të mjaftueshme për përgatitjen e mbrojtjes dhe që të mbrohet personalisht ose përmes mbrojtësit që e zgjedh vetë.

Dëmshpërblimi për shkak të veprimit të paligjshëm

Neni 38

Personi, të cilit në mënyrë të paligjshme ose të pa bazuar i është hequr liria ose është dënuar pa bazë, ka të drejtën e dëmshpërblimit nga shteti.

Lëvizja dhe vendbanimi

Neni 39

Garantohet e drejta e lirisë së lëvizjes dhe të vendbanimit, si dhe e drejta e largimit nga Mali i Zi.

Lëvizja e lirë, vendbanimi dhe largimi nga Mali i Zi mund të kufizohet nëse kjo është e nevojshme gjatë përcjelljes së procesit penal, parandalimit të përhapjes së sëmundjeve ngjitëse dhe për shkak të sigurisë së Malit të Zi.

Lëvizja dhe qëndrimi i personave të huaj përcaktohet me ligj.

E drejta e privatësisë

Neni 40

Secili ka të drejtën e respektimit të jetës private dhe familjare.

Pacenueshmëria e banesës

Neni 41

Banesa është e pacenueshme.

Askush nuk mundet pa vendimin e gjykatës të hyjë në banesë ose në lokale të tjera kundër vullnetit të mbajtësit të tyre dhe në to të kryejë bastisje.

Bastisja kryhet në praninë e dy dëshmitarëve.

Personi zyrtar mund të hyjë në banesën e huaj ose në lokale të tjera edhe pa vendimin e gjykatës dhe të kryejë bastisjen pa praninë e dëshmitarëve, nëse kjo është e domosdoshme me qëllim të parandalimit të kryerjes së veprës penale, kapjes së drejtpërdrejtë të kryerësit të veprës penale ose për të shpëtuar njerëzit dhe pasurinë.

Fshehtësia e letrave

Neni 42

Fshehtësia e letrave, bisedave telefonike dhe mjeteve të tjera të komunikimit është e pacenueshme.

Nga parimi i pacenueshmërisë së fshehtësisë së letrave, bisedave telefonike dhe mjeteve të tjera të komunikimit mund të anashkalohe vetëm në bazë të vendimit të gjykatës, nëse kjo është e domosdoshme për përcjelljen e procesit penal ose për shkak të sigurisë së Malit të Zi.

Të dhënat për personalitetin

Neni 43

Garantohet e drejta e mbrojtjes së të dhënave mbi personalitetin

Ndalohe përdorimi i të dhënave për personalitetin jashtë qëllimit për të cilin janë grumbulluar.

Gjithkush ka të drejtë të jetë i njoftuar me të dhënat që janë grumbulluar për personalitetin e tij dhe ka të drejtën e mbrojtjes gjyqësore në rast të keqpërdorimit.

E drejta për azil

Neni 44

Personi i huaj që frikësohet me arsye nga persekutimi për shkak të racës së vet, gjuhës, besimit ose përkatësisë ndonjë kombësie ose grupi ose për shkak të bindjeve politike, mund të kërkojë azil në Mal të Zi.

Personi i huaj nuk mund të dëbohet nga Mali i Zi atje, ku për shkak të racës, besimit, gjuhës ose përkatësisë nacionale, i kërcënohet dënimi me vdekje, torturimi, sjellja jonjerëzore, persekutimi ose shkelja serioze e të drejtave të cilat i garanton kjo Kushtetutë.

Personi i huaj mund të dëbohet nga Mali i Zi vetëm në bazë të vendimit të organit kompetent dhe në procedurën e përcaktuar me ligj.

3. TË DREJTAT DHE LIRITË POLITIKE

E drejta e votës

Neni 45

Të drejtën që të zgjedhë dhe të jetë i zgjedhur e ka shtetasi i Malit të Zi, që i ka mbushur 18 vjet dhe ka më së paku dy vjet vendbanimin në Mal të Zi.

E drejta e votës realizohet në zgjedhje.

E drejta e votës është e përgjithshme dhe e barabartë.

Zgjedhjet janë të lira dhe të drejtpërdrejta, kurse votimi është i fshehtë.

Liria e të menduarit, e ndërgjegjes dhe e besimit

Neni 46

Secilit i garantohet e drejta e lirisë së mendimit, ndërgjegjes dhe besimit, si dhe e drejta që të ndryshojë besimin ose bindjen dhe lirinë që, vetë ose në bashkësi me të tjerët, publikisht ose privatisht, të shfaqë besimin ose bindjen me lutje, predikime, zakone ose ceremoni.

Askush nuk është i obliguar që të deklarohet për bindjet e veta fetare ose të tjera.

Liria e manifestimit të bindjeve fetare mund të kufizohet vetëm nëse kjo është e domosdoshme për të mbrojtur jetën dhe shëndetin e njerëzve, rendit dhe paqes publike, si dhe të drejtave të tjera të garantuara me Kushtetutë.

Liria e të shprehurit

Neni 47

Secili ka të drejtën e lirisë së të shprehurit me të folur, me fjalë të shkruar, me fotografi ose në mënyrë tjetër.

E drejta për lirinë e të shprehurit mund të kufizohet vetëm me të drejtën e tjetrit për dinjitetin, reputacionin dhe nderin dhe nëse kërcënohet morali publik dhe siguria e Malit të Zi.

Kundërshtimi i ndërgjegjes

Neni 48

Kushdo ka të drejtë në kundërshtim të ndërgjegjes.

Askush nuk është i obliguar që në kundërshtim me besimin ose bindjet e veta të plotësojë detyrimin ushtarak ose ndonjë tjetër që përfshin përdorimin e armëve.

Liria e shtypit

Neni 49

Garantohet liria e shtypit dhe e formave të tjera të njoftimeve publike.

Garantohet e drejta që, pa miratim, të themelohen gazeta dhe mjete të tjera të informimit publik, krahas regjistrimit të organit kompetent.

Garantohet e drejta për përgjigje dhe e drejta në përmirësimin e informacionit të gënjeshtërt, jo të plotë ose të pasaktë të transmetuar, me të cilin është shkelur e drejta e dikujt ose interesi dhe e drejta në shpërblimin e dëmit të shkaktuar me publikimin e të dhënave ose njoftimeve të pasakta.

Ndalimi i censurës

Neni 50

Në Mal të Zi nuk ka censurë.

Gjykata kompetente mund të parandalojë përhapjen e informacioneve dhe ideve përmes mjeteve të informimit publik, vetëm nëse kjo është e domosdoshme për: parandalimin e thirrjes për shkatërrimin e dhunshëm të sistemit ligjor të përcaktuar me Kushtetutë; ruajtjen e integritetit territorial të Malit të Zi; parandalimin e propagandimit të luftës ose nxitjes së dhunës ose kryerjes së veprës penale; parandalimin e propagandimit të urrejtjes racore, nacionale dhe fetare ose të diskriminimit.

Qasja në informacione

Neni 51

Kushdo ka të drejtë të ketë qasje në informacionet që ka në posedim organi shtetëror dhe organizatat që kryejnë punë me kompetenca publike.

E drejta e qasjes në informacione mund të kufizohet nëse kjo është në interes: të mbrojtjes së jetës; të shëndetit publik, moralit dhe privatësisë; të përcjelljes së procesit penal; sigurisë dhe mbrojtjes së Malit të Zi; politikës së jashtme, monetare dhe ekonomike.

Liria e tubimit

Neni 52

Garantohet liria e tubimit paqësor, pa leje, me lajmërim paraprak tek organi kompetent.

Liria e tubimit mund të kufizohet përkohësisht me vendimin e organit kompetent për të parandaluar trazirat ose kryerjen e veprave penale, rrezikimin e shëndetit, moralit ose për shkak të sigurisë së njerëzve dhe pasurisë, në pajtim me ligjin.

Liria e bashkimit në shoqata

Neni 53

Garantohet liria e bashkimit politik, sindikalist dhe çdo bashkim e veprimtari tjetër, pa leje, me regjistrim tek organi kompetent.

Askush nuk mund të detyrohet të jetë anëtar i ndonjë shoqate.

Shteti ndihmon shoqatat politike dhe shoqatat e tjera, kur ekziston interesi publik.

Ndalimi i organizimit

Neni 54

Ndalohet organizimi politik në organet shtetërore.

Gjyqtari i Gjykatës Kushtetuese, gjyqtari, Prokurori shtetëror dhe zëvendësi i tij, Mbrojtësi i të drejtave dhe lirive të njeriut, anëtar i Këshillit të Bankës Qendrore, anëtar i Senatit Shtetëror të institucionit të Revizionit, pjesëtari profesionist i Ushtrisë, Policisë dhe shërbimeve të tjera të sigurisë nuk mund të jetë anëtar i organizatës politike.

Ndalohet organizimi dhe veprimtaria politike e të huajve dhe organizatave politike të cilat e kanë selinë e vet jashtë Malit të Zi.

Ndalimi i veprimtarisë dhe i themelimit

Neni 55

Ndalohet veprimtaria e organizatave politike dhe e organizatave të tjera që kanë për qëllim shkatërrimin e dhunshëm të rendit kushtetues, shkeljen e tërësisë së përgjithshme

territoriale të Malit të Zi, shkeljen e lirive dhe të drejtave të garantuara ose nxitjen e urrejtjes dhe të jo tolerancës racore, fetare dhe të tjera.

Ndaloheq themelimi i organizatave te fshefta subverzioni dhe ushtrive te parregullta.

E drejta e referimit organizatave ndërkombëtare

Neni 56

Secili ka të drejtë t'u drejtohet organizatave ndërkombëtare me qëllim që të mbrojë të drejtat dhe liritë e veta të garantuara me Kushtetutë.

E drejta e referimit

Neni 57

Secili ka të drejtë që, individualisht ose së bashku me personat e tjerë, t'i referohet organit shtetëror ose organizatës që kryen kompetenca publike dhe të marrë përgjigje.

Askush nuk mund të ketë përgjegjësi, ose të durojë pasoja të tjera të dëmshme për shkak të qëndrimeve të shprehura gjatë referimit, përveç nëse me këtë ka bërë vepër penale.

4. TË DREJTAT DHE LIRITË EKONOMIKE, SOCIALE DHE KULTURORE

Prona

Neni 58

Garantohet e drejta e pronës.

Askujt nuk mund t'i privohet ose t'i kufizohet e drejta e pronës, përveç nëse këtë e kërkon interesi publik, krahas dëmshpërblimit adekuat.

Pasuritë natyrore dhe të mirat në përdorim të përgjithshëm janë në pronësi shtetërore.

Sipërmarrja

Neni 59

Garantohet liria e sipërmarrjes.

Liria e sipërmarrjes mund të kufizohet vetëm nëse kjo është e domosdoshme për shkak të mbrojtjes së shëndetit të njerëzve, mjedisit jetësor, resurseve natyrore, trashëgimisë kulturore ose sigurisë dhe mbrojtjes së Malit të Zi.

E drejta e trashëgimisë

Neni 60

E drejta e trashëgimisë është e garantuar.

Të drejtat e të huajve

Neni 61

Personi i huaj mund të jetë subjekt i të drejtës së trashëgimisë në pajtim me ligjin.

E drejta për punë

Neni 62

Secili ka të drejtën e punës, zgjedhjen e lirë të profesionit dhe të punësimit, në kushte të drejta dhe humane të punës dhe në të siguarit gjatës kohës së papunësisë.

Ndalimi i punës së detyruar
Neni 63

Puna e detyruar është e ndaluar.

Me punë të detyruar nuk konsiderohet: puna e zakonshme në kuadër të vuajtjes së dënimit të heqjes së lirisë; kryerja e shërbimit të natyrës ushtarake dhe shërbimit që kërkohet në vend të saj; puna që kërkohet në rast krize ose fatkeqësie e cila kërcënon jetën e njerëzve ose pasurinë.

Të drejtat e të punësuarve
Neni 64

Të punësuarit kanë të drejtën e pagës përkatëse.

Të punësuarit kanë të drejtën e kufizimit të orarit të punës dhe të pushimit të paguar.

Të punësuarit kanë të drejtën për të qenë të siguruar në punë.

Rinia, gratë dhe invalidët gëzojnë mbrojtje të veçantë në punë.

Këshilli social
Neni 65

Pozita sociale e të punësuarve harmonizohet në Këshillin Social.

Këshillin social e përbëjnë përfaqësuesit e sindikatave, punëdhënësve dhe të Qeverisë.

Greva
Neni 66

Të punësuarit kanë të drejtë në grevë.

E drejta e grevës mund t'u kufizohet të punësuarve në ushtri, polici, organe shtetërore dhe shërbime publike me qëllim që të mbrohet interesi publik, në pajtim me ligjin.

Sigurimi social
Neni 67

Sigurimi social i të punësuarve është i obliguar.

Shteti siguron siguri materiale personit që nuk është i aftë për punë dhe nuk ka mjete për jetesë.

Mbrojtja e personave me invaliditet
Neni 68

Garantohet mbrojtja e veçantë personave me invaliditet.

Mbrojtja shëndetësore
Neni 69

Secili ka të drejtën e sigurimit shëndetësor.

Fëmija, shtatzëna, personi i moshuar dhe personat me invaliditet kanë të drejtën e mbrojtjes shëndetësore nga të ardhurat publike, nëse këtë të drejtë nuk e realizon mbi ndonjë bazë tjetër.

Mbrojtja e konsumatorëve
Neni 70

Shteti mbron konsumatorin.

Janë të ndaluara veprimet me të cilat dëmtohet shëndeti, siguria dhe privatësia e konsumatorit.

Martesa

Neni 71

Martesa mund të lidhet vetëm me pranimin e lirë të femrës dhe mashkullit.

Martesa bazohet në barazinë e bashkëshortëve.

Familja

Neni 72

Familja gëzon mbrojtje të veçantë.

Prindërit janë të obliguar të kujdesen për fëmijët, t'i edukojnë dhe t'i shkollojnë.

Fëmijët janë të obliguar të kujdesen për prindërit e vet të cilëve u nevojitet ndihmë.

Fëmijët e lindur jashtë martese kanë të drejta dhe obligime të barabarta si edhe fëmijët e lindur në martesë.

Mbrojtja e nënës dhe e fëmijës

Neni 73

Nëna dhe fëmija gëzojnë mbrojtje të veçantë.

Shteti krijon kushtet me të cilat nxitet lindja e fëmijëve.

Të drejtat e fëmijës

Neni 74

Fëmija gëzon të drejtat dhe liritë e përshtatshme për moshën dhe pjekurinë e tij.

Fëmijës i garantohet mbrojtja e veçantë nga shfrytëzimi psikik, fizik, ekonomik dhe çdo shfrytëzim ose keqpërdorim tjetër.

Arsimimi

Neni 75

Garantohet e drejta e arsimimit në kushte të barabarta.

Arsimi fillor është i detyrueshëm dhe falas.

Garantohet autonomia e universitetit, institucioneve të arsimit të lartë dhe institucioneve shkencore.

E drejta e krijimtarisë

Neni 76

Garantohet liria e krijimtarisë shkencore, kulturore dhe artistike.

Garantohet liria e publikimit të veprave shkencore dhe artistike, zbulimeve shkencore dhe shpikjeve teknike, kurse krijuesve të tyre të drejtat morale dhe të pronësisë.

Shkenca, kultura dhe arti

Neni 77

Shteti nxit dhe ndihmon zhvillimin e arsimit, shkencës, kulturës, artit, sportit kulturës fizike dhe teknike.

Shteti mbron vlerat shkencore, kulturore, artistike dhe historike.

Mbrojtja e trashëgimisë natyrore dhe kulturore

Neni 78

Gjithkush është i obliguar të ruajë trashëgiminë natyrore dhe kulturore me interes të përgjithshëm.

Shteti mbron trashëgiminë natyrore dhe kulturore.

5. TË DRETAT E VEÇANTA TË PAKICAVE

Mbrojtja e identitetit

Neni 79

Pjesëtarëve të popujve pakicë dhe të komuniteteve të tjera të pakicave nacionale u garantohen të drejtat dhe liritë, të cilat mund të përdoren individualisht dhe në bashkësi me të tjerët:

- 1) në shprehjen, ruajtjen, zhvillimin dhe manifestimin publik të veçantisë nacionale, etnike, kulturore dhe fetare;
- 2) në zgjedhjen, përdorimin dhe të shfaqurit publikisht të simboleve kombëtare dhe kremtimitin e festave kombëtare;
- 3) në përdorimin e gjuhës dhe të alfabetit të vet në përdorim privat, publik dhe zyrtar;
- 4) në arsimimin në gjuhën dhe alfabetin e vet në institucionet shtetërore dhe që programet mësimore të përfshijnë edhe historinë dhe kulturën e pjesëtarëve të popujve pakicë dhe të komuniteteve të tjera të pakicave;
- 5) që në mjediset me pjesëmarrje të konsiderueshme në popullatë organet e vetëqeverisjes lokale, organet shtetërore dhe gjyqësore të udhëheqin procesin edhe në gjuhën e popujve pakicë dhe të komuniteteve të tjera të pakicave;
- 6) që të formojnë shoqatat arsimore, kulturore dhe fetare me ndihmën materiale të shtetit;
- 7) që emrin dhe mbiemrin e vet ta regjistrojnë dhe ta përdorin në gjuhën dhe alfabetin e vet në dokumentet zyrtare;
- 8) që në mjediset me pjesëmarrje të konsiderueshme në popullatë emërimet tradicionale lokale, emrat e rrugëve dhe të lagjeve, si dhe shenjat topografike të jenë të shkruara edhe në gjuhën e popujve pakicë dhe të komuniteteve të tjera të pakicave;
- 9) në përfaqësimin autentik në Kuvendin e Malit të Zi dhe kuvendet e njësisive të vetëqeverisjes lokale në të cilat përbëjnë një pjesë të konsiderueshme të popullatës, sipas parimit të aksionit afirmativ;
- 10) në përfaqësimin proporcional në shërbimet publike, organet e pushtetit shtetëror dhe vetëqeverisjes lokale;
- 11) në informimin në gjuhën e vet;
- 12) që të vendosin dhe mbajnë kontakte me qytetarët dhe shoqatat jashtë Malit të Zi me të cilat kanë prejardhje të përbashkët nacionale dhe etnike, trashëgimi kulturore-historike, si dhe bindje fetare;
- 13) në formimin e këshillit për mbrojtjen dhe avancimin e të drejtave të veçanta.

Ndalimi i asimilimit

Neni 80

Është i ndaluar asimilimi i dhunshëm i pjesëtarëve të popujve pakicë dhe të komuniteteve të tjera të pakicave.

Shteti është i obliguar të mbrojë pjesëtarët e popujve pakicë dhe të komuniteteve të tjera të pakicave nga të gjitha format e asimilimit të dhunshëm.

6. MBROJTËSI I TË DREJTAVE DHE LIRIVE TË NJERIUT

Neni 81

Mbrojtësi i të Drejtave dhe i Lirive të Njeriut në Malin e Zi është organ sovran dhe i pavarur që ndërmerr masat për mbrojtjen e të drejtave dhe lirive të njeriut.

Mbrojtësi i të Drejtave dhe Lirive të Njeriut kryen funksionin në bazë të Kushtetutës, ligjit dhe kontratave ndërkombëtare të ratifikuara, duke u përmbajtur parimit të drejtësisë dhe të paanësisë.

Mbrojtësi i të Drejtave dhe Lirive të Njeriut emërohet në kohën prej gjashtë vjetësh dhe mund të shkarkohet në rastet e parapara me ligj.

PJESA E TRETË RREGULLIMI I PUSHTETIT

1. KUVENDI I MALIT TË ZI

Kompetencat

Neni 82

Kuvendi:

- 1) miraton Kushtetutën;
- 2) miraton Ligjet;
- 3) miraton dispozitat e tjera dhe aktet e përgjithshme (vendimet, përfundimet, rezolutat, deklaratat dhe rekomandimet);
- 4) shpall gjendjen e luftës dhe gjendjen e jashtëzakonshme;
- 5) miraton Buxhetin dhe llogarinë përfundimtare të buxhetit;
- 6) miraton Strategjinë Sigurisë Nacionale dhe Strategjinë e Mbrojtjes;
- 7) miraton Planin e Zhvillimit dhe Planin hapësinor të Malit të Zi;
- 8) vendos për përdorimin e njësive të Ushtrisë së Malit të Zi në forcat ndërkombëtare;
- 9) rregullon sistemin e administratës shtetërore;
- 10) kryen kontrollin e Ushtrisë dhe të shërbimeve të sigurisë;
- 11) shpall referendumin shtetëror;
- 12) zgjedh dhe shkarkon Kryeministrin dhe anëtarët e Qeverisë;
- 13) zgjedh dhe shkarkon Kryetarin e Gjykatës Supreme, Kryetarin dhe gjyqtarët e Gjykatës Kushtetuese;
- 14) emëron dhe shkarkon: Prokurorin e lartë shtetëror dhe prokurorët shtetërorë, Mbrojtësin e të Drejtave dhe Lirive të Njeriut, Guvernatorin e Bankës Qendrore dhe anëtarët e Këshillit të Bankës Qendrore të Malit të Zi; kryetarin dhe anëtarët e Senatit të

Institucionit Shtetëror të revizionit dhe bartësit e funksioneve të tjera të përcaktuara me ligj;

15) vendos mbi të drejtat e imunitetit;

16) jep amnistinë;

17) ratifikon kontratat ndërkombëtare;

18) shpall kreditë publike dhe vendos për huamarrjen e Malit të Zi;

19) vendos për tjetërsimin e pasurisë shtetërore mbi vlerën e përcaktuar me ligj;

20) kryen edhe punë të tjera të përcaktuara me Kushtetutë ose ligj.

Përbërja e Kuvendit

Neni 83

Kuvendin e përbëjnë deputetët që zgjidhen drejtpërdrejt, në bazë të së drejtës së përgjithshme dhe të barabartë dhe me votim të fshehtë.

Kuvendi ka 81 deputetë.

Mandati i Kuvendit

Neni 84

Mandati i Kuvendit zgjat 4 vjet.

Kuvendit mund t'i pushojë mandati para afatit për të cilin është zgjedhur me shpërbërje ose me shkurtim të mandatit të Kuvendit.

Nëse mandati i Kuvendit kalon në kohën e gjendjes së luftës ose gjendjes së jashtëzakonshme, mandati zgjatet më së shumti 90 ditë pas pushimit të rrethanave që e kanë shkaktuar këtë gjendje.

Me propozim të Presidentit të Malit të Zi, Qeverisë, ose së paku të 25 deputetëve, Kuvendi , mund të shkuroj mandatin

Të drejtat dhe obligimet e deputetit

Neni 85

Deputeti përcaktohet dhe voton sipas bindjes së vet.

Deputeti ka të drejtë që funksionin e deputetit ta kryejë profesionalisht.

Imuniteti

Neni 86

Deputeti gëzon imunitet.

Deputeti nuk mund të merret në përgjegjësi penale ose një përgjegjësi tjetër si dhe të arrestohet për shkak të mendimit të shprehur ose votimit gjatë kryerjes së funksionit të tij si deputet.

Kundër deputetit nuk mund ngrihet procedurë penale dhe as të përcaktohet paraburgimi, pa lejen e Kuvendit, përveç nëse është zënë në kryerjen e veprës penale për të cilën është paraparë dënimi me kohëzgjatje më të madhe se pesë vjet burgim.

Imunitetin, si dhe deputetët, e gëzojnë: Presidenti i Malit të Zi, Kryeministri dhe anëtarët e Qeverisë, Kryetari i Gjykatës Supreme, Kryetari dhe gjyqtarët e Gjykatës Kushtetuese, Prokurori i lartë shtetëror.

Pushimi i mandatit të deputetit

Neni 87

Deputetit i pushon mandati para kalimit të kohës për të cilën është zgjedhur:

- 1) kur jep dorëheqje;
- 2) nëse me vendimin e plotfuqishëm të gjykatës dënohet me dënim të pakusht të burgimit në kohëzgjatje më së paku gjashtë muaj;
- 3) nëse me vendimin e plotfuqishëm i është privuar aftësia e punës;
- 4) me ndërprerjen e shtetësisë malazeze.

Konstituimi i kuvendit

Neni 88

Seancën e parë të përbërjes së porsazgjedhur të Kuvendit e fton kryetari i Kuvendit i përbërjes së mëparshme dhe mbahet jo më larg se 15 ditë nga dita e publikimit të rezultateve përfundimtare të zgjedhjeve.

Kryetari dhe nënkryetari i Kuvendit

Neni 89

Kuvendi ka Kryetarin dhe një ose më shumë nënkryetarë, të cilët i zgjedh nga përbërja e vet në kohën prej katër vjetësh.

Kryetari i Kuvendit përfaqëson Kuvendin, thërret Kuvendin në seanca dhe i kryeson. Kujdeset për zbatimin e rregullores së Kuvendit, shpall zgjedhjet për President të Malit të Zi dhe kryen punë të tjera të përcaktuara me Kushtetutë, ligj dhe rregullore të Kuvendit.

Nënkryetari zëvendëson Kryetarin e Kuvendit në kryerjen e detyrave, kur ai është i penguar ose kur ai i beson për ta zëvendësuar.

Seancat e Kuvendit

Neni 90

Kuvendi punon në seanca të rregullta dhe të jashtëzakonshme.

Seanca e rregullt mbahet dy herë në vjet.

Seanca e parë e rregullt fillon ditën e parë të punës në mars dhe zgjat deri në fund të korrikut, kurse seanca e dytë ditën e parë të punës në tetor dhe zgjat deri në fund të dhjetorit.

Seanca e jashtëzakonshme thirret me kërkesë të Kryetarit të Malit të Zi, Qeverisë ose më së paku një të tretës të numrit të përgjithshëm të deputetëve.

Marrja e vendimeve

Neni 91

Kuvendi vendos me shumicën e votave të deputetëve që janë prezent në seancë në të cilën marrin pjesë më shumë se gjysma e të gjithë deputetëve, nëse me Kushtetutë nuk është rregulluar ndryshe.

Me shumicën e votave të të gjithë deputetëve, Kuvendi miraton ligjet me të cilat rregullohen: mënyra e realizimit të lirive dhe të drejtave të qytetarëve, shtetësia malazeze, referendumi, detyrimet materiale të qytetarëve, simbolet shtetërore dhe përdorimi e shfrytëzimi i simboleve shtetërore, mbrojtja dhe siguria, ushtria, themelimi, bashkimi dhe shuarja e komunave; shpallë gjendje lufte dhe gjendje të jashtëzakonshme; miraton planin hapësinor; miraton rregulloren e punës së Kuvendit; vendos për shpalljen e referendumit shtetëror; vendos për shkurtimin e mandatit; vendos për shkarkimin e presidentit të Republikës; zgjedh dhe shkarkon kryeministrin dhe anëtarët e Qeverisë dhe vendos për besimin e Qeverisë; zgjedh dhe

shkarkon kryetarin e Gjykatës Supreme, kryetarin dhe gjyqtarët e Gjykatës Kushtetues; emëron dhe shkarkon Mbrojtësin e të drejtave dhe lirive të njeriut.

Kuvendi vendos me shumicën prej 2/3 e votave e të gjithë deputetëve për ligjet me të cilat rregullohet sistemi zgjedhor dhe të drejtat pronësore të të huajve.

Në votimin e parë me 2/3 e shumicës dhe në votimin e dytë me shumicën e të gjithë deputetëve më së afërmi pas tre muajsh, Kuvendi vendos për ligjet me të cilat rregullohet mënyra e realizimit të të drejtave të arritura të pakicave dhe përdorimi i njësisive të ushtrisë në forcat ndërkombëtare.

Shpërndarja e Kuvendit

Neni 92

Kuvendi shpërndahet nëse nuk e zgjedh Qeverinë në afatin prej 90 ditësh nga dita kurpresidenti i Malit të Zi herën e parë propozon mandatarin.

Nëse Kuvendi për një kohë të gjatë nuk i ushtron kompetencat e përcaktuara me Kushtetutë, Qeveria, pasi dëgjon mendimin e Kryetarit të Kuvendit dhe kryetarëve të klubeve të deputetëve në Kuvend, mund ta shpërndajë Kuvendin.

Kuvendi shpërndahet me dekretin e presidentit të Malit të Zi.

Kuvendi nuk mund të shpërndahet në kohën e gjendjes së luftës ose gjendjes së jashtëzakonshme, nëse është iniciuar procesi i votimit të mosbesimit ndaj Qeverisë, si dhe tre muajt e parë nga konstituimi dhe tre muaj para përfundimit të mandatit.

Presidenti i Malit të Zi shpall zgjedhjet ditën e parë në vijim nga dita e shpërndarjes së Kuvendit.

Propozimi i ligjit dhe i akteve të tjera

Neni 93

Të drejtën e propozimit të ligjit dhe të akteve të tjera e kanë Qeveria dhe deputeti.

Të drejtën e propozimit të ligjit e kanë edhe gjashtë mijë votues, përmes deputetit që e autorizojnë.

Propozimin për shpalljen e referendumit shtetëror mund ta paraqesin: më së paku 25 deputetë, Presidenti i Malit të Zi, Qeveria ose më së paku 10% e qytetarëve që kanë të drejtë vote.

Shpallja e ligjit

Neni 94

Presidenti i Malit të Zi është i detyruar të shpall ligjin në afatin prej shtatë ditësh nga dita e miratimit të ligjit, gjegjësisht në afatin prej tri ditësh, nëse ligji është miratuar sipas procedurës urgjente ose t'ia kthejë ligjin Kuvendit që të vendosë përsëri.

Presidenti i Malit të Zi është i detyruar të shpallë përsëri ligjin e aprovuar.

2. PRESIDENTI I MALIT TË ZI

Kompetencat

Neni 95

Presidenti i Malit të Zi:

- 1) përfaqëson Malin e Zi brenda dhe jashtë vendit;

- 2) komandon Ushtrinë në bazë të vendimeve të Këshillit të Mbrojtjes dhe Sigurisë;
- 3) shpall ligjet me dekret;
- 4) shpall zgjedhjet për Kuvendin;
- 5) i propozon Kuvendit: mandatarin për formimin e Qeverisë, pas bisedimeve të zhvilluara me përfaqësuesit e partive politike të përfaqësuara në Kuvend; kryetarin dhe gjyqtarët e Gjykatës Kushtetuese dhe Mbrojtësin e të Drejtave dhe Lirive të Njeriut;
- 6) emëron dhe shkarkon ambasadorët dhe shefat e përfaqësive të tjera të jashtme diplomatike të Malit të Zi, me propozim të Qeverisë dhe mendim të Këshillit të Kuvendit, i cili është kompetent për marrëdhëniet ndërkombëtare;
- 7) pranon letrat e akreditimit dhe letrat e shkarkimit të përfaqësuesve të jashtëm diplomatikë;
- 8) ndan dekoratat dhe mirënjohjet e Malit të Zi;
- 9) jep amnisti;
- 10) kryen edhe punë të tjera të përcaktuara me Kushtetutë ose ligj.

Zgjedhja Neni 96

Presidenti i Malit të Zi zgjidhet në bazë të së drejtës zgjedhore të përgjithshme barabartë, me votë të drejtpërdrejtë dhe të fshehtë.

Presidenti i Malit të Zi mund të zgjidhet çdo shtetas malazez që ka vendbanimin në Mal të Zi së paku dhjetë vjet në pesëmbëdhjetë vitet e fundit.

Zgjedhjet për presidentin e Malit të Zi i shpall Kryetari i Kuvendit.

Mandati Neni 97

Presidenti i Malit të Zi zgjidhet për pesë vjet.

I njëjti person mund të jetë president i Malit të Zi më së shumti dy herë.

Presidenti i Malit të Zi hyn në detyrë ditën e dhënies së betimit para deputetëve në Kuvend.

Nëse mandati i Presidentit kalon gjatë gjendjes së luftës ose gjendjes së jashtëzakonshme, mandati shtyhet më së shumti 90 ditë pas kalimit të rrethanave që kanë shkaktuar këtë gjendje.

Presidenti i Malit të Zi nuk mund të kryejë një funksion tjetër publik.

Pushimi i mandatit Neni 98

Mandati i Presidentit të Malit të Zi pushon me skadimin e kohës për të cilën është zgjedhur, me dorëheqje, nëse është i parandaluar përgjithmonë që të kryejë detyrën e presidentit dhe me shkarkim.

Presidenti përgjigjet për shkelje të Kushtetutës.

Procedurën për përcaktimin se a e ka shkelur Kushtetutën Presidenti i Malit të Zi mund ta nisë Kuvendi, me propozimin e më së paku 25 deputetëve.

Propozimin për fillimin e procedurës Kuvendi ia dorëzon për t'u deklaruar Presidentit të Malit të Zi.

Vendimin për ekzistencën ose jo të shkeljes së Kushtetutës e miraton Gjykata Kushtetuese dhe pa vonesë e boton dhe ia dorëzon Kuvendit dhe Presidentit të Malit të Zi.

Kuvendi mund ta shkarkojë Presidentin e Malit të Zi, kur Gjykata Kushtetuese e vërteton se ka shkelur Kushtetutën.

Ushtrimi i funksionit në rastin e ndalimit ose pushimit të mandatit

Neni 99

Në rastin e pushimit të mandatit të Presidentit të Mali të Zi, deri në zgjedhjen e Presidentit të ri, si dhe në rastin e parandalimit të përkohshëm të Presidentit që të kryejë funksionin, këtë funksion e kryen Kryetari i Kuvendit.

3. QEVERIA E MALIT TË ZI

Kompetencat

Neni 100

Qeveria:

- 1) udhëheq politikën e brendshme dhe të jashtme të Malit të Zi;
- 2) ekzekuton ligjet, dispozitat e tjera dhe aktet e përgjithshme;
- 3) nxjerr dekretet, vendimet dhe aktet e tjera për ekzekutimin e ligjit;
- 4) nënshkruan kontratat ndërkombëtare;
- 5) propozon planin e zhvillimit dhe planin hapësinor të Malit të Zi;
- 6) propozon buxhetin dhe llogarinë përfundimtare të buxhetit;
- 7) propozon strategjinë e sigurisë nacionale dhe strategjinë e mbrojtjes;
- 8) vendos për njohjen e shteteve dhe vendosjen e marrëdhënieve diplomatike dhe konsullore me shtetet e tjera;
- 9) propozon ambasadorët dhe shefat e përfaqësive të tjera diplomatike të jashtme të Malit të Zi;
- 10) kryen edhe punë të tjera të përcaktuara me Kushtetutë ose me ligj.

Dispozitat me fuqi ligjore

Neni 101

Qeveria, gjatë gjendjes së luftës ose gjendjes së jashtëzakonshme, mund të miratojë urdhëresa me fuqi ligjore, nëse Kuvendi nuk ka mundësi që të mblidhet.

Qeveria është e obliguar që urdhëresat me fuqi ligjore t'ia paraqesë Kuvendit për verifikim menjëherë sa të ketë mundësinë Kuvendi që të takohet.

Përbërja e Qeverisë

Neni 102

Qeverinë e përbëjnë Kryeministri, një apo më shumë zëvendëskryeministra dhe ministrat. Kryeministri përfaqëson Qeverinë dhe kryeson punën e saj.

Zgjedhja

Neni 103

Presidenti i Malit të Zi propozon mandatarin në afatin prej 30 ditësh nga dita e konstituimit të Kuvendit.

Mandatarin për përbërjen e Qeverisë paraqet në Kuvend programin e vet dhe propozon përbërjen e Qeverisë.

Për programin e mandatarit dhe propozimin për përbërjen e Qeverisë, Kuvendi vendos njëkohësisht.

Papajtueshmëria e funksioneve

Neni 104

Kryeministri dhe anëtari i Qeverisë nuk mund të ushtrojë funksionin e deputetit dhe një funksion tjetër publik, as të ushtrojë profesionalisht një veprimtari tjetër.

Dorëheqja dhe shkarkimi

Neni 105

Qeveria dhe anëtari i Qeverisë mund të paraqesin dorëheqjen. Dorëheqja e Kryeministrit konsiderohet dorëheqje e Qeverisë. Kryeministri mund t'i propozojë Kuvendit që të shkarkojë një anëtar të Qeverisë.

Çështja e besimit

Neni 106

Qeveria mund të shtrojë në Kuvend çështjen e besimit të vet.

Çështja e mosbesimit

Neni 107

Kuvendi mund t'i votojë mosbesimin Qeverisë. Propozimin për të votuar mbi mosbesimin e Qeverisë mund ta paraqesin së paku 27 deputetë. Nëse Qeveria ka fituar votëbesimin, nënshkruesit e propozimit nuk mund të paraqesin propozim të ri mbi mosbesimin para përfundimit të afatit prej 90 ditësh.

Interpelanca

Neni 108

Interpelancën për të shqyrtuar çështje të caktuara lidhur me punën e Qeverisë mund ta paraqesin së paku 27 deputetë. Interpelanca paraqitet në formë të shkruar dhe duhet të jetë e arsyetuar. Qeveria i paraqet përgjigjen në afat prej 30 ditësh nga dita kur ka pranuar interpelancën.

Hetimi parlamentar

Neni 109

Kuvendi, me propozimin e së paku 27 deputetëve, mund të krijojë këshillin anketues me qëllim që të grumbullojë informacione dhe fakte mbi ngjarjet që kanë të bëjnë me punën e organeve shtetërore.

Pushimi i mandatit

Neni 110

Qeverisë i pushon mandati: me pushimin e mandatit të Kuvendit, me paraqitjen e dorëheqjes, me humbjen e besimit dhe nëse nuk e propozon buxhetin deri më 31 mars të vitit buxhetor. Qeveria, të cilës i ka pushuar mandati, vazhdon punën deri në zgjedhjen e Qeverisë me përbërje të re.

Qeveria, të cilës i ka pushuar mandati, nuk mund të shpërndajë Kuvendin.

Administrata shtetërore

Neni 111

Punët e administratës shtetërore i kryejnë ministrinë dhe organet e tjera të administratës.

Kalimi dhe të besuarit e punëve

Neni 112

Disa punë të administratës shtetërore mund të kalohen me ligj në vetëqeverisjen lokale ose në një person tjetër juridik.

Disa punë të administratës shtetërore, me dispozitë të Qeverisë mund t'i besohen vetëqeverisjes lokale ose një personi tjetër juridik.

4. VETËQEVERISJA LOKALE

Mënyra e vendimmarrjes

Neni 113

Në vetëqeverisjen lokale vendoset drejtpërdrejt dhe përmes përfaqësuesve të zgjedhur lirisht.

E drejta në vetëqeverisje lokale përfshin të drejtën e qytetarëve dhe organeve të vetëqeverisjes lokale që të rregullojnë dhe të administrojnë punë të caktuara dhe punë të tjera publike, në bazë të përgjegjësisë së vet dhe me interes për popullsinë lokale.

Forma e vetëqeverisjes lokale

Neni 114

Forma themelore e vetëqeverisjes lokale është komuna.

Mund të krijohen edhe forma të tjera të vetëqeverisjes lokale.

Komuna

Neni 115

Komuna ka cilësinë e personit juridik.

Komuna miraton statutin dhe aktet e përgjithshme.

Organet e komunës janë Kuvendi dhe kryetari.

Kompetencat pronësore dhe financimi

Neni 116

Komuna kryen kompetenca të caktuara pronësore mbi gjërat në pronësi shtetërore në pajtim me ligjin.

Komuna ka pronë.

Komuna financohet nga të ardhurat e veta dhe mjetet e shtetit.

Komuna ka buxhetin.

Pavarësia

Neni 117

Komuna është e pavarur në kryerjen e kompetencave të veta.

Qeveria mund të shpërndajë Kuvendin e komunës, gjegjësisht të shkarkojë kryetarin e komunës vetëm nëse Kuvendi i komunës, gjegjësisht kryetari i komunës, në afatin kohor më të gjatë se gjashtë muaj, nuk kryejnë detyrat brenda kompetencave të veta.

5. G J Y K A T A

Parimet e gjyqësisë Neni 118

Gjykata është autonome dhe e pavarur.

Gjykata gjykon në bazë të Kushtetutës, ligjit dhe kontratave ndërkombëtare të ratifikuara dhe të publikuara.

Ndalohet themelimi i gjykatave të parregullta dhe të jashtëzakonshme.

Kolegji gjyqësor Neni 119

Gjykata gjykon në kolegji, përveç kur me ligj përcaktohet se gjykon gjyqtari individ.

Në gjykim marrin pjesë edhe gjyqtarët-anëtarë të jurisë, kur kjo është përcaktuar me ligj.

Gjykimi publik Neni 120

Shqyrtimi para gjyqit është publik dhe vendimet e gjykimit shprehen publikisht.

Në raste të jashtëzakonshme, gjykata mund të përjashtojë publikun nga shqyrtimi ose nga një pjesë e tij, për arsye që janë të domosdoshme në shoqërinë demokratike, vetëm në masën e duhur: në interes të moralit; rendit publik; kur gjykohen personat e mitur; me qëllim të mbrojtjes së jetës private të palës; në mosmarrëveshjet martesore; në procedurat lidhur me përkujdesjen dhe adoptimin; me qëllim që të ruajë fshehtësinë ushtarake, afariste dhe zyrtare dhe ruajtjen e sigurisë dhe mbrojtjen e Malit të Zi.

Qëndrueshmëria e funksionit Neni 121

Funksioni i gjyqtarit është i përhershëm.

Gjyqtarit i pushon funksioni nëse kërkon vetë, kur i përmbush kushtet për realizimin e të drejtës për pension pleqërie dhe nëse është dënuar me burgim të pakushtëzuar.

Gjyqtari shkarkohet nga detyra: nëse është dënuar për veprën që e bën të padenjë për kryerjen e funksionit të gjyqtarit; nëse kryen funksionin e gjyqtarit në mënyrë joprofesionale ose të pandërgjegjshme ose nëse e humb përgjithmonë aftësinë për ushtrimin e funksionit të gjyqtarit.

Gjyqtari nuk mund të transferohet ose të dërgohet në një gjykatë tjetër kundër vullnetit të vet, përveç me vendimin e Këshillit Gjyqësor në rast të riorganizimit të gjyqeve.

Imuniteti në bazë të funksionit Neni 122

Gjykatësi dhe gjykatësi-anëtar i jurisë gëzon imunitetin funksional.

Gjykatësi dhe gjykatësi-anëtar i jurisë nuk mund të thirret në përgjegjësi për mendimin e shprehur ose votimin gjatë marrjes së vendimit gjyqësor, përveç nëse bëhet fjalë për një veprë penale.

Gjykatësi, në procedurën e nisur për shkak të veprës penale të bërë gjatë kryerjes së funksionit gjyqësor, nuk mund të arrestohet pa lejen e Këshillit Gjyqësor.

Papajtueshmëria e funksioneve

Neni 123

Gjyqtari nuk mund të ushtrojë funksionin e deputetit ose një funksion tjetër publik, as të ushtrojë profesionalisht një veprimtari tjetër.

Gjykata Supreme

Neni 124

Gjykata Supreme është gjykata më e lartë në Mal të Zi.

Gjykata Supreme siguron zbatimin e njëjtë të ligjeve nga ana e gjyqeve.

Kryetarin e Gjykatës Supreme e emëron dhe shkarkon nga ky funksion Kuvendi me propozim të përbashkët të Presidentit të Malit të Zi, kryetarit të Kuvendit dhe Kryeministrit.

Nëse propozimi për zgjedhjen e kryetarit të Gjykatës Supreme nuk paraqitet në afatin prej 30 ditësh, kryetari i Gjykatës Supreme zgjidhet me propozimin e organit kompetent të Kuvendit.

Zgjedhja e gjykatësve

Neni 125

Gjykatësin dhe kryetarin e gjyqit e zgjedh dhe e shkarkon Këshilli Gjyqësor.

Kryetari i gjykatës zgjidhet në afatin kohor prej pesë vjetësh.

Kryetari i gjykatës nuk mund të jetë anëtar i Këshillit Gjyqësor.

Këshilli Gjyqësor

Neni 126

Këshilli Gjyqësor është organ autonom dhe i pavarur i cili siguron pavarësinë dhe autonominë e gjyqeve dhe gjyqtarëve.

Përbërja e Këshillit Gjyqësor

Neni 127

Këshilli gjyqësor ka kryetarin dhe nëntë anëtarë.

Kryetari i Këshillit Gjyqësor është kryetari i Gjykatës Supreme .

Anëtarët e këshillit gjyqësor janë:

- 1) katër gjyqtarë që i zgjedh dhe i shkarkon Konferenca e Gjyqtarëve;
- 2) dy deputetë që i zgjedh dhe i shkarkon Kuvendi nga radhët e shumicës parlamentare dhe opozitës;
- 3) dy juristë me famë të cilët i zgjedh dhe i shkarkon Presidenti i Malit të Zi;
- 4) Ministri i drejtësisë;

Përbërjen e Këshillit Gjyqësor e shpall Presidenti i Malit të Zi.

Mandati i Këshillit Gjyqësor është katër vjet.

Kompetencat e Këshillit Gjyqësor

Neni 128

Këshilli Gjyqësor:

- 1) zgjedh dhe shkarkon gjyqtarin, kryetarin e gjykatës dhe gjyqtarin-anëtar i jurisë;
- 2) përcakton pushimin e funksionit gjyqësor;
- 3) përcakton numrin e gjyqtarëve dhe gjyqtarëve-anëtarë jurie në gjyq;
- 4) shqyrton raportin e punës së gjyqit, aplikimet dhe ankesat në punën e gjykatës dhe merr qëndrime lidhur me ato;
- 5) vendos për imunitetin e gjyqtarëve;
- 6) i propozon Qeverisë shumën e mjeteve për punën e gjyqeve;
- 7) kryen edhe punë të tjera të përcaktuara me ligj.

Këshilli Gjyqësor vendos me shumicën e votave të të gjithë anëtarëve.

Në procedurat me përgjegjësi disiplinore të gjyqtarëve, ministri i drejtësisë nuk voton.

6. USHTRIA E MALIT TË ZI

Parimet

Neni 129

Ushtria mbron pavarësinë, sovranitetin dhe territorin shtetëror të Malit të Zi, në pajtim me parimet e të drejtës ndërkombëtare mbi përdorimin e forcës.

Ushtria është nën kontrollin demokratik dhe civil.

Pjesëtarët e Ushtrisë mund të jenë në përbërje të forcave ndërkombëtare.

7. KËSHILLI PËR MBROJTJEN DHE SIGURINË

Kompetencat

Neni 130

Këshilli për Mbrojtjen dhe Sigurinë:

- 1) miraton vendimet mbi komandën e Ushtrisë së Malit të Zi;
- 2) analizon dhe vlerëson situatën e sigurisë në Mal të Zi dhe sjell vendime për ndërmarrjen e masave adekuate;
- 3) vendos, avancohet dhe shkarkon oficerët e Ushtrisë;
- 4) i propozon Kuvendit shpalljen e gjendjes së luftës ose gjendjes së jashtëzakonshme;
- 5) propozon përdorimin e Ushtrisë në forcat ndërkombëtare;
- 6) kryen edhe punë të tjera të përcaktuara me Kushtetutë dhe me ligj;

Përbërja

Neni 131

Këshillin e Mbrojtjes dhe të Sigurisë në Malin e Zi e përbëjnë: Presidenti i Malit të Zi, Kryetari i Kuvendit dhe Kryeministri.

Presidenti i Malit të Zi është Kryetari i Këshillit të Mbrojtjes dhe të Sigurisë.

Shpallja e gjendjes së luftës

Neni 132

Gjendja e luftës shpallet kur ekziston rreziku i drejtpërdrejtë për Malin e Zi, kur Mali i Zi është i sulmuar ose kur i është shpallur luftë.

Nëse Kuvendi nuk ka mundësi të mblidhet, vendimin për shpalljen e gjendjes së luftës e sjell Këshilli i Mbrojtjes dhe i Sigurisë dhe ia paraqet Kuvendit për ta verifikuar menjëherë sapo Kuvendi të mblidhet.

Shpallja e gjendjes së jashtëzakonshme

Neni 133

Gjendja e jashtëzakonshme mund të shpallet në territorin ose një pjesë të territorit të Malit të Zi në rast:

- 1) të fatkeqësive të mëdha natyrore;
- 2) aksidenteve dhe epidemive teknike-teknologjike dhe ekologjike;
- 3) prishjes së madhe të rendit dhe sigurisë publike;
- 4) rrezikimit ose tentimit të rrënimit të rendit kushtetues.

Nëse Kuvendi nuk ka mundësi të takohet, vendimin për shpalljen e gjendjes së jashtëzakonshme e sjell Këshilli i Mbrojtjes dhe i Sigurisë dhe ia paraqet Kuvendit për ta verifikuar menjëherë sapo Kuvendi të mblidhet.

Gjendja e jashtëzakonshme zgjat deri në pushimin e rrethanave për shkak të të cilave është shpallur.

8. PROKURORIA SHETETËRORE

Statusi dhe kompetencat

Neni 134

Prokuroria e Shtetit është organ shtetëror unik dhe i pavarur që kryen punët e ndjekjes së kryerësve të veprave penale dhe veprave të tjera ndëshkuese të cilat ndiqen sipas detyrës zyrtare.

Emërimi dhe mandati

Neni 135

Punët e Prokurorisë Shtetërore i kryen Prokurori Shtetëror.

Prokurori Shtetëror ka një ose më shumë zëvendës.

Prokurorin e lartë shtetëror dhe prokurorët shtetërorë i emëron dhe i shkarkon Kuvendi.

Prokurori i Lartë Shtetëror dhe prokurorët shtetërorë emërohen në afatin kohor prej pesë vjetësh.

Këshilli i prokurorëve

Neni 136

Këshilli i prokurorëve siguron pavarësinë e Prokurorisë Shtetërore dhe të prokurorëve shtetërorë.

Këshillin e prokurorëve e zgjedh dhe e shkarkon Kuvendi.

Zgjedhja, mandati, kompetencat, organizimi dhe mënyra e punës së këshillit të prokurorëve rregullohen me ligj.

Imuniteti në bazë të funksionit

Neni 137

Prokurori Shtetëror dhe zëvendësi i prokurorit shtetëror gëzojnë imunitet në bazë të funksionit dhe nuk mund të vihen para përgjegjësisë për mendimin e dhënë ose vendimin e marrë gjatë kryerjes së funksionit të vet, përveç nëse bëhet fjalë për veprë penale.

Papajtueshmëria e funksionit
Neni 138

Prokurori Shtetëror dhe zëvendësi i prokurorit shtetëror nuk mund të ushtrojnë funksionin e deputetit ose një funksion tjetër publik dhe as të ushtrojnë profesionalisht një veprimtari tjetër.

PJESA E KATËRT
RREGULLIMI EKONOMIK

Parimet
Neni 139

Rregullimi ekonomik bazohet në tregun e lirë dhe të hapur, lirinë e sipërmarrjes dhe konkurrencën, pavarësinë e subjekteve ekonomike dhe përgjegjësisë së tyre për obligimet e marra përsipër për transaksionet juridike, mbrojtjes dhe barazisë së të gjitha formave të pronësisë.

Hapësira ekonomike dhe barazia
Neni 140

Territori i Malit të Zi është hapësirë unike ekonomike.
Shteti inkurajon zhvillimin e barabartë ekonomik të të gjitha territoreve të saj.
Ndalohet prishja dhe kufizimi i konkurrencës së lirë dhe inkurajimi i pozitës së pabarabartë, të monopolit ose pozitës dominuese në treg.

Prona shtetërore
Neni 141

Gjërat në pronësi shtetërore i takojnë shtetit të Malit të Zi.

Detyrimet tatimore
Neni 142

Shteti financohet nga tatimet, taksat dhe të ardhura të tjera.
Çdokush është i obliguar të paguajë tatimet dhe taksat e tjera.
Tatimet dhe taksat e tjera mund të futen vetëm me ligj.

Banka Qendrore e Malit të Zi
Neni 143

Banka Qendrore e Malit të Zi është organizatë e pavarur, përgjegjëse për stabilitetin monetar dhe financiar dhe funksionimin e sistemit bankar.
Bankën Qendrore të Malit të Zi e menaxhon Këshilli i Bankës Qendrore.
Bankën Qendrore të Malit të Zi e drejton Guvernatori i Bankës Qendrore.

Institucioni shtetëror i revizionit
Neni 144

Institucioni shtetëror i revizionit i Malit të Zi është organ i pavarur dhe suprem i revizionit shtetëror.

Institucioni shtetëror i revizionit i Malit të Zi kryen revizionimin e ligjshmërisë dhe shkallën e suksesit të menaxhimit me pronën shtetërore dhe obligimet, buxhetet dhe të gjitha punët financiare të subjekteve të cilat burimet e financimit i kanë publike ose krijohen me shfrytëzimin e pronës shtetërore.

Institucioni shtetëror i revizionit i paraqet Kuvendit raportin vjetor.

Institucionin shtetëror të revizionit e drejton Senati.

PJESA E PESTË KUSHTETUTSHMËRIA DHE LIGJSHMËRIA

Pajtueshmëria e dispozitave juridike

Neni 145

Ligji duhet të jetë në pajtim me Kushtetutën dhe kontratat ndërkombëtare të ratifikuara, kurse akti tjetër duhet të jetë në pajtim me Kushtetutën dhe ligjin.

Publikimi dhe hyrja në fuqi e dispozitave

Neni 146

Ligji dhe aktet e tjera publikohen para se të hyjnë në fuqi, kurse hyjnë në fuqi më së afërmi ditën e tetë nga dita e publikimit.

Në situata të jashtëzakonshme, kur për këtë ekzistojnë arsyet e përcaktuara në procedurën e miratimit, ligji dhe akti tjetër mund të hyjë në fuqi më së afërmi me ditën e publikimit.

Ndalimi i efektit të prapaveprimit

Neni 147

Ligji dhe akti tjetër nuk mund të ketë prapaveprim.

Në situata të jashtëzakonshme, dispozitat e veçanta të ligjit, nëse këtë e kërkon interesi publik i përcaktuar në procedurën e miratimit të ligjit, mund të kenë efekt të prapaveprimit.

Dispozita e Ligjit Penal mund të ketë efekt të prapaveprimit vetëm nëse është më e butë për kryesin e veprës penale.

Ligjshmëria e akteve të veçanta

Neni 148

Akti i veçantë juridik duhet të jetë në pajtueshmëri me ligjin.

Aktet përfundimtare të veçanta juridike gëzojnë mbrojtje gjyqësore.

PJESA E GJASHTË GJYKATA KUSHTETUESE E MALIT TË ZI

Kompetencat

Neni 149

Gjykata Kushtetuese vendos:

- 1) mbi përputhshmërinë e ligjeve me Kushtetutën dhe kontratat ndërkombëtare të ratifikuara dhe publikuara;
- 2) mbi përputhshmërinë e akteve të tjera dhe akteve të përgjithshme me Kushtetutën dhe ligjin;
- 3) për ankesën kushtetuese për shkak të shkeljes së të drejtave dhe lirive të njeriut të garantuara me Kushtetutë, pas shterimit të të gjitha mjeteve juridike efektive;
- 4) se a e ka shkelur Kushtetutën Presidenti i Malit të Zi;
- 5) për konfliktin e kompetencave ndërmjet gjykatave dhe organeve të tjera shtetërore, në mes të organeve shtetërore dhe organeve të njëjësive të vetëqeverisjes lokale dhe në mes të organeve të vetëqeverisjes lokale;
- 6) mbi ndalimin e punës së një partie politike ose një organizate joqeveritare;
- 7) mbi mosmarrëveshjet elektorale dhe mosmarrëveshjet lidhur me referendumin, të cilat nuk janë në kompetencë të gjykatave të tjera;
- 8) mbi përputhshmërinë me Kushtetutën të masave dhe veprimeve të organeve shtetërore të ndërmarrë gjatë kohës së gjendjes së luftës dhe gjendjes së jashtëzakonshme;
- 9) kryen edhe punë të tjera të përcaktuara me Kushtetutë.

Nëse gjatë procedurës për vlerësimin e ligjshmërisë dhe kushtetutshmërisë dispozita ka pushuar të jetë në fuqi, e nuk janë mënjeluar pasojat e zbatimit të saj, Gjykata Kushtetuese përcakton se a ka qenë kjo dispozitë në përputhje me Kushtetutën, gjegjësisht me ligjin gjatë kohës që ka qenë në fuqi.

Gjykata Kushtetuese përcjell realizimin e kushtetutshmërisë dhe ligjshmërisë dhe e njofton Kuvendin për dukuritë e vëna re të pa kushtetutshmërisë dhe paligjshmërisë.

Fillimi i procedurës për vlerësimin e kushtetutshmërisë dhe ligjshmërisë

Neni 150

Çdokush mund të japë iniciativën për të ngritur procedurën për vlerësimin e kushtetutshmërisë dhe ligjshmërisë.

Procedurën para Gjykatës Kushtetuese për vlerësimin e kushtetutshmërisë dhe ligjshmërisë mund ta fillojë gjykata, një organ tjetër shtetëror, organi i vetëqeverisjes lokale dhe pesë deputetë.

Gjykata Kushtetuese mund edhe vetë të fillojë procedurën për vlerësimin e kushtetutshmërisë dhe ligjshmërisë.

Gjatë procedurës, Gjykata Kushtetuese mund të urdhërojë që të ndalohet ekzekutimi i një akti ose veprimi të veçantë, të cilët janë marrë në bazë të ligjit, një dispozite tjetër ose akti të përgjithshëm, kushtetutshmëria dhe ligjshmëria e të cilëve vlerësohet, nëse me ekzekutimin e tyre do të mund të vijë deri tek pasojat e dëmshme të pariparueshme.

Vendimi i Gjykatës Kushtetuese

Neni 151

Gjykata Kushtetuese vendos me shumicën e votave të gjithë gjyqtarëve.

Vendimi i Gjykatës Kushtetuese publikohet.

Vendimi i Gjykatës Kushtetuese është i detyrueshëm dhe ekzekutiv.

Ekzekutimin e vendimit të Gjykatës Kushtetuese, kur kjo është e nevojshme, e siguron Qeveria.

Shfuqizimi i vlefshmërisë së dispozitës

Neni 152

Kur Gjykata Kushtetuese konstaton se ligji nuk është në përputhshmëri me Kushtetutën dhe kontratat ndërkombëtare të ratifikuara dhe të publikuara, gjegjësisht që dispozita tjetër nuk është në përputhje me Kushtetutën dhe ligjin, ky ligj ose dispozitë tjetër pushon të jetë në fuqi me ditën e publikimit të vendimit të Gjykatës Kushtetuese.

Ligji ose dispozita tjetër, gjegjësisht dispozita të veçanta të tyre, për të cilat me vendimin e Gjykatës Kushtetuese është përcaktuar se nuk janë në përputhje me Kushtetutën ose ligjin, nuk mund të zbatohen në raportet që kanë dalë para publikimit të vendimit të Gjykatës Kushtetuese, nëse deri me këtë ditë nuk janë zgjedhur në mënyrë të plotfuqishme.

Përbërja dhe zgjedhja

Neni 153

Gjykata Kushtetuese ka shtatë gjyqtarë.

Gjyqtari i Gjykatës Kushtetuese zgjidhet për kohën prej nëntë vjetësh.

Kryetari i Gjykatës Kushtetuese zgjidhet nga radhët e gjyqtarëve në kohën prej tre vjetësh.

Për gjyqtar të Gjykatës Kushtetuese mund të zgjidhet personi që gëzon reputacionin e ekspertit të dalluar juridik, me së paku 15 vjet përvojë në profesion.

Kryetari dhe gjyqtari i Gjykatës Kushtetuese nuk mund të ushtrojë funksionin e deputetit dhe ndonjë funksion tjetër publik, as të ushtrojë profesionalisht një veprimtari tjetër.

Pushimi i funksionit

Neni 154

Kryetarit dhe gjyqtarit të Gjykatës Kushtetuese i pushon funksioni para skadimit të kohës për të cilën është zgjedhur, nëse këtë e kërkon vetë, kur plotëson kushtet për pension pleqërie dhe nëse është dënuar me burgim të pakushtëzuar.

Kryetari dhe gjyqtari i Gjykatës Kushtetuese shkarkohet nga detyra, nëse është dënuar për veprën që e bën të padenjë për ushtrimin e funksionit, nëse e humb përherë aftësinë për ushtrimin e funksionit ose haptas shpalos bindjet e veta politike.

Fillimin e arsyeve për pushimin e funksionit ose për shkarkim e përcakton Gjykata Kushtetuese në mbledhje dhe për këtë e njofton Kuvendin.

Gjykata Kushtetuese mund të vendosë që kryetari ose gjyqtari i Gjykatës Kushtetuese, kundër të cilit është ngritur procedura penale, të mos ushtrojë funksionin deri sa të zgjasë kjo procedurë.

PJESA E SHTATË NDRYSHIMI I KUSHTETUTËS

Propozimi për ndryshimin e Kushtetutës

Neni 155

Propozimin për ndryshimin e Kushtetutës mund ta paraqesin Presidenti i Malit të Zi, Qeveria dhe më së paku 25 deputetë.

Me propozimin për ndryshimin e Kushtetutës mund të propozohet ndryshimi ose plotësimi i dispozitave të veçanta të Kushtetutës ose miratimi e Kushtetutës së re.

Propozimi për ndryshimin e dispozitave të veçanta të Kushtetutës duhet të përmbajë shënimin dispozitave që kërkohen të ndryshohen dhe arsyetimi i tyre.

Propozimi për ndryshimin Kushtetutës miratohet në Kuvend, nëse për të votojnë dy të tretat e gjithë deputetëve.

Nëse propozimi për ndryshimin e Kushtetutës nuk është aprovuar, i njëjti propozim nuk mund të përsëritet para se të kalojë një vit nga dita kur është refuzuar propozimi.

Akti për ndryshimin e Kushtetutës

Neni 156

Ndryshimi i dispozitave të veçanta të Kushtetutës bëhet me anë të amendamenteve.

Projektin e aktit për ndryshimin e Kushtetutës e përpilon organi kompetent i Kuvendit.

Projekt akti për ndryshimin e Kushtetutës miratohet në Kuvend, nëse për të votojnë dy të tretat e të gjithë deputetëve.

Projekt aktin e miratuar për ndryshimin e Kushtetutës Kuvendi e vë në shqyrtim publik i cili nuk mund të zgjasë më pak se një muaj.

Me përfundimin e shqyrtimit publik, organi kompetent i Kuvendit përcakton propozimin e aktit për ndryshimin e Kushtetutës.

Akti për ndryshimin e Kushtetutës miratohet në Kuvend, nëse për të votojnë dy të tretat e të gjithë deputetëve.

Ndryshimi i Kushtetutës nuk mund të bëhet gjatë kohës së gjendjes së luftës dhe gjendjes së jashtëzakonshme.

Vërtetimi në referendum

Neni 157

Ndryshimi i neneve 1, 2, 3, 4, 12, 13, 15, 45 dhe 157 është definitiv, nëse në referendumin shtetëror për ndryshim deklarohen tri të pestat e të gjithë zgjedhësve.

PJESA E TETË DISPOZITA KALIMTARE DHE PËRFUNDIMTARE

Ligji kushtetues për zbatimin e Kushtetutës

Neni 158

Për zbatimin e Kushtetutës miratohet ligji kushtetues.

Ligjin kushtetues për zbatimin e Kushtetutës e miraton Kuvendi me shumicën e votave të gjithë deputetëve.

Ligji kushtetues shpallet dhe hyn në fuqi njëkohësisht me Kushtetutën.

Cidindo katar o:

decizie dizutnege katar i Crne Gora te dživen ani biathinali/nezavisna thaj suvereno them Crna gora, andi ano referendumo katar 21. majo 2006. berš;

terminiripe dizutnege katar i Crne Gora te dživen ani them savate isi sa e fundavne baripena sar dso si mestipe/sloboda, šandipe/mir, tolerancia, patjivipe e manuškane hakajengo thaj mestipango, multikulturipe, demokratia thaj radžipe e hakajesko;

činavdipe so sam sar mestime thaj jekhajekhutne dizutne, preperutne e selengo thaj nacionalnikane minoritetengo save so dživen ani Crna Gora: Crnogorcoja, Srbinoja, Bošnjakoja, Albancoja, Muslimania, Hrvatoja thaj aver, lojalnikane e demokratikane thaj dizutnikane themake Crna Gora;

patjavipa so i them si obligaciosa vašo arakhipe e naturako, saste dživipaske maškaripasko, barjovipasko save isi ikerdipe thaj jekhajekhipe ane sa e ranika thaj kerdipe jekh socialnikano čačikanipa;

mangipe katar o sa te ovel jekhajekh kolaboracia e avere selenca thaj themenca thaj europikane thaj euro-atlantikane integracienca,

O konstitucionalnikano bešipe e Republika Crna Gorako, ko trinto pesko bešipe katar o dujto olengo arakhipe ano 2007 berš, ko dive 19. oktobro 2007. berš, andja

KONSTITUCIONALO E CRNA GORAKO

JEKHTO KOTOR FUNDAVNE TERMINANTE

Them

Dženo 1

I Crna Gora si biathinali thaj suvereno them, republikanikane formasa radžipasko.

I Crna Gora si dizutnikani, demokratikani, ekologikani thaj them sava isi socialnikano čačikanipe, savo si fundirime ko radžipe e hakajengo.

Suverenipe

Dženo 2

Legarutno e suverenipasko si o dizutno save so isi crnagorako themutnipe.

O dizutno kerel realizacia direktikane thaj prekal e mestutne alusarde prezententoja.

Našti te ovel kerdi radži savi so na avela katar e mestime vakerde marzisko/volja e dizutnengi ke demokratikane alusaripa, save so si jekh e zakonesa.

Themaki teritoria

Dženo 3

I Teritoria Crna Goraki si jekhutni thaj si bibikindi.

Themake simboloja

Dženo 4

I Crna Gora isi ola dumo, flaga/barjako thaj himna.
O dumo e Crna Gorako si sumnakutno orlo leonesa ko kolin.
I flaga e Crna Gorako si lole rangesko save ano maškar isi e dume thaj sumnakutne rigenca.
Himna Crna Goraki si »Oj svijetla majska zoro«.

Čekatuni diz thaj Bešutni diz

Dženo 5

Čekatuni diz e Crna Goraki si Podgorica.
Bešutni diz e Crna Goraki si Cetinje.

Manušikane hakaja thaj mestipa

Dženo 6

I Crna Gora kerela garancia thaj arakhela e hakaja thaj e tromalipa.
E hakaja thaj o mestipa si saste.
Sako si obligaciosa te patjivkerel e hakaja thaj e mestipa averenge.

Bidendipe te ovel kerdo bikamipe

Dženo 7

Bidendo si te ovel vazdime thaj kerdo bikamipe vaj bitolerancia save te si fundate.

Bidendi diskriminacia

Dženo 8

Bidendi si sako direktikani vaj pale indirektikani diskriminacia, palo savi te si funda.
Nane te ovel gindime i diskriminacia e normativonca thaj xulipasa e ulavde mjerengo save so si dromarde ko kerdipe e šartengo vašo realiziripe nacionalnikano, polosko thaj sasoiitne jekhajekhipa thaj arakhipa e simengo save te si fundate ano najekh hali.
Ulavde mjere šaj te oven kerde sade te na ule realizirime e resarina save so si lele.

Čačikano sistemo

Dženo 9

E vakerde thaj ikalde maškarethmutne phandle lava thaj e generalnikane normativoja saikerde kotora si katar o andruno čačikano sistemo thaj isi olen primato upral e kherutne zakonoanipaskere thaj direktikane ovena kerde kana si ki relacia e averendar save aven katar o andruno zakonoanipa.

Limitoja e mestipasko

Dženo 10

Ani Crna Gora mestipasko si sa so e Konstitucionalesa thaj e zakonesa nane bidendo.
Sakone isi obligacia te ikerel pes ko Konstitucionalo thaj e zakonoja.

Ulavdipe e radžipasko

Dženo 11

O radžipe si lačhardo palo čekatipe e radžako ko: zakonoanipasko, egzekutivako thaj sudosko.

Zakonoanipasko radžipe kerel o Parlamento, o egzekutivako radžipe i Radži, a e sudosko o sudo.

O radžipe si limitirime e Konstitucionalesa thaj e zakonesa.

I relacia e radžipaski si pašli ko jekhajehipe thaj maškarpeskiri kontrola.

I Crnu Gora si prezentirime katar o prezidento e Crna Gorako.

O konstitucionalnipe thaj o zakonipe arakhela o Konstitucionalnikano sudo.

I armia thaj e arakhipaske servisoja si teli demokratikani thaj civilnikani kontrola.

Crnogorako themutnipe

Dženo 12

Ani Crna Gora isi crnogorako themutnipe.

I Crna Gora arakhela e hakaja thaj interesoja e crnogorake themutnengi.

E Crnogorako themutno našti te ovel paldime thaj dendo avere themake, numa kana si kodova ano jekhajehipe e internacionalnikane obligacienca e Crna Gorako.

Čhib thaj lil

Dženo 13

Oficialnikani čhib ani Crna Gora si e crnogoraki čhib.

E kirilicako thaj e latinicako lil si jekhajekh.

Ano oficialnikano labardipe si thaj i srbikani, bošnjakongi, albanikani thaj hrvatengi čhib.

Ulavdipe e konfesiake khedipangi tari them

Dženo 14

E konfesiake khedina si ulavde e thematar.

E konfesiake khedina si jekhajekh thaj mestutne ko kerdipa e konfesiake obredonca thaj konfesiake butjenca.

Relacia e avere themenca thaj maškarthemutne organizacienca

Dženo 15

I Crna Gora, ko principia thaj e normativoja e internacionalnikane hakajengoro, kerela buti thaj barjarela e amalikane relacie e avere themenca, regionalnikane thaj e maškarthemutne organizacienca.

I Crna Gora šaj te ovel dženi ane maškarthemutne organizacie.

O Parlamento anela decizie vašo čhani e resipaske ki Europaki Unia.

I Crna Gora našti te kerel unia e avere themenca savesa našalela peskoro athinalipe thaj pherdo internacionalnikano subjektiviteto.

Zakonoanipa

Dženo 16

O Zakono si, ano jekhajehipe e Konstitucionalesa, lačharela:

1) čhani ko realiziripe e manuškane hakojuengo thaj mestipasko, kana kodova si trubutno vašo realiziripe;

- 2) čhani realiziripasko e ulavde minoritetnikane hakajengo;
- 3) čhani e fundiripasko, organizacia thaj autoriziripe e radžipaske organengo, te si kodova trubutno vašo lengo funkcioniripe;
- 4) sistemo e lokalnikane korkoriradžinako/samouprava;
- 5) aver pučipa katar o intereso e Crna Gorako.

DUJTO KOTOR MANUŠIKANE HAKAJA THAJ MESTIPA

1. JEKHETHANE TERMINANTE

Fundavne jekhipa

Dženo 17

Hakaja thaj e mestipa ovena realiziripe ki funda e Konstitucionalesko thaj e zurarde internacionalnikane hačardipa.

Sare anglo zakono jekh, bizo te ovel dikhlo ko savo ulavdipe vaj pale personalno saikeripe.

Polosko jekhajekhipa

Dženo 18

I them dela garancia vašo jekhajekhipa e džuvljengo thaj e muršengo thaj vazdela politika ke jekh šajdipa.

Arakhipa

Dženo 19

Sako manuše isi hako ko jekh arakhipa ke olenge hakaja thaj e mestipa.

Čačikanipasko drab

Dženo 20

Sako isi ole hakaj ko čačikanipasko drap mujal i decizia savasa ovela ando decizipe vašo lesko hakaj vaj zakonesa fundirime intereso.

Čačikanipasko dendo dumo

Dženo 21

Sako manuše isi ole hakaj ko čačikanipasko dendo dumo.

Čačikanipasko dendo dumo dela i advokatura, sar thaj biathinali thaj korkorutni profesia thaj aver ofisoja.

O čačikano dendo dumo šaj te ovel bilovengo, ano jekhipa e zakonesa.

Hakaj ki lokalnikani korkoriradžin

Dženo 22

Ovela garantirime o hako ki lokalnikani korkoriradžin.

Dživipasko maškaripe

Dženo 23

Sako manuše isi ole hako ko sastipasko dživdipasko maškaripe.

Sako manuše isi ole hako ko vaxtuno thaj pherdo informiripe vašo hali e dživipasko maškaripe, ko šajdipe e asaripasko/uticaj kana trubul te ovel vakerdo o decizipe vaše pučipa thaj ko čačikano arakhipe kodole hakojengo.

Sako manuš, a ulavde i them, si obligaciasa te arakhel thaj anglikerel o dživipasko maškaripe.

Limitiripe e manuškane hakajengo thaj e mestipango

Dženo 24

Garantirime manuškane hakaja thaj e mestipa šaj te oven limitirime sade e zakonosa, ani forma save so del o Konstitucionalo ani mjera savi so si trubutno te šaj ano putardo thaj tromalo demokratikano amalipe te šaj te ovel hošipe e hošipaske save so kerena e limitiripa dende.

O limitiripe save so našti te xulen ane aver resarina numa na kodolenge savenge si normirime.

Tiknevramake limitiripa thaj mestipa

Dženo 25

Vaši vrama ko vakerdo maripasko vaj avralničali situacia šaj te limitinel e realiziripa e individualnikane manuškane hakaja thaj e mestipa, ani forma savatar si trubutne.

O limitiripe našti te ovel kerdo ko čhani palo polo, nacionalnipe, rasa, konfesia, čhib, etnikano vaj amalipasko kustikipe, isipaski situacia, politikano vaj aver patjavipe, isipasko hali vaj savo te si aver personalno saikeripe.

Našti te oven limitirime e hakaja ko: dživipe, čačikanipasko drab thaj čačikanipasko dendo dumo; digniteto thaj patjivipe e personengo; hakajengo thaj putardo sudope thaj čekatipe e zakonipasko; presumpcia e bidošalipasko; arakhipe; deipe e škodipasko vašo bizakonesko vaj bifundirime phandlipe thaj bifundirime osudipe; tromalipe e gindipasko, minsako thaj konfesiako; phandipe e prandinako.

Našti te oven činavde e bidendina: kerdipe vaj vazdipe e bikamipasko vaj bitoleranciako; pale sudope thaj osudipe vašo jekh došalipasko akto; zoreski asimilacia.

E mjere e limitiripaske šaj te oven majbare dži kaj isi maripasko vaj avralničali situacia.

2. PERSONALNO HAKAJA THAJ MESTIPA

Bidendipe e meripaske sankciako

Dženo 26

Ani Crna Gora bidendi si i meripaski sankcia.

Biomedicina

Dženo 27

Ovela garantirime o manuškano hakaj thaj o digniteto e manuškane personako ano dikhipe e labaripasko/primjena e biologiako thaj medicinako.

Bidendi si sako intervencia savi si dromardi ko kerdipe e manuškane personako savi so genetikani si jekh e avere manuškane personasa, dživde ja mule personasa.

Bidendo si e manuškane personake, bizo lesko ojavakerdipe, te oven kerde medicinake thaj aver zumavina.

Digniteto thaj biphagipe e personako

Dženo 28

Ovela garantirime o digniteto thaj o sigurnipe e manuško.

Ovela garantirime o biphagipe e fizikane thaj psihikane integritetosko e manuško, oleske privatnipasko thaj personalnikane hakojango.

Nijekheske našti te ovel kerdi tortura vaj pale bimanušikano vaj teljardipasko pproceduripe.

Nijekh našti te ikerel e manuše ko robipe vaj robikani situacia.

Ikaldipe katar o mestipe

Dženo 29

Sakone manuše isi hakaj te ovel ole personalno mestipe.

O ikaldipe katar o mestipe si dendo sade katar e sebekora thaj ani procedura savi si anglodikhli e zakonesa.

I sima savi si ikaldi e mestipastar trubul te ovel informirime ki peskiri čhib vaj pale ki čhib savi so hačarel vaše sebekora soske si ikaldo e mestipastar.

I sima savi si ikaldi e mestipastar ki jekh vrama trubul te ovel pendžarkerdi so naj ola obligacia niso te vakerel.

Ko rodipe e manuško savo si ikaldo e mestipastar, o organo si obligaciasa kodole vramate te del informacia e personake savi so o ikaldo emestipastar korkoro vakerel.

I sima savi si ikaldi e mestipastar isi ola hakaj ko oleskoro vakerdipe te ovel thaj o avukato save vov ka alusarel.

Bizakonesko ikaldipe e mestipastar si ole sankcie.

Phandlipe

Dženo 30

I persona savake isi fundavno patjavipe kaj kerda došalipasko akto šaj, upral i funda e autorizirime sudoskoro, te ovel phandlo thaj ikerdo ano phandlipe sade te si kodova trubutno bašo legardipe e došalipaske procedurako.

I phandli persona šaj te del vakerdo činavdipe ano časno e phandlipasko vaj majbut ano roko taro 24 časojaro phandlipe.

Mujal o činavdipe vašo phandlipe i phandli persona isi ola hakaj ko rovdipe, savake o sudo dela decizia ano roko taro 48 časojaro.

O lungipe e phandlipasko trubul te ovel ki majtikni šajutni vrama.

O phandlipe šaj te ovel kerdo pali decizia katar o jekhtodigrako sudo majbut trin masekojaro dive e phandlipasko, a i decizia e učeder sudosko, šaj te ovel lungome panda trine masekonge.

Dži o nakhipe kodole rokongo te na uli vazdime došalkeripasko akto, o došalutno ovela mukhlo ko mestipe.

Phandlipe e biberšalesko našti te ovel pobuter tare 60 divesa.

Patjivipe e personako

Dženo 31

Ovela garantiripe e manuškane personake thaj e dignitetoske ano došalkeripasko vaj aver procedura, ani čipota kana isi phadnlipe vaj limitiripe e mestipasko thaj vaši vrama kana ovela kerdi i sankcia.

Bidendo thaj sankcienca kerdo sako bilačo zoraldipe, bimanuškano vaj teljardipasko proceduripe upral i persona savi si phandli vaj si leske o mestipe limitirime, sar thaj zoresa kerdo angigaripe/priznanje vaj dendo vakerdipe.

Hakajutno thaj putardo sudope

Dženo 32

Sako isi ole hakaj ko hakajutni thaj putardo sudope ano korektikano roko anglo biathinalo, bisubjektivnikano thaj zakonesa kerdo sudo.

Čekatipe e zakonipasko

Dženo 33

Nijekh našti te ovel sankcionirime bašo akto savo so, anglo so ka ovel kerdo, na sas xramome anglo zakono sar sankciako akto, thaj našti te ovel oleske kerdi sankcia savi so kodole aktoske na sas adekvatikani.

Kovleder zakono

Dženo 34

E došalkeripaske thaj aver sankciake aktoja zurardovena thaj si sankcionirime ovena palo zakono savo so si validnipasa ani vrama kana si kerdo o akto, numa te si kodova nevo zakono kovleder vašo manuš savo so kerda i doš.

Presumpcia bidošalipaski

Dženo 35

Sako manuš ovela dikhlo sar bidošalo džikaj oleski doš na ovela zurardi e ande deciziasa katar o sudo.

E došalutne naj ole obligacia te sikavel pesko bidošalipe.

O bipatjavipe ano dikhipe e došalipasko o sudo si obligaciasa te sikavel ano labardipe e došalutnesko.

Ne bis in idem

Dženo 36

Nijekheske našti te ovel pale kerdo sudope thaj nane te ovel pale došalkerdo vašo jekh sankcionirime akto.

Hakaj e arakhipasko

Dženo 37

Sakone manušeske ovela garantirime o hakaj te ovel ole arakhipe, a ulavde: te ovel pendžarkerdo e došalutne aktosa mamuj peste ki čhib savi so hačarel; te ovel ole but vrama vaši preparacia e arakhipaski thaj te arakhel pes personalno vaj pale e dende arakhutnesa save so korkoro ka alusarel.

Pherdipe e škodake vašo bizakoneski procedura

Dženo 38

Persona savi so bizakonesko vaj bifundako si phandli vaj bifundako osudimi isi ole hakaj te lel pokinipe vašo škodipe e thematar.

Miškiye thaj thanesko bešipe

Dženo 39

Ovela garantirime o hačkaj e mestipasko ko miškipe thaj thanesko bešipe, sar thaj o hakaj te ovel džaipe katar i Crna Gora.

O mestipe e miškipasko, thaneske bešipasko thaj džaipasko katar i Crna Gora šaj te ovel limitirime te isi trubutnipe vašo legardipe e došalkeripaske procedurako, činavdipe e buhlipasko e infekciange nasvalipango vaj kana isi sebepora vašo arakhipe e Crna Gorako.

O miškipe thaj o thanardipe e avralphuvalengo si lačhardo e zakonesa.

Hakaj ko privatnipe

Dženo 40

Sako manuše isi hakaj te ovel ole patjivipe ko privatnikano thaj familiako dživdipe.

O suvereniteto e kheresko

Dženo 41

O kher si suvereno.

Nijekh našti bizi decizia e sudoski te xulel ano kher vaj aver than e kheresko mamuj i volja oleske isutnesko thaj athe te kerel rodipe.

I oficialno persona šaj te xulel ano aver kher vaj kheresko than thaj bizo decizipe e sudosko thaj te kerel rodipe bizo tasdivoja/svjedoka te si trubutno vašo činavipe e keripasko došalkeripasko akto, direktikano astaripe e manušesko savo kerda došalkeripasko akto vaj vašo ikaldipe e manušengo vaj isipasko.

Garavdipa e lilengo

Dženo 42

Biphago si o hakaj e garavdipasko e lilengo, telefonengo vakerdipango thaj aver komunikaciake resursengo.

Katar o čekartipe e biphagipasko e garavdipasko e lilengo, telefonenge vakerdipango vaj aver komunikaciake resursengo šaj te ovel averdipe sade kana isi decizia e sudostar, te si kodova trubutno vašo legardipe e došalkeripaske procedurako vaj pale te isi sebepora vašo arakhipe e Crna Gorako.

Evidentoja e personake

Dženo 43

Ovena arakhle e evidentoja e personake.

Bidendo si o labardipe e personake avral o kerdipe savenge si ola khedime.

Sako manuše isi hakaj te ovel pendžarkerdo e evidentonca savenge ovena khedime e evidentoja save so si khedime vašo lesko personaliteto thaj hakaj ko sudosko arakhipe ani čipota kana isi bilačhipe kerdo kodolestar.

Azilesko hakaj

Dženo 44

Avralphuvako manuš save so isi funda katar o paldipe vaši leski rasa, čhib, konfesia vaj preperipe varesave naciake vaj grupake vaj pale vaše poltikane patjavipa šaj te rodel azilo ani Crna Gora.

Avralphuvako manuš našti te ovel paldime katar i Crna Goravaši leski rasa, čhib, konfesia vaj preperipe varesave nacionalnikane preperipaske, te isi ole riziko te ovel osudime ki meripaski sankcia, tortura, bimanušikano teljardipe, paldipe vaj pale seriozno phagipe e hakajengo save so ovena garantirime akale Konstitucionalesa.

O avralphuvako manuš šaj te ovel paldime katar i Crna Gora ki funda e deciziako katar o autorizirime organo thaj e zakonesa xramome procedura.

3. POLITIKANE HAKAJA THAJ MESTIPA

Alusaripasko hakaj

Dženo 45

Hakaj te alusarel thaj te ovel alusardo isi e themutne e Crna Gorako savo so pherda 18 berš e dživdipasko thaj isi ole majhari duj berš thanardipe ani Crna Gora.

Alusaripasko hakaj ovela kerdo ane alusaripa.

Alusaripasko hako si generalnikano thaj jekhutno.

E alusaripa si mestutne thaj direktikane, a o alusaripe si garavdo.

Mestipe e gindipasko, minsako thaj konfesiako

Dženo 46

Sakone manušeske ovela garantirime o hakaj te ovel ole mestipe ke gindipa, minsipa thaj konfesia, sar thaj o hakaj te averkerel i konfesia vaj o patjavipe thaj mestipe korkoro vaj ko khedipe e averenca, putarde vaj privatnikane te vakerel i konfesia vaj o patjavipe e molitvasa, vakerdipasa, e adetenca vaj ritualenca.

Nijekhe manuše nane ole obligacia te vakerel vaše peske konfesiake vaj aver patjavipa.

O mestipe ovela vakerdo prekal e patjavipaske gindipa šaj te oven limitirime sade te si kodova trubutno vašo arakhipe e dživdipasko thaj sastipasko e manušengo, putarde ničesko thaj šandipasko, sar thaj aver hakaja save so si garantirime e Konstitucionalesa.

Mestipe vakerdipasko

Dženo 47

Sako manuš isi ole hakaj ko mestipe e vakerdipasko vakeripasa, xramome lavesa, pikturasa vaj avere čhanesa.

Hakaj mestipasko ko vakerdipa šaj te ovel limitirime sade e hakajesa e averesko ko digniteto thaj čhamipe thaj te ulo džungardo o putardo moralo vaj o arakhipe e Crna Gorako.

Dendo rovdipe e minsake

Dženo 48

Sako manuše isi ole hakaj ko rovdipe e minsako.

Nijekh nane ole obligacia mamuj peske konfesiake vaj patjavipasko te pherel maripaski vaj aver obligacia savi so phandela labaripe e armako/oružja.

Mestipe e nevipango

Dženo 49

Ovela garantitime o mestipe e nevipango thaj aver tipoja e informaciengo.

Ovela garantirime hakaj te ovel, bizo ojavakerdipe, fundirime nevipa thaj aver resursoja e informiripaske, uzal o xramovipe kori o autorizirime organo.

Ovela garantirime o hakaj ko dendo džovapi thaj hakaj ko lačharipe e xoxavipasko, bipherde vaj bičačikane dende informacie savenca ovena phagerde nekaske hakaja vaj interesu thaj hakaj ko deipe e škodako dendo palo ikaldipe e xoxavnikane evidentongo vaj informacie.

Bidendipe e cenzurako

Dženo 50

Ani Crna Gora naj cenzura.

O autorizirime sudo šaj te činavel e informacie thaj e idee dromesa e putarde informacienca sade te si trubutno vašo: činavdipe e akharipasko ko zoresa rumipe e Konstitucionalleske zurarde sistemsko, arakhipe e teritorialnikane integritetosko e Crna Gorako; činavdipe e propagiripasko e maripasko vaj deipe zor te ovel bilačhipe vaj kerdipe e došalkeripasko akto; činavdipe e propagiripasko e rasako, nacionalnikano thaj konfesiako bimangipe vaj diskriminacia.

Resipe dži informacia

Dženo 51

Sakone manuše isi hakaj te resel dži informacia sava so isi e themake organoja vaj organizacia savi so kerela putarde autoriziripa.

Hakaj ko resipe e informaciengo šaj te ovel limitirime te si ano interesu e: arakhipaske e dživdipasko; putardo sastipe; moralo thaj privatnipe; legardipe e došalkeripaske procedurako; arakhipe e Crna Gorako, monetarnikani thaj ekonomikani politika.

Mestipe e khedipasko

Dženo 52

Ovela garantirime o mestipe e šandipaske khedipasko, bizo dendo ojavakerdipe, anglederutne rodipasa katar o autorizirime organo.

Mestipe e khedipasko šaj te ovel tikne vramake limitirime e deciziasa e autorizirime organostar vašo činavdipe e biničipasko vaj kerdipe e došalkeripaske aktoja, phagipe e sastipasko, moralesko vaj vašo arakhipe e manušengo thaj isipasko, ano jekhajekhipe e zakonesa.

Mestipe e uniipasko

Dženo 53

Ovela garantirime o mestipe e politikane, sindikalnikane thaj aver uniipasko thaj kerdipasko buti, bizo ojavakerdipe, e xramovipasa kori o autorizirime organo.

Nijekh našti zoresa te ovel dženo ko disavo khedipe.

I them dela dumo e politikane thaj aver khedipange, kana kodoleske isi putardo interesu.

Bidendipe e organiziripasko

Dženo 54

Bidendo si o politikano organiziripe ane themake organoja.

O krisaro/sudija ko Konstitucionalnikano sudo, sudija, themako došalkerutno thaj olesko telo došalkerutno, arakhutno e manuškane hakojeno thaj e tromalipango, dženo ko Konsilo e Centralnikane bankako, dženo ko Senato e Themake revizornikane instituciako, profesionalnikano preperutno e Armiako, Policiako thaj aver ofisoja e arakhipaske našti te ovel dženo e poltikane organizaciengo.

Bidendo si o politikano organiziripe thaj keripe buti e avralphuvake manušengo thaj e politikane organizaciengo savengo bešipe si avrial e Crna Goratar.

Bidendipe e keripasko buti thaj fundiripasko

Dženo 55

Bideno si o keripe buti e poltikane thaj aver organizaciengo save so si dromarde ko zoresko phagipe e konstitucionalnikane sistemasko, phagipe e terotrialnikane sahnipasko e Crna Gorako, phagipe e dende mestipasko thaj hakajengo vaj sikavdipe e nacionalnikane, rasake, konfesiake thaj aver bikamipa vaj bitolerancia.

Bidendo si o fundiripe e garavde subverzivnikane organizaciengo thaj biregularnikane armiengo.

Hakaj vakerdipasko dži e internacionalnikane organizacie

Dženo 56

Sakone isi hakaj te del vakerdipe dži e internacionalnikane organizaciengo vašo arakhipa e hakajengo thaj e tromalipango save so si garantirime e Konstitucionalalesa.

Hakaj e vakerdipasko

Dženo 57

Sakone manuše isi hakaj individualnikane vaj avere manušenca te rodel e themake organostar vaj organizaciatar sava so isi putarde autoriziripa thaj te ovel oleske dendo džovapi.

Nijekh našti te ovel akhardo ko obligaciripe, thaj te cidel aver škodipaske palpalunipa vaše poze dende ano rodipe, numa kana kodolesa kerela došalkeripasko akto.

4. EKONOMIKANE, SOCIALNIKANE THAJ KULTURNIKANE HAKAJA THAJ MESTIPA

Isipe

Dženo 58

Ovela garantirime o hakaj e isipasko.

Nijekh našti te ovel ikaldo vaj limitirime e hakajestar isipasko, numa kana kodova si e rodipa save so si putarde interesosko, uzal o hakajengo deipe.

E natirialnikane barvalipa thaj e šukaripa ano generalnikano labardipe si ano themako isipe.

Preduzetništvo

Dženo 59

Ovela garantirime o mestipe ko preduzetništvo.

O mestipe ko preduzetništvo šaj te ovel limitirime sade kana si trubutno vašo arakhipe e sastipaskor e manušengo, dživdipasko maškaripe, e naturalnikane barvalipa, kulturako kustikipe vaj arakhipe e Crna Gorako.

Hakaj e kustikipasko

Dženo 60

Ovela garantirime o hakaj e kustikipasko.

Hakaja e avralphuvutnengo

Dženo 61

Avralphuvako manuš šaj te ovel subjekto e hakajengo e isipasko ano jekhajekhipe e zakonesa.

Hakaj e butipasko

Dženo 62

Sakone isi hakaj ki buti, ko tromalo alusaripe e keripasko buti thaj profesia, ke hakajutne thaj humanikane šartia thaj ko arakhipe e vramako ko bibutjarnipe.

Bidendipe e butikeripasko e zorasa

Dženo 63

Bidendo si o butikeripe e zorasa.

Butikeripe e zorasa si: buti savi so si phandli e ikerdipasa e sankciangoro ko phandlipe; keripe buti kana si ki armia vaj servisoja save so si ko than sar olake butja; buti savi so si rodime ani čipota kana isi kriza vaj bibaxtalipe savi so si riziko e manušikane dživdipango vaj isipasko.

Hakoja e butikerutnenge

Dženo 64

E butikerutne isi olen hakaj ko džovapime pokinipe.

E butikerutne isi olen hakaj ki limitirime butjarni vrama thaj pokime dajanipe.

E butikerutne isi olen hakaj ko arakhipe ki buti.

E terne, džuvlja thaj invalidoja hošinena ulavdo arakhipe ki buti.

Socialnikano konsilipe

Dženo 65

I Socialnikani situacia e butikerutnengiri ovela jekhajekh kerdi e Socialnikane konsilosa. O Socialnikano konsilo kerena e prezententoja e sindikatengoro, butideutne thaj i Radži.

Štrajko

Dženo 66

E butikerutne isi olen hakaj ko štrajko.

Hakaj ko štrajko šaj te ovel limitirime e butikerutnenge ki Armia, policia, themake organoja thaj e putarde ofisoja ano resipe e arakhipasko taro putardo interesu, ano jekhajekhipa e zakonesa.

Socialnikano osiguripe

Dženo 67

Socialnikano osiguripe e butikerutnengo si obligaciako.
I them savi so arakhela materialnikano sigurnipe e simenge save so si bikabilime baši buti/našti te keren buti thaj nane olen resursoja dživdipaske.

Arakhipe e personengo saven isi invaliditeto

Dženo 68

Ovela garantirime o ulavdo arakhipa e personengo saven isi invaliditeto.

Sastipasko arakhipe

Dženo 69

Sakone isi hakaj ko sastipasko arakhipe.
Čhavo, khamni, phuro manuš thaj persona sava isi invaliditeto isi olen hakaj ko sastipasko arakhipe katar e putarde dende love, te na lena kodova pali aver funda.

Arakhipe e xardžutengo

Dženo 70

I them arakhela e xardžutnen.
Bidende si e butja savenca ovela phagerdo o sastipe, arakhipe thaj o privatnipe e xardžutnengo.

Prandin

Dženo 71

I prandin šaj te ovel phandli sade kana isi mestipasko mangipe e džuvljako thaj e muršesko.

I prandin ovela fundirime ko jekhajekhipa e prandime manušengo.

Familia

Dženo 72

I familia hošinela ulavdo arakhipa.
E daja/dada si obligaciasa te arakhen e čhaven, te den olenge educiripe thaj sikljovipe.
E čhave si obligaciasa te arakhenpeskere dajen/daden savenge trubul dendo dumo.
E čhave biame avrial e prandinatar isi olen jekh hakaja thaj obligacie sar thaj e čhave ani prandin.

Arakhipe e dajako thaj e čhavesko

Dženo 73

I daj thaj o čhavo isi olen ulavdo arakhipe.
I them kerela šartia savenca ulo dendo primato ko bianipe e čhavengo.

Hakaja e čhavenge

Dženo 74

O čhavo hošinela e hakaja thaj e tromalipa misalutne oleske baripaske thaj beršipaske.
O čhaveske ovela garantirime ulavdo arakhipe taro psihologikano, fizikano, ekonomikano thaj sakova aver labardipe vaj pale bilačo keripe buti.

Sikljovipe

Dženo 75

Ovela garantirime o hakaj e sikljovipasko telo jekh šartia.

O fundavno sikljovipe si obligaciasa thaj bilovengo.

Ovela garantirime i autonomia e univerzitetongi, učeškolake thaj skientikane instancengo.

Tromalipe e kreativipasko

Dženo 76

Ovela garantirime o mestipe e skientikane, kulturnikane thaj artikane kreativipasko.

Ovela garantirime o ikaldipe e skientikane thaj artikane lilengo, skientikane rodljaripango thaj tehnikane nevipango, a olenge kreatorengi thaj moralnikane thaj isipaske hakaja.

Skienca, kultura thaj arti

Dženo 77

I them dela dumo vašo barjovipe e sikljovipasko, skientiako, kulturako, sportesko, fizikane thaj tehnikane kulturako.

I them arakhela e skientikane, kulturnikane, artikane thaj historikane baripena.

Arakhipi e naturalnikane thaj kulturalnikane kustikipasko

Dženo 78

Sako si obligaciasa te arakhel e naturako thaj kulturako kustikipe taro generalnikano interesu.

I them arakhela e naturaki thaj kulturnikano kustikipa.

5. ULAVDE- MINORITETENGE HAKAJA

Arakhipi e identitetosko

Dženo 79

E Preperutne e minoritetenge selengo thaj aver minoritetnikane nacionalnikane khedipa ovela garantirime sa e hakaja save so šaj te labaren individualnikane thaj ani khedin e averenca:

1) ko sikavdipe, arakhipi thaj putardo sikavdipe e nacionalnikane, etnikane, kulturnikane thaj konfesiake ulavdipa;

2) ko alusaripe, labardipe thaj putardo vakerdipe e nacionalnikane simbolongo thaj barokerdipe e nacionalnikane bare divengo;

3) ko labaripe e peske čhibako thaj lilesko ano privatnikano, putardipasko thaj oficialnikano labardipe;

4) ko sikljovipe ki peski čhib thaj lil ane themake institucie thaj ke sikljovipaske programe save so astarena thaj historia thaj kultura e preperutnentni tare minoritetnikane sela thaj aver minoritetnikane nacionalnikane khedipa;

5) ane maškaripe saven isi baro leipe than e dživdutnengo ke organoja tari lokalnikani korkoriradžin, themake thaj sudoske organoja save so legaren i procedura thaj ki čhib e minoritetnikane selenge thaj aver minoritetnikane khedipango;

6) te fundirinen sikljovipasko, kulturnikano thaj konfesiako khedipe materialnikane dende dumesa e themake;

7) pesko personalno anav thaj familiako anav te xramonen thaj labaren ki peski čhib thaj lil ane oficialnikane dokumentoja;

8) ane maškaripa savende isi baro gin e leipaske thanesko e dživdutnengo ke lokalnikane tradicionalnikane lokalnikane anava, anava e ulicengo thaj kupatnjengo, sar thaj topografikane nišania te ovel xramome thaj ki čhib e minoritetnikane selengo thaj aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango;

9) ko autentikano autoriziripe e parlamentosko e Crna Gorako thaj e khedina jekhinake e lokalnikane korkoriradžinake ane save isi baro kotor e dživdutnendar, sar so dela o principio katar i afirmativnikani akcia;

10) ko jekhethano autoriziripe ane putarde ofisoja, organoja e themake radžako thaj lokalnikani korkoriradžin;

11) ko informiripe ke peskiri čhib;

12) te keren thaj ikeren kontaktoja e dizutnenca thaj e khedipanca avrial katar i Crna Gora savenca isi olen jekhethano nacionalnikano thaj etnikano kustikipe, kulturnikano-historikano palpalunipe, sar thaj konfesiake patjavipa;

13) kio fundiripe e konsilesko bašo arakhipe thaj anglipe e ulavde hakajengo.

Bidendipe e asimilaciako

Dženo 80

Bidendo si o zoresko asimiliripe e preperutnengo e minoritetengo selengo thaj aver minoretnikane nacionalnikane khedipa.

I them si obligaciasa te arakhel e preperutnen e minoritetnikane selengo thaj aver minoritetnikane nacionalnikane khedipango tare sa e forme e zoreskere asimilacijatar.

6. ARAKHUTNO E MANUŠIKANE HAKAJENGO THAJ MESTIPANGO

Dženo 81

Arakhutno e manušikane hakajengo thaj mestipasko ani Crna Gora si korkorutno thaj biathinalo organo savo so lela sa e mjere bašo arakhipa e manušikane hakajengo thaj mestipasko.

Arakhutno e manušikane hakajengo thaj mestipasko kerela funkcia ki funda e Konstitucionalleski, zakonengi thaj zurarde internacionalnikane phandle lava, ikerindo pes thaj ke čekatipa e čačipasko thaj hakajipasko.

O arakhutno e manušikane hakajengo thaj mestipasko ovela anavkerdo ki vrama taro šov čhona thaj šaj te ovel kontramandatirime ane čipote save dihela o zakono.

KOTOR TRINTO LAČHARIPE E RADŽAKO

1. PARLAMENTO E CRNA GORAKO

Autoriziripe

Dženo 82

Parlamento:

1)anela o konstitucionalo;

- 2) anela e zakonoja;
- 3) anela e aver xramovina thaj generalnikane aktoja (decizie, phandle lava, rezolucie, deklaracie thaj rekomendacie);
- 4) anela decizia vaši maripaski thaj avralničali situacia;
- 5) anela budžeto thaj agorutno računo e budžetesko;
- 6) anela strategia vaši nacionalnikano arakhipe thaj i strategia e arakhipaski;
- 7) anela plano vašo barjovipe thaj thanesko plano e Crna Gorako;
- 8) anela decizia vašo labaripe e jekhinengo e Armiake e Crna Gorake ane internacionalnikane takatoja;
- 9) lačharel o sistemo e themake vastaripasko;
- 10) kerela supervizia upral i Armia thaj e arakhipaske ofisongo;
- 11) xramonela themako referendumo;
- 12) alusarela thaj kontramandatorinela e prezidento thaj e dženen ki Radži;
- 13) alusarela thaj kontramandatorinela e prezidentoe Uče sudosko, prezidentosko thaj e sudiengo ko Konstitucionalnikano sudo;
- 14) anavkerela thaj kontramandatorinela: majučo themako došalkerutne, arakhutne e manuškane hakojeno thaj mestipasko; guvernero ki Centralnikani banka e Crna Goraki; prezidento thaj džene ko Senato e Themake revizornikane instituciengo thaj aver legarutne e funkciengo save so si terminirime e zakonesa;
- 15) anela decizia vaše imutetnikane hakaja;
- 16) dela amnestia;
- 17) zurarela e maškarmutne phandle lava;
- 18) putarela e putarde reimoja thaj anela decizia vašo leipe kreditoja e Crna Gorake;

- 19) anela decizia vašo deipe e themake isipaske upral e baripena save si terminirime e zakonesa;
- 20) kerela thaj e aver butja zurarde e Konstitucionalesa thaj e zakonesa.

Saikerin e Parlamentoski

Dženo 83

O Parlamento kerena e deputatia save so ovena alusarde direktikane, ki funda e generalnikane thaj jekhutne alusaripangere hakojeno thaj e garavde avazideipasa.

O Parlamento isi ole 81 deputato.

Mandato e Parlamentosko

Dženo 84

O Mandato e Parlamentosko si štar berš.

O Parlamento šaj te čhina vel peski buti angli vrama saveske si alusardo thaj kodova e mukhipasa vaj pale e xarnjarde mandatosi e Parlamentosko.

O mandato e Parlamentosko nakhela vaši vrama e maripasko vaj avralničesko hali, a o mandato ovela olake lungardo majdur 90 divesa palo ačhovipe e trujalipango save so ande kodova hali.

Ko bahani e prezidentosko e Crna Gorako, i Radži vaj majhari 25 deputatia, o Parlamento šaj te xarnjarel o mandato.

Hakaja thaj obligacia e deputatengi

Dženo 85

O deputato ovela terminirime thaj dela avazi palo pesko patjavipe.
O deputato isi ole hakaj i deputatoski funkcia te kerel profesionalno.

Imuniteto

Dženo 86

O deputato hošinela imuniteto.

O deputato našti te ovel akhardo ki došalkeripaski vaj aver obligacia vaj pale phandlo vašo kerdo gindipe vaj deipe avazi ki peski deputateski funkcia.

Mujal o deputato našti te ovel vazdime došalkeripasko proceduripe, thaj našti te ovel kerdo phandlipe, bizo ojavakerdipe e Parlamentosko, numa te si arakhlo ko keripe e došalkeripasko akto saveske si anglodiklho sankcioniripe ano roko savo si bareder tare pandž berš phandlipe.

O imuniteto, sar thaj o deputato isi e: prezidento e Crna Gorako, presidente thaj e dženen ki Radži, prezidento ko Majučo sudo, prezidento thaj sudie e Konstitucionalnikane sudosko, majučo themako došalkerutno.

Ačhovipe e mandatosko e deputatosko

Dženo 87

E deputatoske ačhovela o mandato anglo nakhipe e vramako saveske si alusardo:

- 2) e deipasa e kontramadatiripasko;
- 2) te isi hakome decizia e sidosko savo so si ani bizišartengi sankcia phandlipe taro majhari šov masekoja;
- 3) te si hakome deciziasa cidime vašo butjako kapaciteto;
- 4) e ačhovipasa e butjako e crnagorake themuntipasko.

Konstituiripe e Parlamentosko

Dženo 88

Jekhto bešipe e nevealusarde saikeripasko e Parlamentosko akharela o prezidento e Parlamentosko thaj ikerela majbut dži 15 divesa taro dive kana si ikalde e agorutne rezultatoja e alusaripaske.

Prezidento thaj teloprezidento e Parlamentosko

Dženo 89

O parlamento isi ole prezidento thaj jekh vaj pobuter teloprezidentoja save so alusardovena katar pesko saikeripe ani vrama katar e štar berš.

O prezidento e parlamentosko prezentirinela o Parlamento, akharela o Parlamento ke bešina thaj kerela prezidentipe, dikhela o labaripe e butjarne lilesko e parlamentosko, xramonela alusaripa e prezidentosko e Crna Gorako thaj kerela aver butja save si zurarde e Konstitucionalesa, zakonesa thaj e butjarne lilesa e parlamentosko.

O teloprezidento lela o than e prezidentosko ki buti e Parlamentosko kana vov našti te kerel kodova vaj kana vov dela oleske te kerel kodova.

Bešipe e Parlamentosko

Dženo 90

O parlamento kerela buti ke ničale thaj avralničale bešipa.

O ničalo bešipe ikerdovela duj far ano berš.

O jekhto ničalo bešipe lela te ovel kerdo ano jekhto butjarno dive katar o marto thaj si ovela kerdo dži agor e Julesko, a aver o jekhto dive ano oktobro thaj ovela kerdo dži agor e decembaresko.

O avralničalo bešipe ovela kerdo ko rodipe katar o prezidento e Crna Gorako, radžako vaj majhari trintorin e gindosatar e deputatendar.

Decizipe

Dženo 91

O parlamento anela decizia e butipasa e avazendar saven so isi katar e resle deputatoja ki bešin savate lena than pobuter tare ekvaš e deputatendar, te naj Konstitucionalesa aver terminirime.

Pobuter avazia sa e deputatengo ko Parlamento anena zakonoja savenca ovela lačhardo: o čhani e realiziripasko e tromalipasko thaj e hakajengo e dizutnengo, crnagorako themutnipe, referendumo, materialnikane obligacie e dizutnenge, themake simboloja thaj labardipe e themake simobolongo, arakhipe, armia, fundiripe, pašakeripe thaj činavipe e komunengo; dela vakerdipe vašo maripasko thaj avralničalo hali; anela thanesko plano; anela butjako lil e Parlamentosko; anela decizia vašo xramovipe e themake referendumesko; anela decizia vašo xarnjaripe e mandatosko; anela decizia vašo kontramandatiripe e prezidentosko e Republikako; alusarela thaj kontramandatirinela e prezidento thaj e dženen ki Radži thaj anela decizia vašo patjavipe e Radžako; alusarela thaj kontramandatirinela e prezidento e Majuče sudosko, prezidento thaj e sudien ko Konstitucionalnikano sudo, anavkerela thaj kontramadatirinela e arakhutnen e manuškane hakajengo thaj tromalipango.

O Parlamento anela decizia 2/3 e butipasa katar sa e deputatoja vaše zakonoja savenca ovela lačhardo o alusaripasko sistemo thaj e isipaske hakaja e avralphuvutnengo.

Ano jekhto avazideipe 2/3 e butipasa thaj ando dujto avazideipe katar sa e deputatia majxari palo trin masekoja, o Parlamento anela decizia vaše zakonoja savenca ovela lačhardo o čhani e realiziripasko e isipaske minoritetenge hakaja thaj o labardipa e jekhinake e Armiake ande internacionalnikane takatia.

Mukhipe e Parlamentosko

Dženo 92

O Parlamento ovela mukhlo, te na uli alusardi i Radži ano roko taro 90 divesa taro dive kana o prezidento e Crna Gorako jekhto fare denda bahani e mandatareske.

O Parlamento lungo vrama te na kerela e autorizipa zurarde e Konstitucionalesa, i Radži šaj, kana ka šunel e gindipa e prezidentoske ko Parlamento thaj e prezidentongo ke kluboja e deputatengo ano Parlamento, te mukhen o Parlamento.

O Parlamento šaj te ovel mukhlo e dende deciziasa katar o prezidento e Crna Gorako.

O Parlamento našti te ovel mukhlo vašo vrama kana isi maripasko vaj avralničalo hali, te si vazdime procedura vašo deipe avazia vašo bipatjavipe, sar thaj na ane jekhto trin čhona katar o konstituiripe thaj trin čhona anglo nakhipe e mandatesko.

O prezidento e Crna Gorako xramonela alusaripa palo jekhto aver dive palo mukhipe e Parlamentosko.

Deipe bahani pale zakonoja thaj aver aktoja

Dženo 93

Hakaj ko deipe bahania ko zakonoja thaj aver aktoja isi e Radža thaj e deputato.

Hakaj ko deipe e bahanesko ko zakono isi thaj e šov mile alusarutnen, prekal e deputaten saven so ka autorizirinel.

Bahani vašo xramovipe e themake referendumesko šaj te den: majhari 25 deputatoja, prezidento e Crna Gorako, Radži vaj majhari 10% dizutne saven so isi alusaripasko hakaj.

Anipe decizia vaše zakonoja

Dženo 94

O prezidento e Crna Gorako si obligaciasa te anel decizia vašo zakono ano roko taro efta divesa taro dive kana ka ovel leljardo o zakono, vaj pale majhari ano roko tare trin divesa kana si o zakono lelo pali sigutni procedura vaj pale o zakono te iranel ano Parlamento ko palutno decizipe.

O prezidento e Crna Gorako di obligaciasa te anel decizipe ko pale ande avazesas zakono.

2. PREZIDENTO E CRNA GORAKO

Autoriziripe

Dženo 95

O Prezidento e Crna Gorako:

- 1) prezentirinela e Crna Gora ani phuv thaj avrial olatar;
- 2) komandinela e Armiasa upral i funda e deciziako ko Konsilo vašo arakhipe;
- 3) dende deciziasa anela e zakonoja;
- 4) xramonela alusaripa vašo Parlamento;
- 5) dela bahani e Parlamentoske; mandataro vašo saikeripe e Radžako, palo vakerdo lafikeripe e prezententonca tare politikane partie autorizirime ano parlamento; prezidento thaj sudie ko Konstitucionalnikano sudo thaj arakhutne e manuškane hakoju thaj mestipasko;
- 6) dela pozicia thaj kontramandatinela e ambasadoren thaj e šefen ke aver diplomatikane filiale e Crna Gorake avrial olatar, ko bahani e Radžako thaj ko gindipe e komitetesko ko Parlamento savo si autorizirime vaše internacionalnikane relacie;
- 7) lela akreditivnikane thaj kontramandaripaske lila e avralphuvake diplomatikane prezententonge;
- 8) dela odlikovanja thaj priznanja e Crna Gorake;
- 9) dela pomilovanja;
- 10) kerela thaj aver butja zurarde e Konstitucionalesa vaj zakonesas.

Alusaripe

Dženo 96

O prezidento e Crna Gorako ovela alusardo ki funda e generalnikane thaj jekhutne alusaripasko hakaj, direktikane thaj garavde avazideipasa.

Vašo prezidento e Crna Gorako šaj te ovel alusardo crnagorako themutno save so isi thanardipe ani Crna Gora majhari 10 berš ane palune 15 berš.

O alusaripe e prezidentosko ki Crna Gora ovela xramome taro prezidento e Parlamentosko.

Mandato

Dženo 97

Prezidento Crna Gorako ovela alusardo ko pandž berš.

Jekh sima šaj te ovel prezidento e Crna Gorako majbut duj far.

O prezidento e Crna Gorako ovela kerdo e inauguracijas ko dive kana ka del sovli angle deputatoja ando Parlamento.

O mandato e prezidentosko te nakhela vaši vrama kana isi maripasko vaj avralničalo hali ovela lungardo majdur dži 90 divesa palo ačhovipe e trujalipaske save so kerde kodova hali.

O prezidento e Crna Gorako našti te kerel aver putardi funkcia.

Ačhovipe e mandatesko

Dženo 98

O mandato e prezidentosko e Crna Gorako ačhovela kana ka ačhol i vrama savake si alusardo, e kontramandaripasa, te si savramake činavdo te kerel peski obligacia sar prezidento thaj kontramandaripe.

O Prezidento dela džovapi vašo phagipe e Konstitucionalesko.

I procedura vašo zurardipe kerda vaj na phagipe e Konstitucionalesko šaj te ovel vazdime o Parlamento ko bahani tari majhari 25 deputatoja.

O bahani vašo vazdipe e procedurako ko Parlamento dela o prezidento e Crna Gorako ko olesko vakerdipe.

I decizia vašo isipe ja nanipe e phagipasko e Konstitucionalesko anela o Konstitucionalnikano sudo thaj bizo prolongiripe dela informacia kodoleske thaj dela e Parlamentoske thaj e prezidentoske e Crna Gorako.

E prezidento e Crna Gorako o Parlamento šaj te kontramandarinel kana o Konstitucionalnikano sudo dela zurardipe kaj phaglja o Konstitucionalo.

Keripe e funkciako ani čipota kana isi bidendipe vaj ačhovipe e mandatesko

Dženo 99

Ani čipota kana isi ačhavipe e mandatosko e prezidentosko e Crna Gorako, dži o alusaripe e neve prezidentosko, sar thaj ani čipota kana isi tikne vramako bidendipe o prezidento te našti te kerel peski funkcia, kodoja funkcia kerela o prezidento e Parlamentosko.

3. RADŽI E CRNA GORAKI

Autoriziripe

Dženo 100

Radži:

- 1) legarela i andruni thaj avrutni politika e Crna Goraki;
- 2) kerela e zakonoja, aver xramovipa thaj e generalnikane aktoja;
- 3) anela dekretoja, decizie thaj aver aktoja vašo egzekutivipe e zakonesko;
- 4) phandela internacionalnikane phandle lava;
- 5) dela bahan plano vašo barjovipe thaj thanesko planiripe e Crna Gorako;

- 6) dela bahani vašo budžeto thaj agorutno računno e budžetesko;
- 7) dela bahani vašo strategia ko nacionalnikano arakhipe thaj nacionalnikano arakhipe thaj strategia e arakhipaski;
- 8) dela decizia vašo angigaripe e themako thaj kerdipe e diplomatikane thaj konzularnikane relacie e avere themenca;
- 9) dela bahani e ambasadorenge thaj e šefonge e diplomatikane filialengo e Crna Gorake avrial olatar;
- 10) kerela thaj aver butja zurarde e Konstitucionalesa vaj zakonesa.

Dekreto e zakoneske takatenca

Dženo 101

I radži šaj, ani vrama kana isi maripasko vaj avralničalo hali, te anel dekreto e zakoneske takatenca, o Parlamento te nane ano šajdipe te kerel bešipe.

I radži si obligaciasa o dekreto e zakoneske takatonca te del e Parlamentoske ko zurardipe kana o Parlamento ka ovel ko šajdipe te arakhel pes.

Saikeripe e Radžako

Dženo 102

I Radži kerena prezidento, jekh vaj pobuter teloprezidentoja thaj ministroja.

O prezidento e Radžako prezentirinela i radži thaj vastarela olake butjasa.

Alusaripe

Dženo 103

O prezidento e Crna Gorako dela bahani vašo mandataro ano roko taro 30 divesa kana ovela konstituirime o Parlamento.

Mandataro vašo saikeripe e radžako dela e Parlamentoske peski programa thaj dela bahani vašo saikeripe e Radžako.

I programa e mandatareski thaj o bahani vašo saikerin e Radžako ko parlamento anela decizia ki jekh vrama.

Bipašaripe e funkciako

Dženo 104

O prezidento e Radžako thaj o dženo e Radžako našti te keren deputatengi thaj aver funkcia, thaj na profesionalnikano te kerel aver butikeripe.

Kontramandataripe thaj ikaldipe

Dženo 105

I radži thaj dženo e Radžako šaj te den kontramandataripe.

Kontramandataripe e prezidentoski e Radžako si thaj kontramandataripe e Radžake.

O prezidento e radžako šaj te del bahani e Parlamentoske te kontramandatarinel e džene e Radžake.

Pučipe e patjavipasko

Dženo 106

I Radži šaj ano parlamento te del pučipe peske patjavipasko.

Pučipe e bipatjavipasko

Dženo 107

O parlamento šaj te del bipatjavipe e Radžake.
Bahani te ovel dendo avazi vašo bipatjavipe e radžake šaj te den majhari 27 deputatoja.
I radži te lelja patjavipe, e xramutne našti te den nevo bahani vašo deipe avazipe vašo bipatjavipe anglo nakhipe e rokosko taro 90 divesa.

Interpelacia

Dženo 108

Interpelacia vašo dikhipe e terminirime pučipango vaši buti šaj te den majhari 27 deputatia.
I Interpelacia ovela dendi ani xramome forma thaj trubiul te ovel ola faktongo vakerdipa.
I radži dela džovapi ano roko taro 30 divesa taro dive kana voj lelja i interpelacia.

Parlamentarnikano rodljaripa

Dženo 109

O Parlamento šaj, ko bahanimajhari 27 deputatengo, te formirinel anketikano komiteto vašo khedipe e informaciengo thaj faktongo vaše čipote save so si ki relacia e themake organonca.

Ačhovipa e mandatesko

Dženo 110

I radži ačhavela pesko mandato: e činavdipasa e mandatosko ko Parlamento, e deipasa e kontramandatiripasko, kana ka našalel o patjavipe thaj te denda budžeto dži o 31 marto e budžeteske beršeske.
I radži savake ačhilo o mandato kerela peski buti dži o alusaripe e Radžako ano nevo saikerdipe.
I radži savake si ačhavdo o mandato našti te mukhel o Parlamento.

Themaki vastarin

Dženo 111

E butja e themake vastarinake keren e ministeripa thaj e aver organoja e vastarinake.

Legardipe thaj patjavipe e butjengo

Dženo 112

Disave butja e themake vastarinengo šaj te oven zakonesa legarde ko lokalnikano korkororadžipe vaj aver juristikani sima.
Disave butja e themaki vastarin šaj te oven legarde e dikhipasa e Radžako ki lokalnikani korkoriradžin vaj aver juristikane simake.

4. LOKALNIKANI KORKORIRADŽIN

Čhani činavipasko

Dženo 113

Ani lokalnikani korkoriradžin ovela dendi decizia direktikane thaj prekal e mestutne alusarde prezententoja.

Hakaj ki lokalnikani korkoriradžin astarela o hakaj e dizutnenge thaj e prganongo ki lokalnikani korkoriradžin te lačharen thaj vastaren e terminirime putarde thaj aver butja, ki funda e personalnikane obligaciako thaj ano intereso e lokalnikane dživdutnengo.

Forma e lokalnikane korkoriradžinako

Dženo 114

Fundavni forma e lokalnikane korkoriradžinako si i komuna.

Šaj te oven fundirime thaj aver forme e lokalnikane korkoriradžinake.

Komuna

Dženo 115

I komuna isi ola forma sar juristikani sima.

I komuna anela o statuto thaj e generalnikane aktoja.

E organoja si o parlamento thaj o prezidento.

Isipaske autoriziripa thaj finansiripa

Dženo 116

I komuna kerela terminirime isipaske autoriziripa e butjenge save so si ani themako isipe so si ano jekhajekhipe e zakonesa.

I komuna isi ola pesko isipa.

I komuna finansirinela katar peske ande love thaj katar e resursoja e themake.

I komuna isi ola budžeto.

Suvereniteto

Dženo 117

I komuna si suvereno ano keripe peskere autoriziripango.

I radži šaj te mukhel o parlamento e komunako, vaj pale te kontramadatirinel e prezidento sade o parlamento e komunako, vaj pale o prezidento e komunako, ani vrama savi si lungeder katar e šov čhina, na kerela peske autoriziripa.

5. S U D O

Čekatipe e sudosko

Dženo 118

O sudo si korkorutno thaj biathinalo.

O Sudo sudinel pali funda e Konstitucionaleski, zakonengi thaj zurarde thaj ikalde maškartthemutne phandle lavengo.

Bidendo si o fundiripe e učeder thaj avralničale sudongo.

Sudosko konsilo

Dženo 119

O Sudo sudinel ano konsilo, numa kana kodova si e zakonesa terminirime te sudinel o sudia individualco.

Ano sudope lena than thaj e sudie-porotnikoja, sar so si zurardo e zakonesa.

Putardipe e sudipasko

Dženo 120

O debatiripe anglo sudo si putardo thaj e presude ovena vakerde putarde.

Ane disave čipote, o sudo šaj te ikalel e putardipa katar o debatiripa vaj pale disave kotorestar kodoleske so si lake trubutne ano demokratikano amalipe, sade ani forma savi si trubutni: ano interesu e moralesko; putarde ničopaske; kana ovela sudime e biberšalenge; vašo arakhipe e privatnikane dživdipasko e rigutnengo; ane prandinenge konfliktoja; ane procedure save si phandle e phurederipasa vaj pale e lelipasa e čhavengo; vašo arakhipe e armiake vaj oficialnikane garavdipasko thaj arakhipe e arakhipasko e Crna Gorako.

Savramipe e funkciasa

Dženo 121

Sudiaki funkcija si savramaki.

O Sudia ačhavela i funkcija te rodinda kodova korkoro, kana ka pherel e šartia vašo realiziripe e phurikane penziako thaj te si kodoleske sankcioniripe ko bizošartengo sankcioniripe sar phandlipe.

O Sudia šaj te ovel kontramandatorime e obligacitar: te si phandlo vašo akto savo so kerela ole bidošalo vašo keripe buti e sudoske funkciako; biphirnikano vaj pale biminsalo sidosko funkcioniripe vaj pale savramako te našalda o kabilipe vašo keripe buti ki sudiaki funkcija.

O sudia našti te ovel isthanardo vaj dendo ano aver sudo mujal pesko mangipe, numa te isi decizia katar o Sudosko konsilo ani čipota ki reorganizacija e sudoski.

Funkcionalnikano imuniteto

Dženo 122

O Sudia thaj o sudia-porotniko hošinela o funkcionalnikano imuniteto.

O Sudia thaj sudia-porotniko našti te ovel akhardo ko obligaciripe vašo vakerdo gindipe thaj avazideipe ko anipe e sudoske deciziako, numa kana ovela vakerdo vašo došalkeripasko akto.

O Sudia, ani procedura vazdime vašo došalkeripasko kotor kerdo ano ikaldipe e sudiake funkciako, našti te ovel phandlo bizo deipe e deciziako taro Sudosko konsilo.

Bipašaripe e funkciengo

Dženo 123

O Sudia našti te kerel deputateski vaj aver putardi funkcija thaj na profesionalnikani savi te si aver buti.

Majučo sudo

Dženo 124

O majučo sudo si majbaro sudo ani Crna Gora.

O majučo sudo arakhela o jekhutno kerdipe e butjako e zakonesko tari rig e sudongi.

O prezidento e Majuče sudosko alusarela thaj kontramandatorinela e funkcije ani Parlamentvoja ko jekhethano bahani e prezidentosko katar i Crna Gora, prezidento e Crna Gorako, prezidentosko e Parlamentosko thaj prezidento e Radžako.

Te na ulo dendo o alusaripe vašo prezidento e Majuče sudosko ano roko taro 30 divesa, o prezidento e Majuče sudosko ovela alusardo ko bahani taro autorizirime butjarno badani e Parlamentosko.

Alusaripe e sudiasko

Dženo 125

E Sudia thaj e prezidento e sudosko alusarela thaj kontramandatinela o Sudosko konsilo.

Prezidento e sudosko ovela alusardo vramake katar e pandž berš.

O prezidento e sudosko našti te ovel dženo ko Sudosko konsilo.

Sudosko konsilo

Dženo 126

E Sudosko konsilo si korkorutno thaj biathinalo orano savo so arakhela o biathinalipe thaj o korkorutnipe e sudongo thaj e sudiengo.

Saikeripe e Sudoske konsilosko

Dženo 127

O Sudosko konsilo isi ole prezidento thaj enja džene.

O prezidento e sudosko konsilesko si o prezidento e Majuče sudosko.

Džene ko Sudosko konsilo si:

- 1) štar sudie save so alusardovena thaj kontamandataripe lena katar i Konferencia e sudongi;
- 2) duj deputatoja saven so alusarela thaj kontramandatinela o parlamento katar o niče e parlamentarnikane butipasko thaj i opozicia;
- 3) duj respektirime juristoja saven so alusarela thaj kontramandatinela o prezidento e Crna Gorako;
- 4) ministro e čačipenesko.

Saikeripe e Sudoske konsilosko anela decizia palo prezidento e Crna Gorako.

O Mandato e Sudske konsilosko si štar berš.

Autoriziripe e Sudoske konsilosko

Dženo 128

Sudosko konsilo:

- 1) alusarela thaj kontramandatinela e sudia, prezidento e sudosko thaj e sudia- porotniko;
- 2) zurarela o ačavipe e sudiake funkciako;
- 3) zurarela o gin e sudiengo thaj sudiengo-porotnikongo ano sudo;
- 4) dikhljarela o raporto vaši buti e sudoski, predstavke thaj pritužbe ki buti e sudoski thaj lela poze vašo lende;
- 5) anela decizia vašo imuniteto e sudiengo;
- 6) dela bahani e Radžake vaši suma e resuresengi vaši buti e sudongi;
- 7) kerela thaj aver butja save so si zurarde e zakonesa.

E Sudosko konsilo anela decizia e butipasa e avazendar sa e dženengo.

Ane proceduripe e disciplinake džovapipasko e sudiasko, o ministero bašo čačipen na dela avazi.

6. ARMIA E CRNA GORAKI

Čekatipa

Dženo 129

I armia arakhela o biathinalipe, suvereniteto thaj e themaki teritoria e Crna Goraki, ano jekhipe e principonca ke maškarthemutne hakaja vašo labardipe e takatengo.

I armia si telo demokratikani thaj civilnikani kontrola.

E preperutne e Armiake šaj te oven ko saikeripe e internacionalnikane takatengo.

7. KONSILO VAŠO ARAKHIPE

Autoriziripe

Dženo 130

O konsilo vašo arakhipe:

- 1) anela decizia vašo komandiripe e Armiasa e Crna Goraki;
- 2) analizirinela thaj dela ocjena ki arakhipaski situacia e Crna Goraki thaj anela decizie vašo leipe e džovapiale mjerengo;
- 3) dela pozicia, anglikerela thaj kontramandatirinela e oficiren ki Armia;
- 4) dela bahani ko Parlamento vašo deipe maripasko thaj avralničalo hali;
- 5) dela bahani ko labardipe e Armiako ane maškarthemutne takatia;
- 6) kerela thaj aver butja save so si zurarde e Konstitucionalesa thaj e zakonesa.

Saikeripe

Dženo 131

O Konsilo vašo arakhipe e crna Gorako kerena; o prezidento e Crna Gorako, prezidento e Parlamentosko thaj o prezidento e Radžako.

O prezidento e Crna Gorako si prezidento thaj ko Konsilo vašo arakhipe.

Vakerdipe vašo maripasko hali

Dženo 132

E maripaske haleske vakerdipe ovela dendo kana isi direktikano maripasko riziko vašo Crna Gora, kana i Crna Gora si atakuime vaj pale si lake vakerdo o maripe.

O parlamento te nane ano šajdipe te kerel bešipa, i decizia vašo vakerdipe e maripaske haliske anela o Konsilo vašo arakhipe thaj dela e parlamentoske ko zurardipe kana o Parlamento ka ovel ko šajdipe te kerel arakhipe.

Vakerdipe vašo avralničalo hali

Dženo 133

O avralničalo hali šaj te ovel vakerdo ki teritoria vaj pale kotor e teritoriako tari Crna Gora kana isi:

- 1) bare naturake bilačhipa;
- 2) tehnikane-tehnologikane thaj ekologikane bibaxtalipa thaj epidemia;
- 3) bareder phagipe e putarde ničesko thaj šandipasko;
- 4) phagerdipe vaj pale zumavipe te ovel phagerdo o konstitucionalnikano sistemo.

O parlamento te nane ano šajdipe te kerel arakhipe, i decizia vašo vakerdipe e avralničale halesko anela o Konsilo e arakhipasko thaj dela ole ko zurardipe e Parlamentoske kana vov si ko šajdipe te kerel bešipa.

O avralničalo hali ovela kerdo dži o ačhovipe e trujalipango savege si kerdo.

8. THEMAKO DOŠALKERIPA/TUŽILAŠTVO

Statuso thaj autoriziripa

Dženo 134

O themako došalkeripa si jekhutno thaj korkorutno themako organo savo so kerela e butja save so si paldipe e manušengo save so kerde došalkeripaske aktoja thaj aver sankcioniripaske aktoja save so ovena paldime pali oficialnikani obligacia.

Anavkeripe thaj mandato

Dženo 135

E butja ko Themako došalkeripa kerela e themako došalkerutno.

E themako došalkerutno isi ole jekh vaj pale pobuter zamjenikoja.

E majuče themake došalkerutne thaj e themake došalkerutne anavkerela thaj kontramandatinela o Parlamento.

O majučo themako došalkerutno thaj e themako došalkerutno ovena anavkerde ani vrama katar o pandž berš.

Došalkeripasko konsilo

Dženo 136

O došalkeripasko konsilo arakhela korkorutnipe e themake došalkeripaske thaj e themake došalkerutnengo.

O došalkeripasko konsilo alusarela thaj kontramandatinela o Parlamento.

Alusaripe, mandato, autoriziripe, organizacia thaj čhani e butjako ko Došalkeripasko konsilo lačharela e zakonesa.

Funkcionalnikano imuniteto

Dženo 137

E themako došalkerutno thaj o zamjeniko e themake došalkerutnesko hošinen o funkcionalnikano imuniteto thaj našti te oven akharde ko džovapipe vašo gindipe savo so dena vaj decizia andi ano pesko keripe buti ki funkcia, sade te ovela vakerdo vašo došalkeripasko akto.

Bipašaripe e funkciengo

Dženo 138

E themako došalkerutno thaj o zamjeniko e themake došalkerutnesko našti te keren deputatengi buti thaj aver putardi funkcia, thaj na profesionalnikane te keren aver aktivipa.

KOTOR ŠTAR EKONOMIKANO LAČHARIPE

Principia

Dženo 139

O ekonomikano lačharipe ovela fundirime ko tromalo thaj putardo kurko, tromalipe e ikerdipasko thaj i konkurencia, korkoripe e agrarikane subjektongi thaj olako džovapipe ano juristikano leipe thaj deipe, arakhipe thaj jekhajekhipe sa e formengo taro isipe.

Ekonomikano thanipe thaj jekhipe

Dženo 140

I Teritoriako Crna Gorako si jekhutno ekonomikano thanipe.
I them vazdela jekhajekh o ekonomikano barjovipe sa olakere reonegoro.
Bidendo si o phagipe thaj o limitiripe e tromale konkurenciako thaj vazdipe e bijekhutne, monopolikane vaj pale dominantikane halesko ko kurko.

Themako isipe

Dženo 141

E butja save so si ani themako isipa preperena e themake Crna Gorake.

Taksaki obligacia

Dženo 142

I them lela finansie katar i taksa, deipa thaj aver ande love.
Sako si durudži te pokinel e takse thaj aver dendipa.
E takse thaj e aver dendipa šaj te oven kerde numa e zakonesa.

Centralnikani banka e Crna Goraki

Dženo 143

I Centralnikani banka e Crna Goraki si korkorutni organizacia, sava isi obligacia vaši monetarnikano thaj finansiako stabilnipe thaj funkcioniripe e bankarnikane sistemsko.
E Centralnikane bankasa e Crna Goraki vastarela o Konsilo e Centralnikane bankako.
E Centralnikane bankasa e Crna Gorako vastarela o guvernero e Centralnikane bankako.

Themaki revizornikani institucia

Dženo 144

I themaki revizornikani institucia e Crna Goraki si korkorutno thaj majučo organo e themake reviziako.
I themaki revizornikani institucia kerela revizia vašo zakonipa thaj sukcesipa ko vastaripe e themake isipasa thaj e obligacienca, e budžetonca thaj sa e finansiake butjenca savengo hango e finansiripasko si putarde ja pale ovena labarde kana isi labardipe e themake isipasko.
I themaki revizornikani institucia dela e Parlamentoske beršesko raporto.
I themaki revizornikani institucia vastarela e Senatosa.

KOTOR PANDŽ

O KONSTITUCIONALNIPE THAJ O ZAKONIPE

Razipe e juristikane noramtivongo

Dženo 145

O Zakono trubul te ovel jekhajekh e Konstitucionalesa thaj e zurarde internacionalnikane phandle lavenca, a aver xramovipe trubul te ovel razime e Konstitucionalesa thaj e zakonesa.

O ikaldipe thaj resipe ko takati e xramovipango

Dženo 146

O Zakono thaj e aver xramovipa ovena ikalde anglo te ovena validnikane, a si validnikane palo oftoto dive kana si ikalde.

Raritetnikane, kana kodolese isi sebepoja zurarde e procedurasa e anipaske, o zakono thaj e aver xramovina šaj te oven validnikane e divesa kana si ikalde.

Bidendipe e iranipaske aktivipasko

Dženo 147

E Zakonoja thaj e aver xramovina našti te keren irame aktivipa.

Majbut, e disave terminante e zakonestar, te rodela putardo interesu zurardo ani procedura e anipasko e zakonesko, šaj te ovel olen irame aktivipa.

I terminanta e došalkeripaske zakonesa šaj te ovel ola irame aktivipa sade te si gudleder e kerutneske e došalkeripaske aktoske.

Zakonipe e ulavde aktongo

Dženo 148

E ulavde juristikane aktoja trubul te oven razime e zakonesa.

E agorutne individualnikane aktoja hošinena e sudosko arakhipe.

KOTOR ŠOV

KONSTITUCIONALNIKANO SUDO E CRNA GORAKO

Autoriziripe

Dženo 149

O konstitucionalnikano sudo anela decizia:

1) o razipe e zakonesko e konstitucionalesko thaj e zurardipasko thaj e ikalde e internacionalnikane phandle lavenca;

2) o razipe e avere xramovipanca thaj e generalnikane aktengo e Konstitucionalesko thaj e zakonesko;

3) vaši konstitucionalnikano rovdipa vašo phagipe e manuškane hakajengo thaj tromalipango save si garantirime e Konstitucionalesa, palo agordipe sa e lače juristikane resursia;

4) kerda vaj na o prezidento e Crna Gorako phaglja o Konstitucionalo;

5) o konflikto e autoriziripasko maškar e sudoja thaj aver themake organoja thaj e organoja e jekhinengo ki lokalnikani korkoriradžin thaj maškar e organoja ki jekhin e lokalnikane korkoriradžinako;

6) vašo bidendipe e butjako e politikane partiako vaj biradžikane organizaciako;

7) vašo alusaripaske konfliktoja thaj e konfliktoja phandle e referendumesa save so nane ano autoriziripe e avere sudonca;

8) o razipe e Konstitucionalleske mjerengo thaj butjengo e themake organengo lele vašo vaxt kana isi maripasko thaj avralničalo hali;

9) kerela thaj aver butja save so si zurarde e Konstitucionallesa.

Te si ano thavdipe i procedura vašo ocenipe thaj o zakonipe e normativongo činavda te ovel validnikano, a naj činavde e palpalunipa oleske vakerdipasko, o Konstitucionalnikano sudo zurarela si vaj na kodova akto razime e Konstitucionallesa, vaj pale e zakonesa vaši vrama oleske validnipaski.

O konstitucionalnikani sudo džal pale realiziripa e konstitucionalnipasko thaj e zakonipasko thaj e dikhle čipotengo ko bikonstitucionalnipe thaj bizakonipe e Parlamentosko.

Vazdipe e procedurako vašo ocenipe e konstitucionalnipasko thaj e zakonipasko

Dženo 150

Sako šaj te del iniciativa vašo vazdipe e procedurako vašo ocenipe e konstitucionalnipasko thaj e zakonipasko.

I procedura anglo Konstitucionalnikano sudo vašo ocenipe e konstitucionalnipasko thaj e zakonipasko šaj te vazdel o sudo, aver themake organoja, organo e lokalnikane korkoriradžinako thaj pandž deputatoja.

O konstitucionalnikano sudo šaj thaj korkoro te vazdel i procedura vašo ocenipe e konstitucionalnipasko thaj e zakonipasko.

Ano thavdipe e procedurako, o Konstitucionalnikano sudo šaj te del decizia te ovel ačhavdo o egzekutivipe e individualnikane aktongo vaj e butjako savi so si leli ki funda e zakoneski, aver xramovipaski vaj generalnikane aktoski savengi buti si o konstitucionalnipe vaj o zakonipe e ocjenipasko, te si ano lenge egzekutivipa šajutne e kerdipa e binakhle škodime palpalunipango.

Decizia e Konstitucionalnikane sudosko

Dženo 151

O konstitucionalnikano sudo anela decizia e butipasa e avazengo katar sa e sudie.

I decizia e Konstitucionalnikane sudoski ovela ikaldi.

I decizia e Konstitucionalnikane sudoski si obligaciaki thaj egzekutivime.

O egzekutivipe e deciziako ko Konstitucionalnikano sudo si trubutno thaj arakhela ole i Radži.

Ačhovipe e validnipasko e xramovipango

Dženo 152

Kana o Konstitucionalnikano sudo zurarda kaj o zakono nane ano jekhipa e Konstitucionallesa thaj e zakonenca, kodova zakono thaj e aver xramovipa ačhovena te ovel validnikane e divesa kana si ikalde ano Konstitucionalnikano sudo.

O Zakono vaj aver xramovipa, ja pale e ulavde olenge terminante, savenge si e deciziasa zurardo kaj nane te ovel jekhutne e Konstitucionallesa vaj zakonesa, našti te ovel kerde ke relacie save so ule kana si ikalde e decizie e Konstitucionalnikane sudosko dži kodova dive kana naj ano juristikano validnipe činavde.

Saikeripe thaj alusaripe

Dženo 153

O konstitucionalnikano sudo isi ole eŧta sudie.

O sudia e Konstitucionalnikane sudosko ovela alusardo ano vaxt katar e enja berš.

O prezidento e Konstitucionalnikane sudosko ovela alusardo katar o niče e sudiengo ki crama katar e trin berš.

Vašo sudia e Konstitucionalnikane sudosko šaj te ovel alusardi sima savi so hošinela o respekto e bare juristikane phirnesko, majhari 15 beršenge butjasa ano phirnipe.

O prezidento thaj o sudia ko Konstitucionalnikano sudo našti te keren deputatengi thaj aver putardi funkcia, thaj našti te keren profesionalnikanio savo te si butipe.

Ačhoviŧe e funkciako

Dženo 154

E prezidentoske thaj e sudiaske ko Konstitucionalnikano sudo ačhovela i funkcia anglo te ačhol i vrama savate si alusardo thaj korkoro te rodel, kana ka pherel sa e šartia vašo phuripasko penzioniripe ja pale te si osudimo ko bišartengo sankcioniripe phandlipasko.

O prezidento thaj o sudia ko Konstitucionalnikano sudo ovena kontramandatirime te si osudime aktoske savo so len kerel birespektirimo vašo keripe buti, thaj te savramake našalda peskoro kapaciteto vašo keripe funkcia vaj pale putarde te sikavela peskere politikane patjavipa.

O ovipe e rezonengo vašo ačhoviŧe e funkciako vaj pale e kontramandatiripasko dela zurardipe o Konstitucionalno sudo ko bešiŧe thaj kodoleske dela informacia e Parlamentoske.

O konstitucionalnikano sudo šaj te anel decizia kaj o prezidento vaj sudia ko Konstitucionalnikano sudo mujal savo si vazdime došalkeripasko proceduripe, na kerela peskiri buti džikaj kodoja procedura ovela kerdi.

KOTOR EFTA

AVERKERIPE E KONSTITUCIONALESKO

Bahani vašo averkeripe e konstitucionalesko

Dženo 155

O bahani vašo averipe e Konstitucionalesko šaj te del o prezidento e Crna Gorako, Radžipasko vaj majhari 25 deputatia.

E bahanesa bašo averkerdipe e Konstitucionaleskoro šaj te ovel dendo averipe vaj džipheripe ke terminante e Konstitucionaleske vaj pale e anipaske e neve konstitucionalesko.

O bahani bašo averipe e varesave terminantengo e Konstitucionalesko trubul te ikerel anavkeripe e terminantengo savenge averipa rodena thaj notiripe.

O bahani vašo averkeripe e Konstitucionalesko si lelo ano Parlamento, oleske te dende avazia majhari duj trintore katar e sa e deputatia.

O bahani vašo averipe e Konstitucionalesko te nane lelardo, kodova bahani našti te ovel pale kerdo angleder o nakhipe e jekhe beršesko taro dive kana si o bahaniŧe iramo.

Akto vašo averkerdipe e Konstitucionalesko

Dženo 156

O averkerdipe e disave terminantengo e Konstitucionalesko ovela kerdo e amandmanenca.

I čitra akto vašo averkerdipe e Konstitucionalesko kerela o autorizirime butjarno badani e Parlamentosko.

I čitra akto vašo averkerdipe e Konstitucionalesko leljardo ano Parlamento, oleske te dende pesko avazi e duj trintore katar e sa e deputatia.

O leljardo čitra akto vašo averkerdipe e Konstitucionalesko ko Parlamento dela ko putardo debatiripe savo so naši te ovel harneder katar o jekh masek.

Palo agordipe e putarde debatiripasko o autorizirime butjarno badani ko Parlamento zurarela o bahan akto vašo averkerdipe e Konstitucionalesko.

O Akto vašo averkerdipe e Konstitucionalesko leljardo si ano Parlamento oleske te ule dende avazia katar e duj trintore katar sa e deputatia.

O averkerdipe e Konstitucionalesko naši te ovel kerdo ani vrama kana isi maripasko thaj avralničalo hali.

Zurardipe ko referendumo

Dženo 157

O averkerdipe e dženengo 1, 2, 3, 4, 12, 13, 15, 45 thaj 157 si agorutno kana majhari trin pandžtore katar sa e alusarutne ko themako referendumo dena psko avazi.

OFTOTO KOTOR

NAKHLUTNI THAJ AGORUTNI TERMINANTA

Konstitucionalnikano zakono vašo realiziripe e konstitucionalesko

Dženo 158

Vašo realiziripe e Konstitucionalesko ovela ando konstitucionalnikano zakono.

O konstitucionalnikano zakono vašo realiziripe e Konstitucionalesko anela o Parlamento e butipasa e avazengo katar sa e deputatia.

O konstitucionalnikano zakono ovela vakerdo thaj validnikano ki jekh vrama kana thaj o Konstitucionalo.